

T. C.
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

KUR'AN KURSU ÖĞRENCİLERİNDE
İNANÇ-KORKU İLİŞKİSİ (TARSUS ÖRNEĞİ)

Hazırlayan
Sacid MELTEM

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Yusuf MACİT

IĞDIR – 2014

T. C.
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

KUR'AN KURSU ÖĞRENCİLERİNDE
İNANÇ-KORKU İLİŞKİSİ (TARSUS ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Sacid MELTEM

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Yusuf MACİT

IĞDIR – 2014

T.C.
IĞDIR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

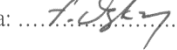
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yrd. Doç. Dr. Yusuf MACİT danışmanlığında, Sacid MELTEM...
tarafından hazırlanan bu çalışma 07 / 07 / 2014... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından,
Felsefe ve Dm. Bilimleri: Anabilim Dalı Din Psikolojisi: Bilim Dalı'nda
Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Yusuf MACİT

İmza:

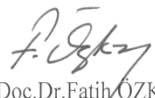
Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZKAN

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Zeki HALİS

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 07 / 07 / 2014

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZKAN
Enstitü Müdürü

ÖZ

KUR'AN KURSU ÖĞRENCİLERİNDE İNANÇ-KORKU İLİŞKİSİ (TARSUS ÖRNEĞİ)

Sacid MELTEM

Bu araştırmada, Kuran kursu öğrencilerinin dini bilgi düzeyi ile dini korku ve dini olmayan korkuların katılımcılar üzerindeki etkisi araştırılmaya çalışılmıştır. Araştırma, Mersin ilinin Tarsus ilçesi ve Tarsus ilçesinin belde ve köylerinde yaşayan 7 değişik meslek gruplarından oluşan, toplam 400 katılımcı üzerinde anket tekniği kullanılarak uygulanmıştır. Bu şekilde toplanan verilerin istatistiksel işlemleri SPSS (Statistical Package for Social Sciences) bilgisayar istatistiksel paket programı ile yapılmıştır.

Araştırmada, katılımcıların dini bilgi düzeyleri yükseldikçe Allah'tan daha fazla korktukları tespit edilmiştir. Allah korkusunun katılımcıları diğer korkularından uzaklaştırmasında, bayanların bu sebeple daha fazla uzaklaştığını görmekteyiz. Katılımcıların Allah'a karşı sorumluluklarını yerine getirememesi ile dini bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Ölüm korkusunun dini bilgisi yeterli olanlarda diğer gruptakilere göre daha çok olduğu görülmektedir. Bayanların, erkeklere oranla ölümden daha fazla korktukları görülmektedir. Dini bilgi düzeyleri azaldıkça insanların imansız ölümden korkuları daha da artmaktadır.

Katılımcılar fakirlikten, işini kaybetme korkusu, sağlığını kaybetme, gelecek korkusu, doğal afetler, çocuklarını iyi yetiştirememekten, toplumun bozulmasından, yaşantımızdaki hızlı değişimler ve teknolojik ilerlemeler, tabiatın bozulmasından endişe duyduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların 'insanlara güvenebilmekte zorlanıyorum' ile ilgili bulgularda arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Dini bilgi düzeyi arttıkça katılımcıların insanlara olan güven sorunu azalmaktadır.

ANAHTAR KELİMELER: Kur'an Kursu, İnanç, Korku, Din, Dindarlık

ABSTRACT
THE RELATIONSHIP BETWEEN BLİEF AND FEAR İN THE
STUDENTS OF THE COURSES OF QUR’AN
(THE EXAMPLE OF TARSUS)

Sacid MELTEM

In this research, the effect of the level of the religious knowledge, religious fear and secular fear of the Quran course students on the subjects is tried to be investigated. These people live in Mersin and its countryside Tarsus and its villages. They are from 7 different groups of occupation. This research is done on 400 people with questionnaire. The information gathered from these people with question arie are evaluated by SPSS (Statistical Package for Social Sciences).

In this research, it is seen that when the level of religious knowledge of subjects increase, they fear from the God more. We have seen that the women are far away from the other fears with the fear of God. It is seen that there is a meaningful relationship between not doing the responsibility to God and the level of the religious knowledge of the people.

It is seen that the people who have enough religious knowledge fear from the death more than the other groups. It is seen that women fear from the death much more than men. When the level of the religious knowledge of the people decrease, the people fear from the faithless death.

The subjects stated that they are worry about poverty, losing of their job, losing of their health, anxiety of future, natural disasters, not raising their children good, degeneration of the society, the fast changes of the life and technological developments and deformation of the nature. There is a meaningful relationship between the results of having hard time to trust people and the level of the religious knowledge of the people. When the level of religious knowledge increase, the problem of trust to people decrease.

KEY WORDS: Courses of Qur’an, Blief, Fear, Religion, Religiosity

ÖNSÖZ

Korku, insanoğlunun yaratılışından itibaren var olan bir olgudur. Bu olgu insanoğlunda farklı zamanda ve farklı nesnelere karşı etki-tepkiye bağlı olarak kendini gösterir. İnsanın ölümüne kadar da ayrılmaz. Her zaman yanında olur. İnançlarında da korkuyu görür. Allah'a karşı duyulan korku insanoğlunun duyduğu en büyük korkudur. Bizde Kur'an kursu öğrencilerinde inançla korku ilişkisini ele aldık.

Bu çalışmamda bana maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Yusuf MACİT'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca hayatımın her döneminde ilgi ve desteğini üzerimde hissettiğim anneme, eşime ve özellikle babam Mustafa MELTEM ile kardeşim Abdüssamed MELTEM'e, araştırmamla ilgilenip değerli eleştiri ve tavsiyelerde bulunan saygıdeğer hocalarıma ve çalışmayı hazırlarken katkı veren Eğitimci-Yazar Metin ÖZDAMARLAR ve Serkan ZORLU'ya teşekkür ederim. Bilhassa anket çalışmamızı rahat bir şekilde yapmamızı sağlayan Tarsus Eski İlçe Müftüsü olan Bitlis İl Müftüsü Sayın Abdülkerim AKBABA hocama da teşekkür ederim.

Sacid MELTEM

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar.....	viii
KISALTMALAR.....	xv
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DİNİ İNANÇ VE GELİŞİMİ.....	8
1.1.1. Ergenlik ve Yetişkinlik Dönemi Özellikleri	9
1.1.1.1 Ergenlik Dönemi Özellikleri	9
1.1.1.2. Yetişkinlik Dönemi Özellikleri.....	10
1.2. KORKU VE KAYGI	13
1.2.1. Korku	13
1.2.2. Korku Çeşitleri.....	16
1.2.3. Kaygı (Anksiyete).....	16
1.2.4. Korku İle Kaygı Arasındaki İlişki.....	17
1.2.5. Korkunun İnsandaki Psikolojik Belirtileri	17
1.3. DİNİ NİTELİKLİ KORKULAR.....	18
1.3.1. Allah Korkusu	18
1.3.2. Ölüm Korkusu.....	20
1.3.3. Ahiret Korkusu.....	21
1.4. KUR'AN KURSLARI	22
1.4.1. Kur'an Kurslarının Amaçları ve Hedefleri	22
1.4.2. Kur'an Kurslarında Uygulanan Programlar.....	23
1.4.3. Temel Öğretim Programları Uygulama Esasları.....	23

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

2. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ	26
2.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	26
2.2. DİNİ BİLGİ DÜZEYİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	27
2.2.1. Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dini Bilgi Düzeyleri İle İlgili Bulguları.....	28
2.2.2. Katılımcıların Dini Yönelim Ölçeği Maddelerine Verdiği Cevaplara İlişkin Bulgular	30
2.2.3. Katılımcıların Bağımsız Değişkenlere Göre Dini Bilgi Düzeyi	31
2.3. KATILIMCILARIN DİNİ KORKULARI.....	34
2.3.1. Katılımcıların Allah Korkusuyla İlgili Görüşleri ve Değerlendirmesi	34
2.3.2. Katılımcıların Ölüm Korkusuna Yaklaşımları İle İlgili Bulgular	55
2.3.2.1. Katılımcıların Ölüm Sonrası Korkusu.....	69

2.3.3. Katılımcıların Ahiret Korkusuna Yaklaşımları İle İlgili Bulgular	75
2.3.3.1. Katılımcıların Ahirette Hesap Korkusu İle Bulgular	75
2.3.3.2. Katılımcıların Bağışlanmama Korkusu İle İlgili Bulgular....	81
2.3.3.3. Katılımcıların Günah İşleme İle İlgili Korkuları	89
2.4. KATILIMCILARIN DÜNYEVİ KORKULARI İLE İLGİLİ BULGULAR.....	93
2.4.1. Katılımcıların Gelecek Kaygısı İle İlgili Korkuların Bulguları ...	93
2.4.2. Katılımcıların Kendi Varlığını Tehdit Eden Korkuları İle Bulgular	96
2.4.3. Katılımcıların Ekonomik Korkuları İle İlgili Bulguları	101
2.4.4. Katılımcıların İş Kaybı Korkuları İle İlgili Bulgular	103
2.4.5. Katılımcıların Modernleşme Korkuları İle İlgili Bulgular.....	104
2.4.6. Katılımcıların Doğal Afet ve Tabii Çevrenin Kirlenmesi Korkuları İle İlgili Bulgular	105
2.5. KATILIMCILARIN KENDİLERİ İÇİN ATFETTİKLERİ KORKULAR İLE İLGİLİ BULGULAR.....	107
2.5.1. Katılımcıların Kendilerine Atfettikleri Dini Korkularla İlgili Bulgular.....	107
2.5.2. Katılımcıların Kendilerine Atfettikleri Dini Olmayan Korkularla İlgili Bulgular.....	108
III. BÖLÜM	
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	
3.1.GENEL DEĞERLENDİRME.....	110
3.2.SONUÇ.....	116
KAYNAKÇA	118
EKLER.....	122
ANKET FORMU	122

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Yetişkinlikte Gelişim Görevleri.....	11
Tablo 2: Haftalık 18 saatlik programın dağılışı	24
Tablo 3: Kuran Kursu Dönem Esasına Göre Eğitim-Öğretim Takvimi	25
Tablo 4: Ankete katılan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine İlişkin bulgular	26
Tablo 5: Katılımcıların dini bilgi düzeylerinin frekans ve yüzde dağılımı.....	27
Tablo 6: Katılımcıların demografik değişkenlere göre dini bilgi düzeylerinin frekans ve yüzde dağılımı	28
Tablo 7: Katılımcıların dini yönelim ölçeği maddelerine katılımlarının frekans ve yüzde değerler	30
Tablo 8: Katılımcıların dini bilgi düzeylerinin göre ‘inancıma göre hareket etmezsem içimde bir huzursuzluk duyarım’ ifadesine katılımları.....	31
Tablo 9: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘Namaz ibadetimi yaparım’ ifadesine Katılımları	32
Tablo 10: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘komşuluk, cenaze gibi dinin sosyal hayatla ilgili kurallarını yerine getirmeye özen gösteriyorum’ ifadesine katılımları.....	33
Tablo 11: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor’ ifadesine katılımları	34
Tablo 12: Katılımcıların cinsiyetlere göre ‘Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor’ ifadesine katılımları.....	35
Tablo 13: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor’ ifadesine katılımlar.....	36
Tablo 14: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor’ ifadesine katılımları.....	37
Tablo 15: Katılımcıların teheccüd, pazartesi-perşembe orucu gibi nafile ibadetleri yapmalarına göre ‘Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor’ ifadesine katılımları.....	38

Tablo 16: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘içimdeki Allah korkusu beni o’na daha çok yaklaştırıyor’ ifadesine katılımları.....	39
Tablo 17: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘içimdeki Allah korkusu beni O’na daha çok yaklaştırıyor’ ifadesine katılımları.....	40
Tablo 18: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘içimdeki Allah korkusu beni o’na daha çok yaklaştırıyor’ ifadesine katılımları.....	41
Tablo 19: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘içimdeki Allah korkusu beni o’na daha çok yaklaştırıyor’ ifadesine katılımları.....	42
Tablo 20: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları.....	43
Tablo 21: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları ..	44
Tablo 22: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum’ ifadesine katılımlar ..	45
Tablo 23: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları.....	46
Tablo 24: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum’ ifadesine katılımları.....	47
Tablo 25: Katılımcıların cinsiyet durumlarına göre ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum’ ifadesine katılımları.....	48
Tablo 26: Katılımcıların ekonomik durumlarına göre ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum’ ifadesine katılımları.....	49
Tablo 27: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum’ ifadesine katılımlar.....	50

Tablo 28: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum’ ifadesine katılımları.....	51
Tablo 29: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘zor ve sıkıntılı zamanlarımda Allah’ın beni terk etmesinden korkuyorum’ ifadesine katılımları.....	52
Tablo 30: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘zor ve sıkıntılı zamanlarımda Allah’ın beni terk etmesinden korkuyorum’ ifadesine katılımları	53
Tablo 31: Katılımcıların ‘dua etmelerine’ göre ‘zor ve sıkıntılı zamanlarımda Allah’ın beni terk etmesinden korkuyorum’ ifadesine katılımları.....	54
Tablo 32: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘ölmekten korkmuyorum’ ifadesine katılımları	55
Tablo 33: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘ölmekten korkmuyorum’ ifadesine katılımları	56
Tablo 34: Katılımcıların ekonomik durumlarına göre ‘ölmekten korkmuyorum’ ifadesine katılımları	57
Tablo 35: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘ölmekten korkmuyorum’ ifadesine katılımları	58
Tablo 36: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘ölmekten korkmuyorum’ ifadesine katılımları	59
Tablo 37: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘imansız ölmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları	60
Tablo 38: Katılımcıların ekonomik durumlarına göre ‘imansız ölmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları	61
Tablo 39: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘imansız ölmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları	62
Tablo 40: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘imansız ölmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları	63

Tablo 41: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ ifadesine katılımları	64
Tablo 42: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ ifadesine katılımları	65
Tablo 43: Katılımcıların ekonomik durumlarına göre ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ ifadesine katılımları	66
Tablo 44: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ ifadesine katılımları.....	67
Tablo 45: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ ifadesine katılımları.....	68
Tablo 46: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor’ ifadesine katılımları	69
Tablo 47: Katılımcıların ekonomik durumu ile ‘öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor’ ifadesine katılımları	70
Tablo 48: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor’ ifadesine katılımları.....	71
Tablo 49: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘ölümden sonraki hayat beni kaygılandırıyor’ ifadesine katılımları.....	72
Tablo 50: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘ölümden sonraki hayat beni kaygılandırıyor’ ifadesine katılımları	73
Tablo 51: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor’ ifadesine katılımları.....	74
Tablo 52: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘ahirette hesap verememekten korkuyorum’ ifadesine katılımları.....	75
Tablo 53: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘ahirette hesap verememekten korkuyorum’ ifadesine katılımları	76
Tablo 54: Katılımcıların kendilerini tanımlamalarına göre ‘ahirette hesap verememekten korkuyorum’ ifadesine katılımları.....	77

Tablo 55: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘ahirette hesap verememekten korkuyorum’ ifadesine katılımları.....	78
Tablo 56: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘cehenneme gitmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları	79
Tablo 57: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘cehenneme gitmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları	80
Tablo 58: Katılımcıların ekonomik durumu ile ‘bağışlanmama hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları	81
Tablo 59: Katılımcıların İkamet durumlarına göre ‘bağışlanmama hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları	82
Tablo 60: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘bağışlanmama hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları	83
Tablo 61: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları	84
Tablo 62: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları	85
Tablo 63: Katılımcıların ekonomik durumlarına göre ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları	86
Tablo 64: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları	87
Tablo 65: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları	88
Tablo 66: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine ile ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ifadesine katılımları	89
Tablo 67: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ifadesine katılımları	90
Tablo 68: Katılımcıların ekonomik durum düzeylerine ile ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ifadesine katılımları.....	91
Tablo 69: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ifadesine katılımları	92

Tablo 70: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'gelecek hakkında endişe ve kaygılara sahibim' ifadesine katılımları	93
Tablo 71: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'Kur'an insanı doğru ve sağlıklı bir hayata yönlendirmek için korkutmaktadır' ifadesine katılımları	94
Tablo 72: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'çocuklarımdan benden daha kötü bir yaşam geçireceğini düşünüyorum' ifadesine katılımları	95
Tablo 73: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'günümüz hayat şartlarında insanlara güvenebilmekte zorlanıyorum' ifadesine katılımları.....	96
Tablo 74: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'insanların öldürülmesinden ve kan dökülmesinden korkuyorum' ifadesine katılımları	97
Tablo 75: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'toplumun içerisinde beğenilmemek beni endişelendiriyor' ifadesine katılımları	98
Tablo 76: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'şimdilik sıhhatli olmama rağmen sağlığım konusunda gelecekte endişeliyim' ifadesine katılımları	99
Tablo 77: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'geceleyin mezarlığın yanından geçmekten korkuyorum' ifadesine katılımları	100
Tablo 78: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'fakirlikten korkuyorum' ifadesine katılımları	101
Tablo 79: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'gelir durumum azalması beni endişelendiriyor' ifadesine katılımları	102
Tablo 80: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'işimi kaybetme korkusu beni bazen inancımın onaylamadığı davranışlara yapmama sevk ediyor' ifadesine katılımları	103

Tablo 81: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'yaşantınızda ki hızlı değişimler ve teknolojik ilerlemeler beni endişelendiriyor' ifadesine katılımları	104
Tablo 82: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'doğal afetler (deprem, sel, yıldırım düşmesi vb.) beni korkutuyor' ifadesine katılımları	105
Tablo 83: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'tabiatı ve doğal çevremizi yeterince korumadığımızı düşünüyoru m' ifadesine katılımları	106
Tablo 84: Katılımcıların 'dini yaşantınızla ilgili korkunuzu yazar mısınız?' sorusuna verdikleri yanıtın frekans ve yüzde dağılımı	107
Tablo 85: Katılımcıların 'dini yaşantınızla ilgili olmayan korkunuzu yazar mısınız?' sorusuna verdikleri yanıtın frekans ve yüzde dağılımı	108

KISALTMALAR

A.B.D.	: Amerika Birleşik Devletleri
A. Ü.	: Atatürk Üniversitesi
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
a.s.	: Aleyhisselam
C. Ü.	: Cumhuriyet Üniversitesi
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
D.İ.B.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Dr.	: Doktor
Çev.	: Çeviren
Ç.Ü.	: Çukurova Üniversitesi
H.z.	: Hazreti
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
N	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi
UÜEFD	: Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
vb.	: Ve benzerleri
Yrd. Doç. Dr.	: Yardımcı doçent doktor
%	: Yüzde

GİRİŞ

TEZİN KONUSU (ARAŞTIRMA PROBLEMİ)

Korku insanlığın ortaya çıktığı ilk anlardan itibaren var olan ve hayatımızda var olmaya devam eden bir kavramdır. Bütün dinlerde bu etken düşünürler ve ilim adamları tarafından dini inanç için önemli bir yer teşkil ettiği ifade edilmiş ve hep tartışıla gelmiştir. Bizim çalışmamızı yaptığımız Din Psikolojisi Anabilim dalı alanında, dini bilgi düzeyinin çeşitli değişkenlerle ilişkisi ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmanın problemi ise, Kur'an kursu öğrencilerinde inanç ile korku olgusu arasındaki ilişkidir. Bu olgunun yanı sıra katılımcıların bazı korkularının yaş, cinsiyet, ikamet, eğitim düzeyleri, meslek, gelir düzeyi arasındaki ilişki de bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Araştırmamızda karşımıza çıkan zorluklar arasında, katılımcıların gerçekte var olan korkularını, çalışmamızdaki sorulara cevap verirken gizlemeye çalışmış olmaları yer almaktadır. Bu sebeple samimi cevaplar verebilmesi için katılımcılardan kimlik bilgileri istenilmemiştir. Bir diğer karşılaştığımız sorun ise bu tarzda yapılan çalışmalara, insanlarımızın alışkın olmamasıdır. Araştırmamız kesitsel olarak yapılmıştır. Dolayısıyla aynı katılımcılar farklı bir zaman diliminde tekrar gözlenmemiştir.

TEZİN AMACI

Bu araştırmada temel amacımız Kur'an kursunda eğitim gören öğrencilerinde inanç ile korku arasında bir ilişki olup olmadığını incelemektir. Ayrıca inancın ve korkunun demografik değişkenlerle arasındaki ilişkiyi tespit etmek çalışmaktır.

Araştırmamızda öncelikli olarak inanç ve korku konularından bahsedeceğiz. Bu konuların daha ayrıntılı anlaşılması için duygu ve dini duygu konularını da ele alacağız. Ayrıca çalışmamızda korku ile birlikte kaygı kavramını da ele alacağız. Sonrasında inanç ve inancın gelişimi, ergen ve yetişkinlerin özelliklerini açıklamaya çalışacağız. Dini korkular hakkında bilgiler vereceğiz. Araştırmamızın anket çalışmasını Kur'an kurslarında yaptığımızdan dolayı bu kurumlarla ilgili de bilgi vermeye çalışacağız. Sonrasında, yapmış olduğumuz anket çalışmasının sonuçlarını değerlendireceğimiz bulgular kısmında ise, sonuçlarımızı değerlendireceğiz.

HİPOTEZLER

Bu araştırmada, dini bilgi düzeyleri ile dini korku ve dünyevi korkuların katılımcılar üzerindeki etkisi genel manada araştırılmaya çalışılmıştır. Bu baēlamda teorik çerçevenin bize saēladığı faydalar içinde, hipotezlerimizi şu şekilde ortaya koyabiliriz. Bireyin;

- Dini bilgi düzeyi ile Allah korkusu arasında anlamlı ilişki vardır.
- Dini bilgi düzeyi ile ölüm korkusu ve imansız ölme arasında anlamlı ilişki vardır.
- Dini bilgi düzeyi ile cehennem korkusu arasında anlamlı ilişki vardır.
- Dini bilgi düzeyi ile doēal afetler korkusu arasında anlamlı ilişki vardır.
- Dini bilgi düzeyi ile günah işleme korkusu arasında anlamlı ilişki vardır.
- Dini bilgi düzeyi ile işini kaybetme korkusu arasında anlamlı ilişki vardır.
- Dini bilgi düzeyi ile gelecek kaygısı arasında anlamlı ilişki vardır.
- Dini bilgi düzeyi ile ahiret korkusu arasında anlamlı ilişki vardır.
- Dini bilgi düzeyi ile insanlara güven duymaları arasında anlamlı ilişki vardır.
- Dini bilgi düzeyi ile fakirlik korkusu arasında anlamlı ilişki vardır.
- Dini bilgi düzeyi ile sosyal hayatla ilgili korkular arasında anlamlı ilişki vardır.
- Dini bilgi düzeyi ile saēlıktan endişe duyma arasında anlamlı ilişki vardır.

VARSAYIMLAR

- Araştırmada kullanılan Dini Yönelim lēēi geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracıdır.
- Araştırmanın rnekleme evreni temsil etmektedir.
- Katılımcılar anketi etki altında kalmadan, içten ve samimi olarak doldurmuşlardır.
- Kullanılan lme araçlarıyla ve izlenen yöntemle araştırmanın amaçlarına ulaşılabilir.

- Anketin güvenilirlik ve geçerliliği, katılımcıların sorulara verdikleri cevaplara bağlıdır.

TEZİN ÖNEMİ

“Din psikolojisi, kendi alanına giren konuları peşin hükümlerden uzak durarak bilimsel metotlarla inceler. İnsanların dini duygularını ve tecrübelerini çeşitli yönleriyle ele alır. Bu şekilde ortaya çıkarılan, psikolojik gerçeklik değerler ile bunlar arasındaki benzerliği ve bütünlüğü göstermeye çalışır. Böylece genel sonuçlara ulaşır.”¹ Biz de araştırmamızda din psikolojisinin metotlarını kullanarak, Kur’an kursu öğrencileri üzerinde inanç-korku ilişkisini ele alacağız.

“İnanç, Türkçe inanmak fiilinden türetilmiş kabul edilmiş manasına gelen bir isimdir. Kavram olarak, şüpheden kesinliğe doğru bütün ihtimalleri içine alan kapsamlı bir anlama sahiptir. Kanaat, bilgi ve iman kavramlarının hepsini içine alır. Ayrıca inancın hükümle de yakın mana ilişkisi vardır. Çünkü hükümler, inançları bünyelerinde taşırlar.”²

“Dini inanç (iman), hem mükemmel bir doğüstü varlığın (Tanrı) olduğunu kabulü ifade eden bilişsel bir eylemi, hem de Ona karşı zorunlu bir saygı duyma ve güveni ifade eder. Böylece o, bilinçdışı dinamizmi bilinçli bir unsurla birleştirdiği kadar, tam olarak duygusal boyutlara da bilişsel işlemler ve içerikleri katmaktadır.”³

“Eski çağlardan günümüze, insanlar, her zaman bir şeylerden korkmuşlardır. Karanlık korkusu, insanlar için eski çağlardan beri kaygılandırıcı olmuştur. Gece korkusunu; fırtına, hortum, yıldırım gibi en sıradan gökyüzü olayları da tetikler. Bu tür olaylar karşısında teslim olmaktan başka yapılacak bir şey yoktur.”⁴

İlk insanlar, doğal şartlar karşısında bilgisizliklerinden dolayı korkmuşlardır. Tabiat şartları ve olaylar insanların hayatlarını etkilemiştir. Doğa olaylarının bazı zamanlarında sebep oldukları yıkımlar tehdit olarak

¹ Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, I, Ankara: Ayyıldız Matbaa, 1980, s. 5.

² Habil Şentürk, *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010, s. 113.

³ Abdulvahid Sezen, “Dindarlık ve Bilişsel Süreçler”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3, 2010, X, s. 276.

⁴ Gamze Nil Arkan, *Korku Sinemasında Çocuk imgesi ve “The Ring”, Halka Filminin Çözümlemesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 6.

görülmüş ve bunlardan korkulmuştur. Bu olaylara karşı insanlar savunma mekanizmaları oluşturmuştur. Bazen şartlara karşı mücadele edilmiş, bazen de şartlardan kaçma yoluna gidilmiştir. Bu şekilde kendine ait bir kültür oluşturmuşlardır.⁵

Korku, insanın gelişim sürecinin her döneminde değişik şekillerde ortaya çıkmaktadır. İnsanoğlu bebeklik döneminde anne-babaya muhtaçtır. Bundan dolayı, bebek yanındakilerin gittiğini görse veya onların seslerini duymasa ağlamaya başlar. Bu da şunu gösteriyor ki, çocuk bebeklik döneminde yalnız kalmaktan korkmaktadır. Bu şekilde insan korku nedir öğrenmeye başlar. Ergenlik döneminde ise korku daha çok insanoğlunun sosyal hayatta kendini ispatlama duygusuyla ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ergenlik döneminde kişinin kendini karşı cinse beğendirme arzusu ağır basar ve bu beğenmenin olmaması korkusu da vardır. Yetişkinlik evresinde; kişinin ev idaresi, iş bulma ve sonrasında işini kaybetme, ebeveynlerin yaşlılık evresinde onlara bakılması ve çocuklarına bakma ve onların geleceğini inşa etme duygusu kişide sorumluluk bilincini oluşturmaktadır. Bu sorumlulukların yerine getirilememesi kişide korku ve endişe meydana getirir. Yaşlılar ise hastalıkların çoğalmasında neticesinde ölümü hatırlarlar. Bu hatırlama yaşlı insanda korku meydana getirmektedir. Bunlardan şunu görüyoruz ki, korku insanoğlunun hayatının her evresinde vardır.

İslam dininin kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an'ı insanlara gönderen ise Allah'tır. Kur'an-ı Kerim'de korku ile ilgili ayetlere baktığımız zaman, temeli Allah korkusu üzerine kurulmuş bir anlayış görmekteyiz. Bu anlayışa göre de korku, dinin emrettiği inanç ve ibadetler için insanları motive etmektedir. Bazı ayetleri aşağıda kısaca açıklayacağız:

- “Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve herkes, yarın için göndermiş olduğuna baksın. Hem Allah'tan korkun; çünkü bütün yaptıklarınızdan haberdardır.” (Haşr, 59/18) buyrulmaktadır. Allah'tan gerçek manada ve hakkıyla korkmak, insanı dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırır. Allah korkusu her türlü iyiliğin ve adaletin başıdır, kaynağıdır.

- “Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar.” (Fatır 35/28) buyrulmaktadır. Âlimler, Allah'ı bilen ve O'na derin saygı

⁵ Özcan Köknel, *Korkular, Takıntılar, Saplantılar*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1995, s. 30.

besleyenlerdir. Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadislerinde: “Âlimin, abide üstünlüğü, ayın yıldızlara (olan) üstünlüğü gibidir.”⁶ buyurmuşlardır. Ayette bahsi geçen ilim, imanla ve inançla birleşen ilimdir. Çünkü iman ve inanç, ahireti de garanti altına alır; imansız ilim ise, insanlara sadece fani olan dünyada faydalar sağlar.

- “Muhakkak ki, Allah yanında en değerli olanınız, ondan en çok korkanınızdır.” (Hucurat, 49/13) buyrulmuştur. Bu ayete baktığımızda Allah, insanlar arasında birbirinden üstün ve değerli olmayı sadece Allah korkusuna ve bu korkunun derecesine bağlamıştır.

- “İşte o şeytan, ancak kendi dostlarını korkutur. Şu halde, eğer iman etmiş kimseler iseniz onlardan korkmayın, benden korkun.” (Ali İmran, 3/175) buyurmaktadır. Bu ayet üzerinde düşündüğümüzde, insan yalnız Allah’tan korkmalı, Allah’tan korkanlardan, her şeyin korkacağına inanmalıdır. Şeytan sadece kendisine inananları korkutur. Allah’ı dost edinenlerden ise, korkup kaçır.

Araştırma, din psikolojisi alan araştırmaları içerisinde “inanç” ile “korku” arasındaki ilişkiyi geniş ölçüde ele alması ve gerekli alt yapıyı oluşturarak bu yönde elde edilen bilgiler ışığında analizler yapması bakımından belli bir önem taşımaktadır. Bu yapılırken, konuyu daha iyi anlamamıza yarayacak ve değerlendirmemize yardım edecek bir zemin olacağı düşüncesiyle yapılan anketlerin sonuçları araştırma içerisinde verilerek kişilerdeki inanç-korku ilişkisi analiz edilmiştir.

KAPSAM VE SINIRLAMALAR

- Araştırma Tarsus Müftülüğü’ne bağlı değişik Kur’an kurslarında öğrenim gören 68 bay ve 332 bayan öğrenci ile sınırlıdır.
- Araştırmanın diğer bir sınırlılığı kesitsel olmasıdır.
- Araştırma, 2012 yılı içerisinde yapılmıştır ve yapıldığı zaman dilimi ile sınırlıdır.
- Araştırma, örneklemin ölçek maddelerine verdikleri cevaplardan elde edilen verilerle sınırlıdır.
- Araştırma, kullanılan yöntem ve tekniklerle sınırlıdır.
- Araştırma, ulaşılabilen literatürle sınırlandırılmıştır.

⁶ Tirmizi, *İlim*, 19,

TEZİN YÖNTEMİ

Evren-Örneklem

Araştırmanın evreni, Mersin İli'nin Tarsus ilçesi ve bu ilçenin bazı köyleriyle sınırlıdır.

Örneklem olarak Tarsus'un seçilme nedeni, görev yerimin Tarsus olmasından dolayı katılımcılara daha kolay ulaşabilme düşüncesidir. Araştırmanın örneklemini ise, Kuran kurslarına devam eden 68 bay ve 332 bayan olmak üzere toplamda 400 kişi temsil etmektedir. Araştırma örneklemine giren bireyler cinsiyet, yaş, medenî durum, meslek grubu, gelir durumu, öğrenim durumu ve hayatın büyük çoğunluğunun geçirildiği yer bakımından farklı özelliklerde olup random (tesadüfî) örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir.

Yöntem

Araştırmanın güvenilir ve geçerli olması için anket yöntemi kullanılmıştır. Anketimiz iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşama olarak katılımcıların 8 soruyla demografik görünümü tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra katılımcıların dindarlık düzeylerini ölçmek için 30-40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi (Sakarya Örneği) isimli yapılmış yüksek lisans tezinin anket verilerinden yararlanılmış olup ve teorik bilgiler ışığında genel manada korku ve daha çok dini nitelikli korku ile ilgili sorulardan oluşan bir taslak hazırlanarak pilot uygulama yapılmıştır. Bunun neticesinde gerekli düzenleme yapıldıktan sonra anketimize katılmak isteyen katılımcılara anket formu tarafımızdan dağıtılmıştır. Değerlendirilmeye alınan anketlerden elde edilen verilerin istatistiksel işlemleri SPSS (Statistical Package for Social Sciences) bilgisayar paket programı ile yapılmıştır. Bu programla öncelikle verilerin frekanslara yüzde dağılımlarına bakılmış daha sonra ki-kare yöntemi ile ulaşılan bulguların değişkenlerle anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığı kontrol edilmiştir. Anketimizin güvenilirlik ve geçerlik testleri yapılmış olup güvenilirliği ve geçerliği olduğu tespit edilmiş bulunmaktadır.

VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Verilerin toplanmasında 30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi (Sakarya Örneği) isimli tezin anket çalışması bölgeye ve yaşlara göre düzenlenerek bir form halinde uygulanmıştır. Çalışma farklı Kur'an kurslarında farklı zaman dilimlerinde yapılmıştır.

Örneklem grubunun sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgi edinmek amacıyla kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Bu form yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, mesleki durum, gelir durumu, ikamet durumu ve katılımcıların kendilerini tanımlamaları gibi değişkenleri içeren toplam 8 sorudan oluşmaktadır.

Anket çalışmasının diğer bölümü ise 59 sorudan oluşmaktadır. Bu sorular kişilerin toplumda yaşadıkları hayatta uydukları kurallar ve bu kuralları yerine getirirken davranışlarında dinin ne kadar etkili olduğudur. Kişilerin dini ve gündelik korkularının neler olduğunu soran sorular içermektedir. Gelecek kaygıları ile ilgili sorular mevcuttur. Ayrıca ölüm ve sonrası ile ilgili sorular da mevcuttur.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. DİNİ İNANÇ VE GELİŞİMİ

İnanç sözlükte, 1. Bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, 2. Birine duyulan güven, inanma duygusu, 3. İnanılan şey, görüş, öğretisi, 4. Tanrı'ya, bir dine inanma, akide, iman, itikat manalarına gelmektedir.⁷

“İnanç, inanmak fiilinden türetilmiş bir kelimedir. İnanma ise, düşünme ve duygulanma gibi insanın ruhi fonksiyonlarından biridir. İnanç kelimesi Türkçe’de dini inancı (iman) da içine alan geniş kapsamlı bir kavramdır. İnanç, bir hükmü, haberi bir bilgiyi kabul ve tasdik etmek anlamına gelir.”⁸

“İnanç, insanın kendisi ve bütün kâinat üzerindeki hâkimiyetini kabul ettiği, duyular üstü, yüce kudret ve kuvvet sahibi bir varlık ve bu varlıkla insan arasındaki ilişkileri düzenleyen bir takım esaslarla ilgili ise, buna dini inanç denir. Böylece dini inanç (iman), kişinin dini konulardaki kabul, red ya da şüphe durumunu gösterir.”⁹

İnanç, insan hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Fromm, inancın bireyin düşünsel ve duygusal bir ürünü ise mantıklı, fakat, bireyin düşünmeden ve incelemeyen kabul ettiği bir şey olarak ortaya çıkarsa mantıksız olduğunu ifade etmektedir. Kısaca inanç, bireyin içsel bir ürünü olursa, bireye olumlu olarak yansır.¹⁰

İnsanın yaratılışında var olan bir varlığa yönelme eğilimlerinin, kurumsal bir dini inançla birleşmesi sonucu ortaya çıkan iman (inanç) güçlü bir yer tutar. Bireyler bazı zamanlarda sorgulayarak, bazı zamanlarda şüphe ile geçirdikleri evreler ile bir değişim yaşarlar. Fowler ve öğrencileri bu evreleri insan gelişimine göre şöyle sıralamışlardır.

- Temel İman (Anne karnında ve yaşamın ilk ayları)
- Sezgisel / Yansıtma İman (İlk çocukluk)
- Mistik / Gerçek (Literal) İman (İlkokul Yılları)

⁷ TDK, *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları, 2011, s. 1186.

⁸ Hüseyin Certel, *Din Psikolojisi*, Ankara: Andaç Yayınları, 2003, s. 83.

⁹ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2010, s. 73.

¹⁰ M. Doğan Karaçoşkun, “Dini İnanç-Dini Davranış İlişkisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2, 2004, IV, s. 25.

- Sentetik / Geleneksel İman (İlk ergenlik)
- Bireysel / Düşünmeye Dayalı İnanç (Son ergenlik ve genç yetişkinlik)
- Birleşik İman (Orta yaş veya sonrası)
- Evrensel İman (Belirli bir yaş söz konusu değildir).¹¹

1.1.1. Ergenlik ve Yetişkinlik Dönemi Özellikleri

1.1.1.1. Ergenlik Dönemi Özellikleri

“Ergen sözcüğü (adolescence); Latince “büyüme, olgunlaşmak” anlamına gelen adolescencere fiilinin sıfat fiili olan “adolescens” den alınmıştır. Bu fiil “esco” ekiyle bir durumu değil bir süreci belirtmektedir. Bu itibarla bu kelime günümüzde “bireyde gözlenebilen sürekli ve süratli bir gelişim devresi” olarak tanımlanabilmektedir.”¹²

Ergenlik, çocukluk döneminin bitişinden fizyolojik olarak erişkinliğe ulaşıncaya kadar geçen gelişim dönemidir. Genel olarak 13-22 yaşlar arasındaki dönemdir.¹³

“Ergenlik dönemi ülkelere göre de farklılık gösterebilmektedir. Yapılan bir araştırmada ülkemizde buluşa eriş yaşının kızlarda en erken 10, en geç 18; erkeklerde ise en erken 9, en geç 19 olduğu tespit edilmiştir. Buna göre ülkemizde ortalama buluş yaşının kızlarda 13, erkeklerde 15 olduğu söylenebilir.”¹⁴

Çocukluk, ergenliğe geçişle sona erer. İslam dini ergenlikle beraber, bireylerin dini olarak yükümlü olduğunu kabul eder. Bu dönemde birey, iyiyi kötüden ayırt etme yeteneğine sahip olur. Bundan dolayı bu döneme akıl-baliğ olma çağı denir.¹⁵

Ergenlik dönemi, çocukluk ile yetişkinlik arasındaki gençlik dönemidir. Çocukluğun verdiği rahatlıkla, yetişkinliğin verdiği sorumlu bir hayatın

¹¹ Karaçoşkun, “Dini İnanç-Dini Davranış İlişisine Sosyo-Psikolojik Yaklaşımlar”, s. 27-29.

¹² Elif Kılıç, *Kur’an Okumanın Ergenlik Dönemi Bireyleri Üzerindeki Etkileri (Sakarya ve İzmit Kur’an Kursları Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 6.

¹³ Mustafa Koç, “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 2004, s. 233.

¹⁴ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s. 266.

¹⁵ Peker, *Din Psikolojisi.*, s. 170-171.

köprüsüdür. Toplumsal, psikolojik, zihinsel ve biyolojik olarak gelişilen ve sonucunda yetişkinliğe varılan bir dönemdir.¹⁶

Ergenlik dönemindeki dini gelişim özellikleri şunlardır:

- Mücerret düşünme kabiliyeti gelişmiştir
- Dini konularda kararlılık veya şüphe
- Vicdan gelişimi hızlıdır
- Suçluluk ve günahkârlık duyguları
- Tövbe ve dine dönüş
- Yalnızlık deneyimi

Birey, yetişkinliğe geçerken sorumluluk sahibi, ilişkilerinde nasıl davranması gerektiğini bilen, dini şüphelerini ortadan kaldıran, yetişkinlerle ilişkilerini rahatça kurabilen bir düzeye gelir.¹⁷

1.1.1.2. Yetişkinlik Dönemi Özellikleri

Yetişkinlik dönemi ergenlikten sonra insanların şüphelerden kurtulduğu, çevresindeki insanları daha iyi anladığı ve sorumluluk alması gerektiğinin farkına vardığı dönemdir.

Yetişkin sözcüğü Latince büyüme manasına gelmektedir. Yetişkin bir kişi, büyümüş sayılır. Fiziksel ve psikolojik anlamda bir büyüme olduğu kabul edilir.¹⁸ Ayrıca sözlükte de, 1. Yetişmiş, olgunlaşmış, 2. Evlenme çağına gelmiş (kimse), 3. Beden, ruh ve duygu bakımlarından olgunluğa erişmiş olan (kimse), 4. Gelişimin herhangi bir yönünde veya tümünde duraklama düzeyine erişmiş olan, 5. Kanunların belirttiği belli bir yaşı aşmış, toplumsal sorumluluklarını bilme durumunda olan genç anlamlarına gelmektedir.¹⁹

Levinson, ilk ve orta yetişkinlik dönemleri şöyle sıralamıştır:

- İlk yetişkinliğe geçiş
- İlk yetişkinlik için yaşam yapısı girişi
- 30 yaş geçişi

¹⁶ Muhammet Fatih Genç, *Yaygın Din Eğitiminde Gençliğin Eğitimi (Hollanda'da Havra, Kilise ve Camilerde Gençliğe Yönelik Eğitsel Faaliyet ve Hizmetler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Alan Araştırması)*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 30-31.

¹⁷ Certel, *Din Psikolojisi*, s. 168-175.

¹⁸ Bekir Onur, *Gelişim Psikolojisi*, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, 1995, s. 50.

¹⁹ TDK, *Türkçe Sözlük*, s. 2585.

- İlk yetişkinliğin yaşam yapısını sonuçlandırma
- Orta yaş geçişi
- Orta yetişkinlik için yaşam yapısına giriş
- 50 yaş geçişi
- Orta yaşın yaşam yapısını sonuçlandırma
- Son yetişkinlik geçişi.²⁰

Havighurst, gelişim görevini bireyin belirli dönemleri başarılı geçerse, diğer aşamaları da başarılı geçeceğini, tam tersi bir durum meydana geldiğinde ise zorluk çekilebileceğini ifade etmektedir. Havighurst, gelişim görevlerini çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemleri ve bunların alt dönemlerinden oluştuğunu ifade etmiştir.²¹.

Tablo 1: Yetişkinlikte Gelişim Görevleri

Genç Yetişkinlik	Orta Yaşlar	İleri Yaşlar
1.Eş seçimi	1.Yetişkinliğin yurttaşlık ve toplumsal sorumluluğunu başarma.	1.Fiziksel güçteki ve sağlıktaki düşüşe uyum sağlama.
2.Eşle birlikte yaşamayı öğrenme.	2.Yaşamak için ekonomik bir standart oluşturma ve sürdürme.	2.Emekliliğe ve gelir azalmasına uyum sağlama.
3.Bir aile kurma.	3.Yetişkinliğin boş zaman etkinliklerini geliştirme.	3.Eşin ölümüne uyum sağlama.
4.Çocuk yetiştirme.	4.Ergen çocuklara sorumlu ve mutlu yetişkinler olmada yardım etme.	4.Yaş grubuyla açık bir bağlılık kurma.
5.Bir evin işlerini yürütme.	5.Bir eşle bir kişi olarak ilişki kurma.	5.Toplumsal ve yurttaşlık yükümlülüklerini yürütme.
6.Bir uğraş başlatma.	6.Orta yaşın fizyolojik değişimlerini kabul etme ve bunlara uyum sağlama.	6.Yaşamın doyumlu fiziksel düzenlemelerini yapma.
7.Yurttaşlık sorumluluğunu üstlenme.	7.Yaşlı ana babaya uyum sağlama.	
8.Uygun bir toplumsal gruba katılma.		

²⁰ Onur, *Gelişim Psikolojisi*, s. 74-76.

²¹ Onur, *Gelişim Psikolojisi*, s. 94.

Yukarıdaki tabloda yetişkin dönemlerinin genç yetişkinlik, orta yetişkinlik ve ileri yaşların kendi içerisindeki gelişim görevleri aktarılmaktadır.²²

Yaş ile dinî inanç ve davranış arasındaki değişiklikler için üç model vardır. Bunlar, geleneksel, kararlılık ve ilgisizlik dönemidir. Geleneksellikte 30 yaş altında dine ilgi az iken, 30 yaş üstünde dine ilgi artmaktadır. kararlılık modelinde, ilgi sabit bir şekilde devam etmektedir. ilgisizlik modelinde ise, dine ilgide sürekli bir düşüşün olduğu ifade edilmektedir. Ülkemizdeki ortaya çıkan verilere göre geleneksel model daha fazla görülmektedir.²³

Yetişkinlikte, bir önceki dönemdeki şüphe, kararsızlık ve çalkantılar azalmaya, birey de kendini gözden geçirmeye başlar. Hatalarını düzeltmeye çalışır. Ergenlikteki duygusal davranışlar, yetişkinlikte yerini akıllıca ve düşünülecek yapılan davranışlara bırakır. Dini hayatla ilgili kararlar alır. Dinle ilgili düşünceleri tam anlamıyla şekillenmeye başlar. Bu dini kabul veya ret olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dönem bireyin dine ilgisinde azalmanın olduğu dönemdir. Ülkemizde ve Batı ülkelerinde yapılan çalışmalarda 18-30 yaş arasında dine ilginin azaldığı, sonrasında ise bir artış olduğu görülmektedir.²⁴

“Yetişkinlik döneminin ilk yıllarında dine ilgi ve uygulamalardaki düşüşün sebepleri belki de meslek edinme, mesleğe uyum sağlama, evlenme, askerlik, yeni ortamlara ve şartlara intibak etme vb. şeklinde bu dönemde ortaya çıkan yoğun problemlerdir. Dine karşı görülen bu ilgisizlik, evlenip ana baba olunca 30 yaşlarından itibaren kaybolmakta ve yeniden dine dönüş görülmektedir.”²⁵ “Bunun sebebi daha ziyade çocuklarını iyi yetiştirmek, onlara iyi birer örnek olmak arzusudur.”²⁶

²² Onur, *Gelişim Psikolojisi*, s. 95.

²³ Fatma Yoğurtçu, *Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 40-41.

²⁴ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 282-283.

²⁵ Certel, *Din Psikolojisi*, s. 176.

²⁶ Peker, *Din Psikolojisi*, s. 175.

1.2. KORKU VE KAYGI

Bu bölümde korku ve kaygı kavramlarını ele alacağız ve bu kavramların birbirleriyle münasebetlerini açıklayamaya çalışacağız. Öncelikli olarak korku kavramını anlatıp, sonrasında korkunun çeşitlerinden bahsedeceğiz. Daha sonra kaygı kavramını ele alıp, kaygı ile korku arasındaki ilişkiden bahsedeceğiz.

1.2.1. Korku

Korku, insana normal hayatında moral veren, insanın başına gelen olaylara karşı hazır olma durumudur. Korku, insana Allah tarafından verilen bir duygudur. Korku, varlıkların anormal durumlarda gösterdiği doğal bir tepkidir.

“Sevinç ve üzüntü, öfke, aşk ve tiksinti gibi korku da temel heyecanlar arasında yer alır. Korku, değişken şiddetteki duygusal bir tepkinin az veya çok önemli nöro-vegetatif tezahürlerin bileşiminden doğan bir durum olarak ele alınabilir.”²⁷

“Korku, yakın bir tehlikenin tasarımı ile meydana getirilen bir heyecan tepkisidir.”²⁸ Korku da, heyecanın bir tepkisi olduğuna göre, öncelikle heyecan kavramını açıklamak gerekmektedir.

“Heyecan, olumlu veya olumsuz olsun çok yeğin olarak duyulan ve organizmada gerginlik yaratan bir duygudur. Heyecanlar, bir bakıma çok yeğin, kısa süreli duygulardır. Tıpkı güdüler gibi heyecanlar da davranışların en önemli nedenleri arasındadır. Ancak güdülerin aksine heyecan hallerinde uyarıcı, dış çevreden gelir.”²⁹

Psikologlar, duygu ve heyecanları herkesin üzerinde mutabık kaldığı bir sınıflandırma yapamamışlardır. Bunun üzerine temel heyecanlar ile ilgilenmeye başlamışlardır. Plutchik, korku, kızgınlık, neşe, hüzün, yakınlık, nefret, umut ve hayret gibi sekiz temel heyecan önermiş ve diğer heyecan ve duyguların temellerinde bunların olduğunu ifade etmektedir.³⁰

Heyecanla beraber bazı içsel değişiklikler olur. Bu değişikliklerin başlıca sebepleri şunlardır: Galvanik deri tepkisi, kan basıncı, kalp çarpıntısı,

²⁷ Pierre Mannoni, *Korku*, Çev.:Işın Gürbüz, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 8.

²⁸ Nurettin Topçu, *Ruhbilim*, İstanbul: Üçler Basımevi, 1949, s. 74.

²⁹ Feriha Balkış Baymur, *Genel Psikoloji*, İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2004, s. 82.

³⁰ Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011, s. 263.

solunum değişiklikleri, düz kaslarda değişiklik, kanallı bez faaliyetlerinde değişiklikler, deri tüylerinin dikleşmesi, mide ve bağırsakların bozulması, çizgili kas gerginlikleri ve titreme, beden sıvılarının terkinde değişiklik, deri ısısının değişmesi. Heyecan durumunda meydana gelen değişikler istemsiz olarak meydana geldiğinden dolayı kontrol altına alınması mümkün değildir.³¹

Heyecanlarla ilgili birçok kuram vardır. Bu kuramlar bazıları James-Lange kuramı, Cannon-Bard kuramı, Stanley Schachter bilişsel heyecan kuramını ve Sosyobiyojik kuramıdır. James-Lange kuramının ana fikri kişinin bedeni çevredeki bazı şeylere tepki verir. Bu tepkiler fark edildikçe heyecan yaşanır. Cannon-Bard kuramında ise, çevredeki uyarılar hipotalamusu etkiler. O da ortaya çıkan değişiklerden sonra sinir sistemini uyarır. Daha sonra da sinir sisteminden akımlar göndererek heyecanı fark ettirir. Stanley Schachter kuramında, duygusal yaşantıların ve fizyolojik değişikliklerin etrafımızı algılama ve anlamlandırılmamızla alakalı olduğunu öne sürer. Sosyobiyojik kurama göre heyecanlar, insanların diğer davranışları gibi, çevresine uyumlu olmasını sağlar.³²

“Korku, içinde bulunduğumuz duruma değil, bu durum için geliştirdiğimiz düşüncelerimize verdiğimiz bir reaksiyondur. Korku kişinin kendi düşüncelerinin sebep olduğu bir duygudur. Bu düşüncelerin içeriğinde "tehlike" olduğu için korku reaksiyonu verilir.”³³

“Korku, algılanan bir tehlike, tehdit anında hissedilen ve hoş olmayan bir gerilim, güçlü bir kaçma veya kavga etme dürtüsü, hızlı kalp atışları, kaslarda gerginlik gibi belirtilerle yaşanan yoğun bir duygusal heyecandır.”³⁴

Korkunun tanımı ile ilgili olarak psikologlar tam bir fikir birliği sağlayamamışlardır. Korkunun farklı yönleri vardır. Bu yönlerden psikolojik yönünü bilmemiz gerekmektedir. Korku, ortaya çıkan tehlikenin birey tarafından kabul edilmesi ile oluşur. Kimileri bu tehlikelerden kaçarak

³¹ Baymur, *Genel Psikoloji*, s. 83-84.

³² Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s. 266-269.

³³ Tülin Gençöz, “Korku: Sebepleri, Sonuçları ve Başetme yolları”, *Kriz Dergisi*, 2, 1998, VI, s. 9.

³⁴ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2000, s. 469.

kurtulmayı seçerken, kimileri de bunlarla mücadele etmeyi seçmektedirler. Korkunun temel sebebi, bireyin kendini tehlikede hissetmesindedir.³⁵

“Korku, insan hayatında çok önemli bir anlam taşımaktadır. Bu duygu, sadece insanları birbirlerinden uzaklaştırmakla kalmaz, aynı zamanda korku, tıpkı üzüntü gibi, başkalarını garip bir şekilde kendine çeken bir özelliği olmasından karmaşık bir duygudur.”³⁶

Korku ve sonucunda ortaya çıkan tepki, insandan insana değişebileceği gibi, aynı kişilerde korktukları bir durum karşısında farklı tepkiler oluşabilir. Bunun birçok sebebi olabilir. Eğitim durumu, yaşanılan yer vs.

Korkunun temeli tembelliktir. Bizim yaradılışımızda var olan tembelliğin çok görülen bir biçimi korkudur. Korkularımızın çoğu, statüyü değiştirmeye karşı duyduğumuz korkudur. Risk, statüyü kaybetme riskidir; korku da yeni bir statüye ulaşmak için gereken çabadan dolayı korkulan korkudur.³⁷

Korku, insanda, her çağında mevcut olmakla beraber, çocukluk yıllarında çok önemli bir yer kaplamaktadır. Çünkü kişilerin korkuları bu dönemde yaşadıkları olaylara göre şekillenmektedir. Şimdi çocukluk dönemindeki korku konusuna değinelim.

Çocukların dünyaya ve olaylara ilişkin tecrübelerinin az olması ve çocuklarda somut düşünmenin daha fazla olması nedeniyle duyguları tam olarak değerlendiremezler. Ayrıca çocuğun yaşadığı olayın büyüklüğünde ve duyduğu korkuda çevre faktör etkilidir. Ailenin de çocuğu korkutmak ve davranışlarını kontrol altına alabilmek için söyledikleri dişçi, iğneci, köpek ve cadı gibi ifadeler kısa süre için etkili olabilir ama çocuğun bilinçaltına atılan bir tohum gibi, gelecek hayatında yaşayacağı korkuların da temelini oluşturmaktadır.³⁸

Her çocuk korku yaşar. Yaşanan korkular esnasında çocuklara yardımcı olmak, o korkuların daha rahat yenilmesine ve çocuğun gelişimine katkı

³⁵ Asım Yapıcı, *İslam'da Tövbe ve Dini Yaşayıştaki Rolü*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1997, s. 227-228.

³⁶ Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı*, (Çev.: Şelale Başar), İstanbul: Dergah Yayınları, 1985, s. 229.

³⁷ M. Scott Peck, *Az Seçilen Yol, Sevginin, Geleneksel Değerlerin ve Ruhsal Tekamülün Psikolojisine Yeni Bir Bakış* (Çev.: Rengin Özer), İstanbul: Akaşa Yayınları, 1992, s. 285-286.

³⁸ Köknel, *Korkular, Takıntılar, Saplantılar*, 63-64.

sunmaktadır. Çünkü bazı korkular çok kısa süreli olurken, bazıları çocukları hayatları boyu etkilemektedir.³⁹ Bunlar başlıca temel korkulardır. Korku çeşitleri başlığında bunlardan bahsetmeye çalışacağız

1.2.2. Korku Çeşitleri

Psikologlara göre doğuştan itibaren görülen üç tür korku vardır. Bunlar “temel korkular” olarak adlandırılır. Temel korkuları şu şekilde sınıflandırabiliriz:

- a) Dokunma duyusu ile hissedilebilen çok soğuk ve çok sıcak uyarıcılar,
- b) Aniden beliren çok yüksek sesler,
- c) Yüksekten düşme tehlikesi,

Doğuştan itibaren görülen bu üç temel korku türü, daha sonraları çoğalır ve şiddet derecesi değişir.⁴⁰

1.2.3. Kaygı (Anksiyete)

Korku, ani tehlike anındaki tepkidir. Kaygı ise, olması muhtemel bir olay veya tehlikeden korkmaktır. Korku bir anda meydana gelirken, kaygı insanda önceden yaşanan bir ruh halidir. Bu durumda birey tehlikeyi bekler, ne olduğunu bilemez ama tehlikeye karşı da hazırlıklı olur. Ayrıca kaygının yoğunluğu, yaşanan tehlikenin kişideki taşıdığı anlamla eş değerdir.

“Kaygı (Anksiyete) sözcüğünün kökü eski Yunanca “anxietas” olup endişe, korku, merak anlamına gelir.”⁴¹ Diğer heyecanların tanımında olduğu gibi, kaygının da tanımını yapmak zordur. Fakat kaygının ne olduğu konusunda hiçbirimizin şüphesi yoktur. Kaygı, aşağıdaki şu heyecanların birini veya çoğunu içerebilir: Üzüntü, sıkıntı, korku, başarısızlık duygusu, acizlik, sonucu bilememe ve yargılanma.”⁴²

³⁹ N. Erol, N. Şahin Ve H. Özcebe, “Çocukluk Korkuları-Korku Tarama Ölçeğinin Psikometrik Özellikleri Ve Gecekondu Kesimine İlişkin Norm Çalışması”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 1, 1990, I, s. 31-38.

⁴⁰ Cavit Binbaşoğlu, *Ruh Sağlığı Bilgisi, Kişilik Gelişimi ve Eğitimi*, Ankara: Gazi Kitabevi, 1992, s. 162.

⁴¹ Özcan Köknel, *Zorlanan İnsan*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1988, s. 138.

⁴² Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s. 276.

“Kaygı, kişinin bir uyarana karşı karşıya kaldığında yaşadığı, bedensel, duygusal ve zihinsel değişimlerle kendini gösteren bir uyarılmışlık durumudur. Kaygı gelmesi beklenen bir tehlikeden korkma halidir.”⁴³

1.2.4. Korku İle Kaygı Arasındaki İlişki

Korku ile kaygı arasında nasıl bir ilişki olduğuna dair araştırmacılar tam bir uzlaşma sağlayamamışlardır. Korku kısa süreli, kaygı uzun sürelidir. Korkunun kaynağı belli değil, kaygının kaynağı bellidir. Korku aniden olur ve insanda çok fazla sıkıntıya yol açmaz. Kaygı ise, daha uzun süreli olduğundan dolayı yaşanan stres ve sıkıntı insana zarar verebilir. Kaygı düzeyleri yüksek olanlar olaylar karşısında çabuk endişelenirken, düzeyi düşük olanlar daha mutlu ve sakinidir. Kaygının sebep olduğu stres, insanların rahat bir şekilde düşüncelerine de engel olmaktadır.⁴⁴

“Çoğu araştırmacılar anksiyetenin içten, korkunun dıştan kaynaklandığını belirtmişlerdir. Yaşamın her döneminde belli bir düzeydeki korkunun normal bir coşku olarak bireyi savunmaya itip tehlikelere karşı koruduğu belirtilmiştir. Korkuların temelinde kaygı ve endişe vardır. Korku ile anksiyetenin farkı coşku yaratan durumun niteliğidir.”⁴⁵

“Bazı psikologlar korkuyla kaygı arasında üç önemli fark bulunduğunu söyler: Kaynak, şiddet ve süredir.”⁴⁶

1.2.5. Korkunun İnsandaki Psikolojik Belirtileri

Korkunun insanda fiziksel belirtileri olduğu gibi, psikolojik belirtileri de olmaktadır. Bunlar farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Genelde kişilerin karakteristik özellikleri etkili olmaktadır.

Korkunun en belirgin psikolojik belirtisi huzursuzluk hissi ve kaygıdır. İnsan korku ile huzursuz olur ve endişeye kapılır. Sonucunda da normal

⁴³ Kürşat Yenilmez-Nüket Özbey, “Özel Okul ve Devlet Okulu Öğrencilerinin Matematik Kaygı Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, *UÜEFĐ*, 2, 2006, XIX, s. 432-433.

⁴⁴ Zeynel Ahmet Öztürk, *İlköğretim Öğrencilerinde (4., 5., 6., 7. Ve 8. Sınıflar) Dindarlık İle Kaygı Arasındaki İlişki*, Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 34.

⁴⁵ Vezife Alak, *Hastaneye Ameliyat Olmak Üzere Gelen 7-14 Yaş Grubu Çocukların Korkuları ve Hemşirelik Uygulamaları*, Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, 1993, s. 8-9.

⁴⁶ Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s. 277.

zamanlarda yapmadığı davranışları sergiler. Diğer bir belirtisi sinir, öfkedir. Korkan bir kişi çevresindeki insanların yanında küçük düştüğünü hissedip öfkelenebilir. Çevresine ve kendisine karşı sinirini yansıtır.⁴⁷

Korku, kişinin içinde var olduğu sürece, kendisine ve etrafına güven duymasını, topluma ve ailesine uyumlu bir insan olmasını engeller. Korkan bir insanın endişe ve kaygı duyması, çevresindeki insanlardan uzaklaşabilir. Kişi korkuları nedeniyle bazen kendisini bile tanıyamaz hale gelebilir. Korku insanı içe kapanık bir hale getirir.

1.3. DİNİ NİTELİKLİ KORKULAR

Dini nitelikli korkuları anlatmaya başlamadan önce dini korkunun ne olduğu, Kur'an'da korku ile ilgili geçen kavramların neler olduğundan korkunun Kur'an'da nasıl ve nerelerde geçtiğinden bahsetmek gerekmektedir.

Korkunun Kur'an'daki karşılığı havf kelimesidir. "Sözlükte "korkmak, kaygılanmak, endişe duymak" gibi anlamlara gelen havf kelimesi, genellikle "hoşlanılmayan bir durumun başa gelmesinden veya arzulanan bir şeyin elde edilememesinden duyulan kaygı ve korku" şeklinde tanımlanmıştır. Allah, dünya, ahiret ve günah işleme korkusundan bahsedilmektedir."⁴⁸ Kur'an'da havf kelimesi 124 yerde geçmektedir.⁴⁹

Kur'an'da korku ile aynı anlama gelen kavramlardan bazıları haşyet, takva ve rehbet kelimeleridir. Haşyet, saygıya dayalı korkudur. Takva, Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınarak azabından korunmaktır. Rehbet ise, korku saikiyle Allah'a en mükemmel şekilde kulluk etmektir.⁵⁰ Bu korkularının temelinde Allah korkusu yer almaktadır. Alt başlıklarda Allah korkusu, ölüm korkusu ve ahiret korkusunu ele alacağız.

1.3.1. Allah Korkusu

İnsan yaratıldıktan sonra bu dünyada başıboş bırakılmamıştır. Sürekli bir gözetim halindedir. Yaptığı hareketler kayıt altına alınmaktadır. Yaptıkları hesap günü karşısına çıkacaktır. Bunların sonucunda ise ebedi olarak kalacağı

⁴⁷ "Korkunun Duygusal Belirtileri", Erişim Tarihi: 10.09.2012, <http://www.kesfetkendini.com/Makaleler/kisisel-gelisim/korkunun-duygusal-belirtileri-4503.html>.

⁴⁸ Mustafa Kara, "Havf", *DİA*, c. 16, s. 528-529.

⁴⁹ Muhammed Fuat Abdalbaki, *El-Mu'cemül Müfrehes Li El-Fazil Kur'an'ül Kerim*, Kahire: Darul Hadis Yayınları, 2001, s. 302-305.

⁵⁰ Kara, "Havf", s. 529.

yurduna gidecektir. Orada sıkıntılı duruma düşmemek için insanoğlu yaptıklarına dikkat etmelidir. Kendisini yaratan ve yaşam hakkı veren yaratıcısından korkmalı, O'nun emrettiklerini yapmalı, men ettiklerinden uzak durmalıdır. Allah'tan korkmak, O'nun bize verdiği sayısız nimet karşısında, O'nu kırmaktan, incitmekten ve sevgisini kaybetmekten korkmak olmalıdır. Allah korkusu sevgi temelli olmalıdır. Bu şekilde olduğu zaman, Allah acımasız ve azap eden bir yaratıcı olarak değil de, kullarına karşı çok merhametli ve onları seven bir yaratıcı olarak insanlar tarafından anlaşılır. Buda insanın emredilenleri korku ile değil, sevgi ile yapmasını sağlar.

İnsan birçok şeyden korkar. Allah korkusu da bunlardan birisidir. Bu korku inanan insanın imanının güçlenmesine ve şahsiyetinin sağlamlaşmasına fayda sağlayan önemli bir faktördür.⁵¹

Kur'an-ı Kerim'de birçok yerde Allah korkusundan bahsedilmektedir. Bazıları şunlardır: Beyyine 98/7-8., Zümer 39/13., Nur 24/37. ayetler Allah korkusu geçmektedir.⁵²

Allah korkusunun nedenlerini şöyle belirtebiliriz:

- Allah'ın sevgisini kaybedip, ahirette sıkıntı yaşama korkusu
- Yasaklananların yapılması sonucunda ceza alma korkusu
- Allah'ın rızasını elde edememe korkusu.

Bu korku insanı Allah'a daha fazla yaklaştırır. Allah'tan kaçmak yerine ona sığınmak vardır. Kişi hem korkmakta hem de yine Allah'a sığınmaktadır. Bu bilinçli bir korkudur.⁵³

Allah korkusu, kişiye Allah katında üstünlük kazandırır. Yaptığı ibadetleri daha bilinçli ve düzenli yapmasını sağlar. Davranışlarını daha da güzelleştirir. İnsanlara daha fazla sevap kazandırır. Bunlarda Allah korkusunun bazı faydalarıdır.

⁵¹ M. Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji*, Çev.: Dr. Hayati Aydın, Ankara: Fecr Yayınevi, 2004, s. 64-65.

⁵² D.İ.B., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.

⁵³ Peker, *Din Psikolojisi*, s. 110-111.

1.3.2. Ölüm Korkusu

Sözlükte ölüm kelimesi “Bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, emrihak, irtihal, memmat, mevt, vefat.”⁵⁴ olarak geçmektedir.

“Ölüm, bir canlı varlığın (insan, hayvan, mantar, bitki ve mikroskobik canlıların) hayati faaliyetlerinin kesin olarak sona ermesidir. Canlı varlıkların herhangi bir dokusunun canlılığını kaybetmesine de ölüm denir. Canlılığın ölümünden bahsedebilmek için, hayati faaliyetlerin bir daha geri gelmemek üzere sona ermesi şarttır.”⁵⁵

Ölüm canlı varlığın yaşamının sona ermesi, beden ve ruhun birbirinden ayrılmasıdır. Ölüm çaresi bulunamayan bir sondur. Ölüm insanın yeni bir hayat kazanma zaferidir. Ölüm maddi yönden canlı organizmanın kendini yenileyememesi ve hayatının sona ermesidir. Manevi yönden ise, beden ve ruhun yılarca var olan birlikteliğinin sona ermesidir.⁵⁶

Ölüm ilk insanla beraber var olan bir olgudur. Birçok alanda bu konu ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Bilim adamları ve düşünürler eski çağlardan beri bu konuda fikirlerini belirtmişlerdir. Ölümün kaçınılmaz bir son olduğunu ama aynı zamanda da hayatı anlamlandırıldığını ifade etmişlerdir. İslam filozofları ve varoluşçular ölümle ilgili olumlu ifadeler kullanmışlardır. İbni Sina, İbni Miskeveyh, Gazali, Jung ve Yalom ölümle ilgili düşüncelerini açıklayan bazı düşünürlerdir.⁵⁷ Kur’an’da Cuma 62/18, Şuara 26/14 ve Kasas 28/33. ayetlerde insanların ölümden korktukları ifade edilmiştir.

Sağlam iman sahibi kişi ölümden korkmaz. Çünkü ölümün onu fani hayattan, sonsuza dek kalacağı ahiret yurduna götüreceğini bilir. Ölüm korkusu fazla olanlar ölümün kendilerini günahların içinde ve bu günahlardan dolayı af dileyemedi bulacağı endişesi taşımaktadırlar.⁵⁸

Ölüm korkusu üzerine yapılan psikolojik araştırmalara göre ölüm korkusu tek boyutla ifade edilememiştir. Bir çok boyutu mevcuttur. Bunula

⁵⁴ TDK, *Türkçe Sözlük*, s. 1847.

⁵⁵ “Ölüm”, Erişim Tarihi: 27.12.2013, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ölüm>.

⁵⁶ Faruk Karaca, *Ölüm Psikolojisi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2000, s. 86.

⁵⁷ Ali Ayten, “Üniversite Öğrencilerinde Ölüm Kaygısı: Türk ve Ürdünlü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4, 2009, IX, s. 86-87.

⁵⁸ M. Osman Necati, *Kur’an ve Psikoloji*, s. 65-66.

ilgili bazı araştırmacılar farklı sayıda boyutlardan bahsetmedirler. Fiefel ve Branscomb üç boyut, Conte, Weiner ve Plutchik dört boyut, Florian ve Snowden altı boyut, Hoelter ise sekiz boyut tespit etmiştir. Hoelter'in tespit ettiği boyutlar şunlardır: Ölme süreciyle, ölü, çürüme, değerli insanlarla, bilinmezlik, sürekli ölüm korkusu, bedene ne olacağı, zamansız ölüm korkusudur.⁵⁹

Ölümden sonra insanların yaşayacağı yerin adı ahirettir. İnsanlar ahiretin nasıl bir yer olduğunu ve orada nelerle karşılaşacaklarını Kur'an'dan öğrenmektedirler. Ahiretle ilgili cennet ve cehennem kavramları insanların mutlu olması veya mutsuz olmasında önemli bir yer tutmaktadır. Cennet mutlu ederken, cehennem insanları korkutmaktadır. Bu da insanlarda ahiretle ilgili bir korku meydana getirmektedir.

1.3.3. Ahiret Korkusu

Sözlükte ahiret kelimesi “Dinî inanişa göre, insanın öldükten sonra dirilip sonsuza dek kalacağı ve Tanrı'ya hesap vereceği yer, öbür dünya, öteki dünya.”⁶⁰ olarak tanımlanmaktadır.

Âhiret kelimesi Arapça sözlükte “son, uç anlamındadır. Ahir'in müennes halidir. Ayrıca Allah'ın isimlerinden biridir (el-ahir). Ölüm sonrası hayat yurdu, daru'l-beka”⁶¹ anlamındadır.

Ahiret kelimesi terim olarak, dünyadan sonraki sonsuz hayattır. Alimlerin bazıları İsrâfil'in Sur'a birinci üfürmesiyle başladığını, bazıları ise ikinci üfürmesiyle başladığını ifade etmişlerdir.⁶²

Ahiret Kur'an'da 110 yerde geçmektedir.⁶³ Allah'ın gönderdiği bütün dinlerde ahiret inancı vardır. Ahirete iman, imanın şartlarındanr. Nisa 4/35 ve Rad 13/5 ayetlerde geçmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de ahireti ifade eden birçok isim vardır. Örneğin; Yevmül'-ba's (Rum 30/56), yevmü'l- kıyâme (Bakara 2/85, En'am 6/12), saat (A'raf 7/34-187), yevmü'd-din (Fatıha 1/3, Zariyat 51/12), yevmü'l-hisâb (Sad

⁵⁹ Karaca, *Ölüm Psikolojisi*, s. 151-164.

⁶⁰ TDK, *Türkçe Sözlük*, s. 54.

⁶¹ Mevlüt Sarı, *El-Mevârid*, İstanbul: Bahar Yayınları, 1982, s. 17.

⁶² Galip Atasavaşun, *Hristiyanlık'ta Dünyanın Sonu ve Ahiret Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989, s. 35.

⁶³ Abdalbaki, *El-Mu'cemül Müfehres Li El-Fazil Kur'an'ıl Kerim*, s. 27-29.

38/16-26-53), Ğafir 40/27, yevmü't-telâk (Ğafir 40/14), yevmü'l-hulud (Kaf 50/34), dâru'l âhiret (Ankebut 29/64), yevmü'l-hasret (Meryem 19/39), yevmü'l-feth (Secde 32/29), yevmü'l-cem' ve't-teĝâbün (Şura 42/7, Teĝâbün 64/9), yevmü'l-hurûc (Kaf 50/42) , yevmü't-tenâd (Ğafir 40/32) gibidir.⁶⁴

Kur'an'da inkar edenler ve günahkarların cezalarını çekecekleri yer olan cehennem, ceza ve azapla özdeşleştiğinden dolayı insanlar ondan korkup uzaklaşmaktadır. Bu uzaklaşma ile Allah'ın emrettiklerini yapmaya çalışmaktadırlar. Korku veren nesnelere uzaklaşmak insan için normal bir davranıştır. Müslümanlarda cennet ümidi ve cehennem korkusu bir arada bulunmaktadır. Bu inanç toplumda genel olarak kabul edilen bir şuur halindedir. Bu kabuller insanların davranışları üzerinde etkilidir. Bu şekildeki bireysel ve toplumsal inanışlar insanlara etki edip, onların davranışlarını da etkilemektedir.⁶⁵

1.4. KUR'AN KURSLARI

Kur'an kursları kültürümüze şekil veren, çok eski bir tarihi olan dini eğitim kurumlarıdır. İnsanlar Kur'an okumayı ve dininin gereklerini yaşayacak kadar bilgiyi bu kurumlardan öğrenmektedirler. Kur'an kursları milli ve manevi değerlerimizin öğretildiği yerlerdir. Günümüzde Kur'an kurslarında teknolojik gelişmeler takip edilmektedir. Kurslara devam eden öğrenci profili çeşitlenmiştir. Toplumun her kesiminden ve yaş grubundan insanlara hitap etmektedir. Düzenli işleyen sabit bir programı mevcuttur.⁶⁶

Bu kurslar ekim ayından başlayıp mayıs ayının sonuna kadar devam etmektedir. Yazları ise yaz kursları mevcuttur. Yıllık uygulanması gereken planı vardır. Öğreticiler o plana göre eğitimi devam ettirirler. 32 haftalık süre içerisinde o planı uygularlar.⁶⁷

1.4.1. Kur'an Kurslarının Amaçları ve Hedefleri

Kur'an kursu öğretim programının amacı Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin;

⁶⁴ Cevat Sevimli, *Kur'ân'da Haşr Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 16.

⁶⁵ Yapıcı, *İslam'da Tövbe ve Dini Yaşayıştaki Rolü*, s. 247-250.

⁶⁶ D.İ.B., *Kur'an Kursları Öğretim Programları (Pilot Uygulama)*, Ankara, 2011, s. 5.

⁶⁷ D.İ.B., *Kuran Kursları ile Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği*, Ankara, 2012, s. 4.

- İslam dininin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmelerini sağlamak,
- Öğrendiği değerlerden yardım alarak kendi çözümlerini üretebilmelerini sağlamak
- İslam dininin Allah-insan, insan-insan ve insan-tabiat ilişkilerini düzenleyen boyutunu idrak etmelerini sağlamak,
- İbadetlerle ilgili bilgilerini davranışa dönüştürmek,
- İslam'ın temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'i Arapça metninden doğru ve usulüne uygun okuyabilmelerini sağlamak,
- İbadetleri ve toplum içinde gerçekleşen dini törenleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur'an ezberine sahip olabilmelerini sağlamak,
- Kur'an-ı Kerim'i mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmelerini ve hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerini gerçekleştirmek,
- Hz. Muhammed'in yaşantısından değerler üretebilmelerini gerçekleştirmek,
- Kültürler arası etkileşimin hızlandığı günümüzde, barış kültürünün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında İslam dininin değerlerini yorumlayıp, barış ve hoşgörü ortamı oluşturmalarına yardımcı olmaktır.⁶⁸

1.4.2. Kur'an Kurslarında Uygulanan Programlar

“Kur'an Kursları Temel Öğretim Programları (18x9=162 Kredi) (4 Dönem)

- Kur'an-ı Kerim + Dini Bilgiler

Ek Öğretim Programları (6x9=54 Kredi)

- Kur'an-ı Kerim,
- Dini Bilgiler.”⁶⁹

1.4.3. Temel Öğretim Programları Uygulama Esasları

- Kur'an kurslarında temel öğretim programları başkanlıkça her yıl bölgesel talep ve şartlara göre belirlenen takvim doğrultusunda 4 dönem halinde yürütülür.
- Her eğitim-öğretim dönemi, kendi içinde müstakildir ve 9 haftadan oluşur.
- Öğrenci kayıtları yıllık (eylül ayında 4 döneme) yapılabildiği gibi seviyeleri dikkate alınarak döneme de yapılabilir.
- Bir öğretici, günde en fazla toplam 6 saat ders yapabilir.
- Bir öğretici, temel öğretim programına ek olarak en çok iki ek öğretim programında görev alabilir.
- Temel öğretim programında görev almayanlar ise en az 3, en fazla 5 ek öğretim programında görev alırlar.

⁶⁸ D.İ.B., *Kur'an Kursları Öğretim Programları (Pilot Uygulama)*, s. 7-8.

⁶⁹ D.İ.B., *Kur'an Kursları Öğretim Programları (Pilot Uygulama)*, s. 8.

- Temel öğretim programları haftalık 18 olmak üzere toplam (18x9) 162 saattir.
- Kursiyerlerin ihtiyacına göre 18 saatin en fazla 4 saati dini bilgiler öğretimine geri kalanı Kur'an-ı Kerim öğretimine ayrılır.
- Haftalık 18 saatlik program, mahalli şartlara göre haftanın günlerine (cumartesi-pazar dâhil) dağıtılır. Örneğin;

Tablo 2: Haftalık 18 saatlik programın dağılışı

Günler	1. Gün	2. Gün	3. Gün	4. Gün	5. Gün	6.Gün	Toplam
1.Alternatif	4	4	4	4	2	---	18
2.Alternatif	5	5	4	4	---	---	18
3.Alternatif	6	6	6	---	---	---	18*
4.Alternatif	3	3	3	3	3	3	18

*Öğleden önce ve sonraya 3+3 veya 4+2 şeklinde taksim edilir. 2. ve 3. Seçenekler boş kalan 4.ve 5. Günlerde ek program açılması halinde geçerlidir.

- Kurs açılabilmesi için en az 12 öğrencinin kayıtlı olması şarttır. Temel öğretim programlarında, birden fazla öğreticisi bulunan kurslarda öğrenci sayısının 3 katına ulaşması halinde ikinci sınıf açılır.
- Bir dönemde yeterli kursiyer bulunamaması halinde öğretmenler, öncelikle ihtiyaç duyulan diğer kurslarda, bunun mümkün olmaması halinde din hizmetlerinde görevlendirilir. Din hizmetlerinde görevlendirme yılda en fazla bir dönem süresince yapılabilir.
- Köyler gibi nüfus yoğunluğu olmayan ve Kur'an kursu bulunmayan yerlerde temel öğretim programları il müftülüğü tarafından uygun görülen mekânlarda ve zamanlarda görevlendirilecek öğretmenler tarafından uygulanır.
- Programların açılması, uygulanması, rehberlik ve denetim hizmetlerinin yürütülmesi "İl Eğitim Kurulu" tarafından yapılır.
- Eğitim komisyonlarınca, Kur'an kursları hizmetlerine yön vermek ve bu hizmetleri daha da etkili kılmak için mahallinde çalışmalar yapılır.
- Hizmet çeşitliliği projesinde temel öğretim programı için "düzey" ek öğretim programı için ise "kur" ifadesi kullanılmıştır.⁷⁰

⁷⁰ D.İ.B., *Kur'an Kursları Öğretim Programları (Pilot Uygulama)*, s. 8-9.

Mevcut Uygulama İle Dönem/Kur Esasına Göre Eğitim-Öğretim Takvimi

Tablo 3: Kuran Kursu Dönem Esasına Göre Eğitim-Öğretim Takvimi

MEVCUT UYGULAMAYA GÖRE EĞİTİM-ÖĞRETİM TAKVİMİ		
01 – 30 Eylül:	Kayıt	
01 Ekim –31 Ocak:	17 hafta	408 saat
01 Şubat – 15 Şubat:	Tatil	
16 Şubat –30 Mayıs:	15 hafta	360 saat
	Toplam:	768 saat

DÖNEM ESASINA GÖRE EĞİTİM-ÖĞRETİM TAKVİMİ				
12-23 Eylül 2011	Kayıt			
Eylül ayının üçüncü haftasında başlar Kasım ayının üçüncü hafta sonunda biter	1. Dönem	Haftada 18 saat	9 hafta	162 saat
Kasım ayının son haftasında başlar Ocak ayının üçüncü hafta sonunda biter	2. Dönem	Haftada 18 saat	9 hafta	162 saat
Ocak ayının dördüncü haftası ile Şubat ayının birinci haftası:	Tatil			
Şubat ayının ikinci haftasında başlar Nisan ayının birinci hafta sonunda biter	3. Dönem	Haftada 18 saat	9 hafta	162 saat
Nisan ayının ikinci haftasında başlar Haziran ayının birinci hafta sonunda biter	4. Dönem	Haftada 18 saat	9 hafta	162 saat
Toplam				648 saat

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

2. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Bu bölümde yapmış olduğumuz anket çalışmasının ortaya çıkan bulgular değerlendirilip yorumlanacaktır. Katılımcıların demografik özellikleri, dini ve dünyevi korkuları ile ilgili bulgular ele alınacaktır.

2.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Tablo 4: Ankete katılan katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular

Demografik Özellikler		N	%
Yaş	12-20 yaş arası	152	38
	20-30 yaş arası	47	11,8
	30-40 yaş arası	78	19,5
	40 yaş ve üzeri	123	30,8
Cinsiyet	Bay	68	17
	Bayan	332	83
Medeni Durum	Evli	212	53
	Bekâr	162	40,5
	Dul	26	6,5
Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil	39	9,8
	Okur-yazar	36	9
	İlkokul	128	32
	İlköğretim	153	38,2
	Lise	30	7,5
	Üniversite	14	3,5
Mesleki Durum	Memur	5	1,2
	Esnaf	5	1,2
	Çiftçi	7	1,8
	Ev hanımı	176	44
	İşçi	62	15,5
	Serbest Meslek	5	1,2
	Emekli	11	2,8

	Öğrenci	128	32
	Diğer	1	0,2
Gelir Durumu	Çok iyi	9	2,2
	İyi	110	27,5
	Orta	222	55,5
	Düşük	48	12
	Çok Düşük	11	2,8
İkamet Durumu	Köy	59	14,8
	Belde	78	19,5
	İlçe	257	64,2
	İl	6	1,5
Katılımcıların Kendilerini Tanımlamaları	İçe Kapanık	152	38
	Dışa Açık	193	48,2
	Diğer	55	13,8

2.2. DİNİ BİLGİ DÜZEYİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Tablo 5: Katılımcıların dini bilgi düzeylerinin frekans ve yüzde dağılımı

Katılımcıların dini bilgi düzeyleri		Dini bilgin hiç yok	Biraz dini bilgin var	Dini bilgin yeterlidir	Toplam
	N		7	284	109
%		1,8	71	27,2	100

Tablo 5'e göre katılımcıların % 71'i biraz dini bilgin var diye kendilerini tanımlamıştır.

2.2.1. Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dini Bilgi Düzeyleri İle İlgili Bulguları

Tablo 6: Katılımcıların demografik değişkenlere göre dini bilgi düzeylerinin frekans ve yüzde dağılımı

Demografik Özellikler			Dini bilginim hiç yok	Biraz dini bilginim var	Dini bilginim yeterlidir	Toplam	
Cinsiyet	Bay	N	2	49	17	68	
		%	2,9	72,1	25	100	
	Bayan	N	5	235	92	332	
		%	1,5	70,8	27,7	100	
Medeni Durum	Evli	N	5	152	55	212	
		%	2,4	71,7	25,9	100	
	Bekâr	N	2	117	43	162	
		%	1,2	72,2	26,5	100	
	Dul	N		15	11	26	
		%		57,7	42,3	100	
Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil	N		28	11	39	
		%		71,8	28,2	100	
	Okur-yazar	N	1	22	13	36	
		%	2,8	61,1	36,1	100	
	İlkokul	N	3	97	28	128	
		%	2,3	75,8	21,9	100	
	İlköğretim	N	2	113	38	153	
		%	1,3	73,9	24,8	100	
	Lise	N	1	17	12	30	
		%	3,3	56,7	40	100	
	Üniversite	N		7	7	14	
		%		50	50	100	
	Mesleki Durum	Memur	N		2	3	5
			%		40	60	100
Esnaf		N		2	3	5	
		%		40	60	100	
Çiftçi		N		4	3	7	
		%		57,1	42,9	100	
Ev hanımı		N	3	122	51	176	
		%	1,7	69,3	29	100	
İşçi		N	1	45	16	62	
		%	1,6	72,6	25,8	100	
Serbest Meslek		N		2	3	5	
		%		40	60	100	
Emekli		N	1	8	2	11	
		%	9,1	72,7	18,2	100	
Öğrenci		N	2	98	28	128	
		%	1,6	76,7	21,9	100	
Diğer	N		1		1		
	%		100		100		
Çok iyi	N	1	4	4	9		
	%	11,1	44,4	44,4	100		

Gelir Durumu	İyi	N	2	80	28	110
		%	1,8	72,7	25,5	100
	Orta	N	4	155	63	222
		%	1,8	69,8	28,4	100
	Düşük	N		35	13	48
		%		72,9	27,1	100
Çok Düşük	N		10	1	11	
	%		90,9	9,1	100	
İkamet Durumu	Köy	N	1	42	16	59
		%	1,7	71,2	27,1	100
	Belde	N	2	64	12	78
		%	2,6	82,1	15,4	100
	İlçe	N	4	174	79	257
		%	1,6	67,7	30,7	100
İl	N		4	2	6	
	%		66,7	33,3	100	
Katılımcıların Kendilerini Tanımlamaları	İçer Kapanık	N	2	114	36	152
		%	1,3	75	23,7	100
	Dışa Açık	N	4	128	61	193
		%	2,1	66,3	31,6	100
	Diğer	N	1	42	12	55
		%	1,8	76,4	21,8	100

Katılımcıların dini bilgi düzeyleri ile demografik değişkenler arasındaki ilişki tablo 6'da görülmektedir. Tabloya göre erkeklerin bayanlara kıyasla dini bilgi düzeyleri daha düşük denilebilir. Medeni durum bakımından ise dini bilgi düzeyi en yüksek dullarda, sonrasında bekârlarda ve en azda evlilerde olduğu tespit edilmiştir. Tabloda en yüksek dini bilgi düzeyi üniversite mezunları ve okur-yazar olmayanlarda % 100, en düşük ise lise mezunlarında % 96,7 görülmektedir. Katılımcıların cevaplarında dini bilgi düzeyi en düşük olan meslek grubu % 90,9 ile emeklilerdir. Gelir durumuna bakıldığında düşük olanlarda dini bilgi düzeyi yüksek, gelir durumu yükseldikçe dini bilgi düzeyi düşmekte olduğu tespit edilmiştir. Tabloya bakıldığında köyden il veya ilçe merkezine doğru gidildikçe dini bilgi düzeyi düştüğü ve yükseldiği görülmemiştir. Katılımcıların kendilerini tanımlamalarına bakıldığında ise dini bilgi düzeyi yeterli diyenlerden içe kapanık olanlar % 23,7, dışa açık % 31,6, diğer işaretleyenlerin oranı ise % 21,8'dir. Bayanlarda dini bilgi düzeyi veya dindarlığın yüksek çıkmasının sebebi, Tarsus'ta son yıllarda Kur'an kurslarının çokça açılmasıdır. Özellikle mahallelerde açılan Kur'an kurslarına bayanların çok fazla rağbet gösterdiğini görülmektedir.

2.2.2. Katılımcıların Dini Yönelim Ölçeği Maddelerine Verdiği Cevaplara İlişkin Bulgular

Tablo 7: Katılımcıların dini yönelim ölçeği maddelerine katılımlarının frekans ve yüzde değerler

		Her Zaman	Çoğu Zaman	Bazen	Hiçbir zaman	Toplam
1.Dinin toplum hayatı açısından önemli olduğunu düşünüyorum	N	377	23	-	-	400
	%	94,2	5,8	-	-	100
2.Dini inancın gerekli olmadığını düşünüyorum	N	1	-	26	373	400
	%	0,25	-	6,5	93,25	100
3.Dinin yasak ettiği şeyleri yaptığım oluyor	N	-	3	230	167	400
	%	-	0,75	57,5	41,75	100
4.Dini kuralları sıkıcı buluyorum	N	-	-	33	367	400
	%	-	-	8,25	91,75	100
5.Toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir katkısının olduğunu düşünüyorum	N	370	30	-	-	400
	%	92,5	7,5	-	-	100
6.Kişinin din uğruna birtakım güçlüklerle katlanmasını anlamsız buluyorum	N	1	-	46	353	400
	%	0,25	-	11,5	88,25	100
7.Evlilik dışı ilişkileri normal karşılarım	N	-	-	22	378	400
	%	-	-	5,5	94,5	100
8. Dini kuralların toplumun geri kalmasına neden olduğunu düşünüyorum	N	2	-	42	356	400
	%	0,5	-	10,5	89	100
9.Namaz ibadetimi yapıyorum.	N	231	72	86	11	400
	%	57,75	18	21,5	2,75	100
10.Komşuluk, cenaze gibi dinin sosyal hayatla ilgili kurallarını yerine getirmeye özen gösteriyorum.	N	295	72	27	6	400
	%	73,75	18	6,75	1,5	100
11.İnancıma göre hareket etmezsem içimde bir huzursuzluk duyuyorum.	N	338	38	20	4	400
	%	84,5	9,5	5	1	100
12.Kendimde dini emirleri yerine getirme mecburiyeti hissediyorum.	N	334	31	24	11	400
	%	83,5	7,75	6	2,75	100
13.Teheccüd, Pazartesi-Perşembe orucu gibi nafil ibadetleri yapıyorum.	N	56	28	252	64	400
	%	14	7	63	16	100
14.Dinimi başkalarına da anlatmaya çalışıyorum	N	263	76	54	7	400
	%	65,75	19	13,5	1,75	100
15.Bir günah işlediğim zaman hemen ardından Tövbe-istiğfar ediyorum.	N	325	54	17	4	400
	%	81,25	13,5	4,25	1	100
16.Allah herkesi kendi niyetine göre değerlendirir diye düşünüyorum	N	350	36	5	9	400
	%	87,5	9	1,25	2,25	100
17.Allah'ın Ahirette bana merhamet edip, beni başılayacağını umuyorum	N	331	48	13	8	400
	%	82,75	12	3,25	2	100
18.Dua ederim	N	361	31	6	2	400
	%	90,25	7,75	1,5	0,5	100
19. Oruç ibadetimi yapıyorum	N	275	57	54	14	400
	%	68,75	14,25	13,5	3,5	100

Bu tabloda, katılımcıların dini yönelim ölçeğine verdiği cevaplar bulunmaktadır. Bu tabloda dinin toplum açısından önemli olduğunu düşünenler % 100 iken, diğer bir soruda evlilik dışı ilişkileri normal karşılarım soruna hiçbir zaman cevap verenler % 94,5, bazen diyenlerin ise % 5,5 olduğunu görülmektedir. Bu soruya bazen cevabını verenlerinde genellikle gençlerdir. Çağımızın bir hastalığı olarak gördüğüm kız-erkek ilişkilerinin genel ismi olan flört yapanların kendi durumlarını evlilik dışı ilişki olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Namaz kılanlara baktığımızda hiç kılmayanların sadece % 2,5 olduğu görülmektedir. Çoğunluğu namazını kılmaktadır. Buradan da insanlarımızın, dini ritüellerden olan namaz ibadetinden çok da uzak olmadıkları görülmektedir. Oruç ibadetinde de hiç tutmayanların oranı % 3,5'dir. Katılımcıların dua etmesi ile ilgili oran % 99,5'dir. Dua, insan hayatında çok önemli bir yer tutmaktadır. İnsanlar, bir hacetleri veya istekleri olduğunda Yaratıcısından bunu dua ile isterler. Yine bir diğer sorumuzda da katılımcılar, dinin toplum açısından güvenlik ve huzur için çok önem arz ettiğini düşünmektedirler. Din, insanların hayatlarını ve toplumu düzene koyar. Din sayesinde insanlar, yapmaması gerekenleri bilir ve bu da insanların dinin emrettiği güzel davranışları yapmasını sağlar. Toplumun bütün bireyleri bu şekilde davrandığında, güvenli ve huzurlu bir toplum meydana gelir.

2.2.3. Katılımcıların Bağımsız Değişkenlere Göre Dini Bilgi Düzeyi

Tablo 8: Katılımcıların dini bilgi düzeylerinin göre 'İnancıma göre hareket etmezsem içimde bir huzursuzluk duyuyorum' ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		İnancıma göre hareket etmezsem içimde bir huzursuzluk duyuyorum				
		Her Zaman	Çoğu Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	7	-	-	-	7
	%	100	-	-	-	100
Biraz dini bilgim var	N	249	20	13	2	284
	%	87,7	7	4,6	0,7	100
Dini bilgim yeterlidir	N	82	18	7	2	109
	%	75,2	16,5	6,4	1,8	100
Toplam	N	338	38	20	4	400
	%	84,5	9,5	5	1	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘inancıma göre hareket etmezsem içimde bir huzursuzluk duyarım’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Dini bilgi düzeyi azaldıkça inancının onaylamadığı davranışlarının sonucunda huzursuzluk duymakta artmaktadır. Ama oranlar birbirine yakın çıkmıştır. Burada insanlar dini bilgileri yeterli olmasa da inançların davranışları fazlalıkla etkilediğini görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada ise, katılımcıların bu soruya verdiği cevaba baktığımızda dindarlık düzeyi arttıkça duyulan huzursuzluğun arttığı görülmektedir.⁷¹ Bizim çalışmamıza katılan katılımcıların eğitim durumu genel itibarıyla düşük iken, Şerefli’nin yaptığı çalışmaya katılan katılımcıların % 45’i üniversite mezunudur. Ayrıca çalışmamızı yaptığımız Kur’an kursları, genelde mahallelerde bayanlara hitap ettiği ve onların çoğunluğunun ilk defa böyle bir kursa geldiklerinden ve dini bilgilerini yeni öğrenmelerinden kaynaklanmaktadır. Dini bilgi düzeyi ile duyulan huzursuzluğun ters orantılı olmasının sebebi bu şekilde açıklanabilir.

Tablo 9: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘Namaz ibadetimi yaparım’ ifadesine Katılımları

Katılımcıların Dindarlık Düzeyi		Namaz ibadetimi yapıyorum				
		Her Zaman	Çoğu Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	4	2	1		7
	%	57,1	28,6	14,3		100
Biraz dini bilgim var	N	157	52	65	10	284
	%	55,3	18,3	22,9	3,5	100
Dini bilgim yeterlidir	N	70	18	20	1	109
	%	64,2	16,5	18,3	0,9	100
Toplam	N	231	72	86	11	400
	%	57,8	18	21,5	2,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeylerinin ‘namaz ibadetimi yaparım’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Dini bilgi düzeyi arttıkça ibadet yapma oranının arttığı görülmemektedir. İnanan insanın

⁷¹ İsmail Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi (Sakarya Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, s. 52.

inancının gereği olan ibadet boyutunu yapması ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlılık yoktur. Ayrıca namaz ibadetini hiç yapmayanların oranı % 2,8'dir. Bulut tarafından yapılan çalışmada tablo 38'de bu soru sorulmuştur. Namaz ibadetini hiç yapmayanlar % 5,5 çıkmıştır.⁷² Bu çalışmalar Kur'an kurslarında yapıldığı ve bu kurslara devam eden insanların da dini bir duyarlılıklarının olduğu varsayılabilir. Onun için namaz ibadetine yabancı değillerdir. Dini bilgi düzeyleri ne olursa olsun, namaz ibadetlerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar.

Tablo 10: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre 'komşuluk, cenaze gibi dinin sosyal hayatla ilgili kurallarını yerine getirmeye özen gösteriyorum' ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Komşuluk, cenaze gibi dinin sosyal hayatla ilgili kurallarını yerine getirmeye özen gösteriyorum				
		Her Zaman	Çoğu Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman	Toplam
Dini bilgim Hiç yok	N	5	1		1	7
	%	71,4	14,3		14,3	100
Biraz dini bilgim var	N	205	56	21	2	284
	%	72,2	19,7	7,4	0,7	100
Dini bilgim yeterlidir	N	85	15	6	3	109
	%	78	13,8	5,5	2,8	100
Toplam	N	295	72	27	6	400
	%	73,8	18	6,8	1,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle 'komşuluk, cenaze gibi dinin sosyal hayatla ilgili kurallarını yerine getirmeye özen gösteriyorum' fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Dini bilgi düzeyi yüksek olanların dinin sosyal hayatla ilgili kurallarına daha fazla ilgi göstererek dini bilgi düzeyi az olanlardan daha sosyal olduğu söylenebilir. Çünkü komşuluk, cenaze dinin sosyal kurallarını yerine getiren birey, insana ve insanlığa fayda amaçlamaktadır. Bu bakımdan katılımcıların dini bilgi düzeyi arttıkça, dinin sosyal fonksiyonlarını yerine getirme de artmaktadır. Şerefli'nin yaptığı çalışmada da, test sonucu anlamlı çıkmıştır. Ayrıca dindar olanların daha sosyal oldukları görülmektedir.⁷³ Din, kişileri hayatın her aşamasında etkilemektedir. İnsanların dini bilgileri veya dindarlık seviyeleri arttıkça toplumun dini kurallarına bağlılığı da artmaktadır. Ayrıca bölgemizde

⁷² Zahide Bulut, *18-50 Yaş Arası Bayanların Kur'an Kurslarına Devam Motivasyonları (Ankara-Keçiören Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 75.

⁷³ Şerefli, *30-40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 54.

ölümlerden sonra cenaze evlerine taziyeye gidilmektedir. Bu ziyaretler bir haftaya kadar da sürmektedir.

2.3. KATILIMCILARIN DİNİ KORKULARI

Katılımcıların dini nitelikli korkularını işlerken özellikle Allah korkusu, ahiret korkusu, ölüm korkusu, dünya hayatı (sağlığı kaybetme, fakirlik ve işini kaybetme) ile ilgili korkular, cehennem korkusu ve mezarlık korkusu ile ilgili görüşleri dikkate alınıp ve incelenmeye çalışılmıştır.

2.3.1. Katılımcıların Allah Korkusuyla İlgili Görüşleri ve Değerlendirmesi

Bu bölümde, Allah korkusunun katılımcılar üzerindeki etkileriyle ilgili bulguların hangi değişkenlerle anlamlı ilişki içinde oldukları ve farklılaşma gösterdikleri ortaya konacaktır.

Tablo 11: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	6	1		7
	%	85,7	14,3		100
Biraz dini bilgim var	N	246	21	17	284
	%	86,6	7,4	6	100
Dini bilgim yeterlidir	N	97	10	2	109
	%	89	9,2	1,8	100
Toplam	N	343	36	21	400
	%	85,8	9	5,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu 0,02 çıktığından anlamlı bulunmuştur. ($p < 0,05$) Bu tablomuzda ‘dini bilgi düzeyi ile Allah korkusu arasında anlamlı ilişki vardır’ şeklinde kurgulanan hipotez kabul edilmiştir.

İnsanın dini bilgi düzeyi ne olursa olsun, Allah korkusunun diğer korkularını etkilediği belirtilmektedir. Buna göre dini bilgi düzeyi yüksek olanlar için Allah korkusu diğer korkulara nazaran daha önemlidir. Kişinin

duyduğu diğer korkuların Allah'tan korktuğu nispette azaldığı şeklinde yorumlanabilir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada, dine karşı ilgisizlerde Allah korkusunun diğer korkuları etkilemediği belirtilmektedir.⁷⁴ Önceki tablolarda elde edilen bulgularda bahsedildiği gibi, bu kursa gelenlerin çoğunluğu dini çevrelerden olmaktadır. Bu kurslara devam etmelerinin sebebi de Kur'an'ı okuma ve dini bilgi öğrenme istekleridir. Bundan dolayı Allah korkusunun kişileri diğer korkulardan uzaklaştırması normaldir.

Tablo 12: Katılımcıların cinsiyetlere göre 'Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor' ifadesine katılımları

Cinsiyet		Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Karasızım	Toplam
Bay	N	45	14	9	68
	%	66,2	20,6	13,2	100
Bayan	N	298	22	12	332
	%	89,8	6,6	3,6	100
Toplam	N	343	36	21	400
	%	85,8	9	5,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların cinsiyet durumlarıyla 'Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor' fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Katılımcılarda Allah korkusunun diğer korkulardan uzaklaştırması kadınlarda daha fazla denilebilir.

⁷⁴ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 54.

Tablo 13: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Karasızım	Toplam
Okur-Yazar değil	N	38		1	39
	%	97,4		2,6	100
Okur-Yazar	N	34	2		36
	%	94,4	5,6		100
İlkokul	N	121	4	3	128
	%	94,5	3,1	2,3	100
İlköğretim	N	109	28	16	153
	%	71,2	18,3	10,5	100
Lise	N	28	2		30
	%	93,3	6,7		100
Üniversite	N	13		1	14
	%	92,9		7,1	100
Toplam	N	343	36	21	400
	%	85,8	9	5,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların eğitim düzeyleriyle ‘Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloyu incelediğimizde katılımcıların Allah korkusunun diğer korkularından uzaklaştırması en fazla okur-yazar olmayanlarda, en az ise ilköğretim mezunlarında olduğu görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.⁷⁵ Burada şu görünüyor ki, insanların eğitim düzeyinin artışıyla Allah korkusunun kişiyi diğer korkulardan uzaklaştırması aynı orantıda değildir. Kişinin eğitim durumundan ziyade, kalplerinde var olan inanç daha fazla önemlidir.

⁷⁵ Şerefli, *30-40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 57.

Tablo 14: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların İkamet Durumları	Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor				
	Katılıyorum	Katılmıyorum	Karasızım	Toplam	
Köy	N	49	7	3	59
	%	83,1	11,9	5,1	100
Belde	N	50	17	11	78
	%	64,1	21,8	14,1	100
İlçe	N	239	12	6	257
	%	93	4,7	2,3	100
İl	N	5		1	6
	%	83,3		16,7	100
Toplam	N	343	36	21	400
	%	85,8	9	5,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ikamet durumlarıyla ‘Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloyu incelediğimizde kentten köye gidildikçe Allah korkusunun kişiyi diğer korkulardan uzaklaştırdığı görülmektedir. İlçede yaşayanlarda en fazla, beldede yaşayanlarda da en az olduğu söylenebilir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada ise köyden kente doğru gidildikçe, Allah korkusunun kişiyi diğer korkulardan uzaklaştırdığı görülmektedir.⁷⁶ Kimi yerlerde köylerde yaşayanların, kimi yerlerde ise şehirde yaşayanların daha fazla etkilendiği söylenebilir.

⁷⁶ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 58.

Tablo 15: Katılımcıların teheccüd, pazartesi-perşembe orucu gibi nafîle ibadetleri yapmalarına göre ‘Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor’ ifadesine katılımları

Teheccüd, pazartesi-perşembe orucu gibi nafîle ibadetleri yapıyorum		Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Her zaman	N	48	5	3	56
	%	85,7	8,9	5,4	100
Çoğu zaman	N	21	6	1	28
	%	75	21,4	3,6	100
Bazen	N	221	18	13	252
	%	87,7	7,1	5,2	100
Hiçbir zaman	N	53	7	4	64
	%	82,8	10,9	6,2	100
Toplam	N	343	36	21	400
	%	85,8	9	5,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ‘teheccüd, pazartesi-perşembe orucu gibi nafîle ibadetleri yapıyorum’ ile ‘Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Teheccüd, pazartesi-perşembe orucu gibi nafîle ibadetler farz ibadet olmadıkları ve yapılması dinen zorunlu olmayıp kişiye bırakılmıştır. Bu ibadetler sayesinde kişinin dindarlık düzeyi daha kolay anlaşılabilir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada, değişkenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Allah korkusunun kişiyi diğer korkulardan uzaklaştırma durumuna baktığımızda, nafîle ibadetleri yapma ile doğru bir orantının var olduğu görülmektedir.⁷⁷ Ama netice olarak, insanların büyük çoğunluğu nafîle ibadetlerini yapsa da yapmasa da, kalplerinde var olan Allah korkusu, onları diğer korkulara karşı emniyete aldığını düşünmektedir.

⁷⁷ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 59.

Tablo 16: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘ içimdeki Allah korkusu beni o’na daha çok yaklaştırıyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		İçimdeki Allah korkusu beni o’na daha çok yaklaştırıyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Karasızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	6	1		7
	%	85,7	14,3		100
Biraz dini bilgim var	N	255	18	11	284
	%	89,8	6,3	3,9	100
Dini bilgim yeterlidir	N	97	9	3	109
	%	89	8,3	2,8	100
Toplam	N	358	28	14	400
	%	89,5	7	3,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘ içimdeki Allah korkusu beni o’na daha çok yaklaştırıyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloyu incelediğimizde dini bilgi düzeyi arttıkça katılımcılarda var olan Allah korkusu, katılımcıları daha fazla Allah’a yaklaştırmaktadır.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da dindarlık düzeyi arttıkça, Allah’a yaklaşmanın arttığı görülmektedir.⁷⁸ İnsanların Allah’tan korkmaları, kötü bir durum olarak algılanmamalıdır. Zira bu korku sayesinde insanlar, Allah’a daha fazla yaklaşmaktadırlar.

⁷⁸ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 60.

Tablo 17: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘içimdeki Allah korkusu beni O’na daha çok yaklaştırıyor’ ifadesine katılımları

Cinsiyet		İçimdeki Allah korkusu beni o’na daha çok yaklaştırıyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Karasızım	Toplam
Bay	N	51	14	3	68
	%	75	20,6	4,4	100
Bayan	N	307	14	11	332
	%	92,5	4,2	3,3	100
Toplam	N	358	28	14	400
	%	89,5	7	3,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların cinsiyetiyle ‘içimdeki Allah korkusu beni o’na daha çok yaklaştırıyor.’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Kadınlarda Allah korkusunun daha etkili olduğu görülmektedir. Tablo 12’deki sonuçta da kadınların oranı daha fazladır. Bu da şunu gösterir ki, sonuç anlamlı çıkmıştır.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, kadınlarda bu oran daha fazla çıkmıştır.⁷⁹ Kadınların erkelere göre daha dindar oldukları söylenilebilir.

⁷⁹ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 61.

Tablo 18: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘içimdeki Allah korkusu beni o’na daha çok yaklaştırıyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		İçimdeki Allah korkusu beni o’na daha çok yaklaştırıyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Karasızım	Toplam
Okur-yazar değil	N	38		1	39
	%	97,4		2,6	100
Okur-yazar	N	36			36
	%	100			100
İlkokul	N	121	6	1	128
	%	94,5	4,7	0,8	100
İlköğretim	N	123	19	11	153
	%	80,4	12,4	7,2	100
Lise	N	28	2		30
	%	93,3	6,7		100
Üniversite	N	12	1	1	14
	%	85,7	7,1	7,1	100
Toplam	N	358	28	14	400
	%	89,5	7	3,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların eğitim düzeyleriyle ‘içimdeki Allah korkusu beni O’na daha çok yaklaştırıyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloyu incelediğimizde sırasıyla en fazla okur-yazar olanlar, sonra okur-yazar olmayanlar ve üçüncü olarak da ilkokul mezunlarının bu ifadeye katılımı olduğu görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada ise, en fazla katılım ilkokul mezunlarında görülmektedir.⁸⁰ İnsanların eğitim seviyelerinin artması veya azalması, insanları daha fazla Allah’a yaklaştırmamaktadır. Kişideki Allah sevgisi, kişiyi daha fazla Allah’a yaklaştırır.

⁸⁰ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 62.

Tablo 19: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘içimdeki Allah korkusu beni o’na daha çok yaklaştırıyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların İkamet Durumları		İçimdeki Allah korkusu beni o’na daha çok yaklaştırıyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Karasızım	Toplam
Köy	N	50	6	3	59
	%	84,7	10,2	5,1	100
Belde	N	60	11	7	78
	%	76,9	14,1	9	100
İlçe	N	242	11	4	257
	%	94,2	4,3	1,6	100
İl	N	6			6
	%	100			100
Toplam	N	358	28	14	400
	%	89,5	7	3,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ikamet durumlarıyla ‘içimdeki Allah korkusu beni o’na daha çok yaklaştırıyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloyu incelediğimizde ilçede ikamet edenlerin daha çok Allah korkusuyla Allah’a yaklaştıkları görülmektedir. En fazla oran ilde olmasına karşın, katılan katılımcı sayısı 6 kişidir. İlçede ise 257 deneğin 242’si katılıyorum demişlerdir. En az katılım ise beldedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada ise, en fazla katılım köylerde olmuştur.⁸¹ İnsanların yaşadıkları bölgeye göre, sorulara verdikleri cevaplar farklılık göstermektedir. Bizim yaptığımız çalışmada kentte yaşayanların, Şerefli’nin çalışmasında ise, köyde yaşayanların oran olarak en fazla katılımları buna örnek olarak gösterebilir.

⁸¹ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 63.

Tablo 20: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Karasızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	6		1	7
	%	85,7		14,3	100
Biraz dini bilgim var	N	256	20	8	284
	%	90,1	7	2,8	100
Dini bilgim yeterlidir	N	86	18	5	109
	%	78,9	16,5	4,6	100
Toplam	N	348	38	14	400
	%	87	9,5	3,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloyu incelediğimizde dini bilgi düzeyi yükseldikçe katılımcıların cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetme korkularının azaldığı görülmektedir. Dini bilgi düzeyi azdan çoğa doğru bir ivme olmasa da katılımcıların ortalama % 87’si, cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkmaktadırlar.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada ise, dindarlık düzeyi arttıkça katılımcıların cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetme korkuları arttığı görülmektedir.⁸² Kişiler dini bilgisi yüksek olmasa da, Allah’ın sevgisini kaybetme korkusunu yaşamaktadırlar.

⁸² Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 64.

Tablo 21: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Cinsiyet		Cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Karasızım	Toplam
Bay	N	56	6	6	68
	%	82,4	8,8	8,8	100
Bayan	N	292	32	8	332
	%	88	9,6	2,4	100
Toplam	N	348	38	14	400
	%	87	9,5	3,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların cinsiyetiyle ‘cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloyu incelediğimizde cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkan kadınların oranı, erkeklerden biraz fazla olduğu görülmektedir. Tablo 17 ‘de ‘içimdeki Allah korkusu beni ona daha fazla yaklaştırıyor’ sorusuna da, bayanlar daha yüksek oranda katılıyorum cevabını vermişlerdi.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada ise, erkeklerin oranı daha fazla çıkmıştır.⁸³ Ama oranlar iki çalışmada da, % 80’den fazla çıkmaktadır.

⁸³ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 65.

Tablo 22: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum’ ifadesine katılımlar

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		Cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Okur-yazar değil	N	35	4		39
	%	89,7	10,3		100
Okur-yazar	N	31	5		36
	%	86,1	13,9		100
İlkokul	N	114	13	1	128
	%	89,1	10,2	0,8	100
İlköğretim	N	130	13	10	153
	%	85	8,5	6,5	100
Lise	N	27	1	2	30
	%	90	3,3	6,7	100
Üniversite	N	11	2	1	14
	%	78,6	14,3	7,1	100
Toplam	N	348	38	14	400
	%	87	9,5	3,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların eğitim düzeyleriyle ‘cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Üniversite mezunlarında bu ifadeye katılım diğer mezunlarına göre biraz düşük olduğu görülmektedir. Lise mezunlarında bu ifadeye katılım diğer mezunlarına göre daha yüksek görülmektedir. Genel olarak baktığımız zaman eğitim seviyesine bağlı anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada ortaokul mezunlarında en düşük oranda çıkmıştır.⁸⁴

⁸⁴ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 66.

Tablo 23: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların İkamet Durumları		Cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Köy	N	48	6	5	59
	%	81,4	10,2	8,5	100
Belde	N	68	7	3	78
	%	87,2	9	3,8	100
İlçe	N	227	24	6	257
	%	88,3	9,3	2,3	100
İl	N	5	1		6
	%	83,3	16,3		100
Toplam	N	348	38	14	400
	%	87	9,5	3,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ikamet durumlarıyla ‘cehenneme gitmekten ziyade Allah’ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloya baktığımızda şehirlerde yaşayanlarda Allah’ın sevgisini kaybetme oranının fazla olduğu, köyde yaşayanlarda ise cehennem korkularının fazla olduğu söylenebilir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da şehirlerde yaşayanların korkuyu yaşaması daha fazla çıkmıştır.⁸⁵

⁸⁵ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 67.

Tablo 24: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum ’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Allah’a karşı sorumluluğumu gerektiği gibi yerine getirememekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	7			7
	%	100			100
Biraz dini bilgim var	N	257	18	9	284
	%	90,5	6,3	3,2	100
Dini bilgim yeterlidir	N	81	21	7	109
	%	74,3	19,3	6,4	100
Toplam	N	345	39	16	400
	%	86,2	9,8	4	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloya baktığımızda dini bilgi düzeyi azaldıkça Allah’a karşı sorumluluklarını yerine getirememekten korkma fazlaşmamaktadır. Burada görülmektedir ki, insanların bilgi seviyesi fazla olsa da, Allah’a karşı sorumluluklarını yerine getirme oranı aynı seviyede artmamaktadır.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, dindarlarda Allah’a karşı sorumluluklarını yerine getirememekten korkma fazladır.⁸⁶ Bu sonuçların çıkmasının sebebi ise, bizim çalışmamızdaki katılımcıların farklı yaş kategorilerinden ve yeni yeni bu kurslara katılmasının etkili olduğunu düşünülebilir.

⁸⁶ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 68.

Tablo 25: Katılımcıların cinsiyet durumlarına göre ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum ’ ifadesine katılımları

Cinsiyet		Allah’a karşı sorumluluğumu gerektiği gibi yerine getirememekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Bay	N	55	10	3	68
	%	80,9	14,7	4,4	100
Bayan	N	290	29	13	332
	%	87,3	8,7	3,9	100
Toplam	N	345	39	16	400
	%	86,2	9,8	4	100

Yukarıdaki tabloda cinsiyetiyle ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Allah’a karşı sorumluluklarını yerine getirememeye korkusunun bayanlarda fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 26: Katılımcıların ekonomik durumlarına göre ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum ’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Ekonomik Durumları		Allah’a karşı sorumluluğumu gerektiği gibi yerine getirememekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Çok İyi	N	7	2		9
	%	77,8	22,2		100
İyi	N	90	14	6	110
	%	81,8	12,7	5,5	100
Orta	N	192	21	9	222
	%	86,5	9,5	4,1	100
Düşük	N	46	1	1	48
	%	95,8	2,1	2,1	100
Çok Düşük	N	10	1	0	11
	%	90,9	9,1		100
Toplam	N	345	39	16	400
	%	86,2	9,8	4	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ekonomik durumlarıyla ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum ’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloyu incelediğimizde katılımcıların ekonomik durumu yükseldikçe Allah’a karşı sorumluluk korkusunun arttığı görülmektedir. O halde ekonomik durumu düşük olanlarda, Allah’a karşı daha fazla sorumluluk bilinci olduğu söylenebilir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada ise, zenginlerin daha fazla sorumluluk bilincinde olduğu görülmektedir.⁸⁷ Bu da bize, bölgeler arasında farklılıkların olduğunu göstermektedir.

⁸⁷ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 70.

Tablo 27: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum ’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		Allah’a karşı sorumluluğumu gerektiği gibi yerine getirememekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Okur-yazar değil	N	33	4	2	39
	%	84,6	10,3	5,1	100
Okur-yazar	N	33	3		36
	%	91,7	8,3		100
İlkokul	N	117	8	3	128
	%	91,4	6,2	2,3	100
İlköğretim	N	123	19	11	153
	%	80,4	12,4	7,2	100
Lise	N	28	2		30
	%	93,3	6,7		100
Üniversite	N	11	3		14
	%	78,6	21,4		100
Toplam	N	345	39	16	400
	%	86,2	9,8	4	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların eğitim düzeyleriyle ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Eğitim seviyesi yükseldikçe Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten duyulan korku azalıyor denilemez. Katılımcıların eğitim durumlarına göre verdiği cevaplarda en yüksek oran lise mezunları, en düşük oran ise üniversite mezunlarında görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada en fazla üniversite mezunları Allah’a karşı sorumluluğunu yerine getiremediklerinden korkmaktadırlar.⁸⁸ Bizim çalışmamızda, böyle bir sonuç çıkmasının sebebi, Akdeniz bölgesinin çok fazla kozmopolit bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

⁸⁸ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 71.

Tablo 28: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum ’ ifadesine katılımları

Katılımcıların İkamet Durumları		Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Köy	N	55	3	1	59
	%	93,2	5,1	1,7	100
Belde	N	63	10	5	78
	%	80,8	12,8	6,4	100
İlçe	N	222	26	9	257
	%	86,4	10,1	3,5	100
İl	N	5		1	6
	%	83,3		16,7	100
Toplam	N	345	39	16	400
	%	86,2	9,8	4	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ikamet durumlarıyla ‘Allah’a karşı sorumluluğumu yerine getirememekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde köyden kente doğru gidildikçe katılımcıların Allah’a karşı sorumluluklarını yerine getirememe korkularının azaldığı görülmektedir. Kentte yaşayanlarda bu korkunun köyde yaşayanlardan biraz az olmasının nedeni, insanların biraz daha modern hale gelmesi ve geleneksellikten uzak olan yaşantı şekli olabilir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada ise, kentte yaşayanlarda bu korkunun fazla olduğu bulunmuştur.⁸⁹

⁸⁹ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 72.

Tablo 29: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘zor ve sıkıntılı zamanlarımda Allah’ın beni terk etmesinden korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Zor ve sıkıntılı zamanlarımda Allah’ın beni terk etmesinden korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	4	3		7
	%	57,1	42,9		100
Biraz dini bilgim var	N	120	155	9	284
	%	42,3	54,6	3,2	100
Dini bilgim yeterlidir	N	59	44	6	109
	%	54,1	40,4	5,5	100
Toplam	N	183	202	15	400
	%	45,8	50,5	3,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘zor ve sıkıntılı zamanlarımda Allah’ın beni terk etmesinden korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloya baktığımızda dini bilgi düzeyi düşük olanlarda bu ifadeye katılımın fazla olduğu görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, dindar olanlar da, Allah’ın kendilerini terk etmeyeceği sonucu görülmektedir.⁹⁰ Bu da dini bilgi düzeyi yükseldikçe bir insanın, Allah’tan ümit kesmemesi gerektiğinin farkına vardığını göstermektedir.

⁹⁰ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 73.

Tablo 30: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘zor ve sıkıntılı zamanlarımda Allah’ın beni terk etmesinden korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların İkamet Durumları		Zor ve sıkıntılı zamanlarımda Allah’ın beni terk etmesinden korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Köy	N	20	33	6	59
	%	33,9	55,9	10,2	100
Belde	N	30	42	6	78
	%	38,5	53,8	7,7	100
İlçe	N	129	125	3	257
	%	50,2	48,6	1,2	100
İl	N	4	2		6
	%	66,7	33,3		100
Toplam	N	183	202	15	400
	%	45,8	50,5	3,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ikamet durumlarıyla ‘zor ve sıkıntılı zamanlarımda Allah’ın beni terk etmesinden korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloyu incelediğimizde köyde ikamet edenlerin ilde ikamet edenlerden daha az korku yaşadığı görülmektedir. Ayrıca köyde yaşayan insanların Allah’a daha fazla bağlı oldukları görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, köyden kente korkunun arttığı ve kentten köye Allah’a bağlılığın arttığı görülmektedir.⁹¹

⁹¹ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 74.

Tablo 31: Katılımcıların ‘dua etmelerine’ göre ‘zor ve sıkıntılı zamanlarımda Allah’ın beni terk etmesinden korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dua Etmeleri		Zor ve sıkıntılı zamanlarımda Allah’ın beni terk etmesinden korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Her Zaman	N	160	187	14	361
	%	44,3	51,8	3,9	100
Çoğu Zaman	N	16	14	1	31
	%	51,6	45,2	3,2	100
Bazen	N	5	1		6
	%	83,3	16,7		100
Hiçbir Zaman	N	2			2
	%	100			100
Toplam	N	183	202	15	400
	%	45,8	50,5	3,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dua etmeleri ile ‘zor ve sıkıntılı zamanlarımda Allah’ın beni terk etmesinden korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Allah’a her zaman dua edenler, diğerlerine göre, Allah’ın kendilerini terk etmeyeceğini düşünmektedirler.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada ise, katılımcıların çoğunluğunun zor anlarında Allah’a dua ederek yöneldikleri görülmektedir.⁹² Bu da gösteriyor ki, insanlar zorda kaldıkları anda Allah’a yönelmektedir.

⁹² Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 75.

2.3.2. Katılımcıların Ölüm Korkusuna Yaklaşımları İle İlgili Bulgular

Tablo 32: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘ölmekten korkmuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Ölmekten korkmuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	4	2	1	7
	%	57,1	28,6	14,3	100
Biraz dini bilgim var	N	149	92	43	284
	%	52,5	32,4	15,1	100
Dini bilgim yeterlidir	N	65	30	14	109
	%	59,6	27,5	12,8	100
Toplam	N	218	124	58	400
	%	54,5	31	14,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘ölmekten korkmuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Ölüm korkusunun dini bilgisi yeterli olanlarda diğer gruptakilere göre daha az olduğu görülmektedir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada da, aynı sonuç çıkmaktadır. İnsanların dini bilgi düzeyi yükseldikçe ölüm, ahiret, cennet ve cehennem gibi kavramlardan korkuları azalmaktadır.⁹³

⁹³ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 76.

Tablo 33: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘ölmekten korkmuyorum’ ifadesine katılımları

Cinsiyet		Ölmekten Korkmuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Bay	N	35	22	11	68
	%	51,5	32,4	16,2	100
Bayan	N	183	102	47	332
	%	55,1	30,7	14,2	100
Toplam	N	218	124	58	400
	%	54,5	31	14,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların cinsiyetleriyle ‘ölmekten korkmuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Erkeklerin, bayanlara oranla ölümden daha fazla korktukları görülmektedir.

Tablo 34: Katılımcıların ekonomik durumlarına göre ‘ölmekten korkmuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Ekonomik Durumları		Ölmekten korkmuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Çok iyi	N	6	2	1	9
	%	66,7	22,2	11,1	100
İyi	N	57	41	12	110
	%	51,8	37,3	10,9	100
Orta	N	127	64	31	222
	%	57,2	28,8	14	100
Düşük	N	22	13	13	48
	%	45,8	27,1	27,1	100
Çok düşük	N	6	4	1	11
	%	54,5	36,4	9,1	100
Toplam	N	218	124	58	400
	%	54,5	31	14,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ekonomik durumlarıyla ‘ölmekten korkmuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde katılımcıların ekonomik durumları iyileştikçe ölüm korkusunun düzenli olmasa da biraz azaldığı görülmektedir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada ise, ölüm korkusunun dindarlık düzeyi fazla olanlarda diğer gruptakilere göre az olduğu görülmektedir.⁹⁴ Bu sonucun çıkmasının sebebi, bizim çalışmamızın yaş aralığının çok geniş olmasıdır. Diğer çalışmadaki yaş aralığı 20-30 yaş iken, bizim çalışmamızdaki yaş aralığı 12-40 yaş üstüdür.

⁹⁴ Şerefli, *30-40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 78.

Tablo 35: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘ölmekten korkmuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		Ölmekten korkmuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Okur-yazar değil	N	28	7	4	39
	%	71,8	11,1	10,3	100
Okur-yazar	N	26	4	6	36
	%	72,2	11,1	16,7	100
İlkokul	N	73	39	16	128
	%	57	30,5	12,5	100
İlköğretim	N	71	61	21	153
	%	46,4	39,9	13,7	100
Lise	N	10	10	10	30
	%	33,3	33,3	33,3	100
Üniversite	N	10	3	1	14
	%	71,4	21,4	7,1	100
Toplam	N	218	124	58	400
	%	54,5	31	14,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ekonomik durumlarıyla ‘ölmekten korkmuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde lise mezunları en az, okur-yazar olanlar ise en çok oranda ölümden korkmadıkları görülmektedir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmaya baktığımızda sonuçların düzenli olmadıkları görülmektedir. O çalışmada da en az ölmekten korkanlar lise mezunları çıkmıştır.⁹⁵ Eğitim durumunun çokta etkilemediği, insanların Allah'a yakınlığının ve uzaklığının etkili olduğu düşünülmektedir.

⁹⁵ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 79.

Tablo 36: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘ölmekten korkmuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların İkamet Durumları		Ölmekten korkmuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Köy	N	26	24	9	59
	%	44,1	40,7	15,3	100
Belde	N	34	29	15	78
	%	43,6	37,2	19,2	100
İlçe	N	155	70	32	257
	%	60,3	27,2	12,5	100
İl	N	3	1	2	6
	%	50	16,7	33,3	100
Toplam	N	218	124	58	400
	%	54,5	31	14,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ikamet durumlarıyla ‘ölmekten korkmuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo baktığımızda şehirde yaşayanların kırsalda yaşayanlara oranla ölümden fazla korkmadıkları görülmektedir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada ise, şehirde yaşayanlarına daha fazla korktukları görülmektedir.⁹⁶ Bu sonucun ortaya çıkmasında bölgesel farklılıkların olduğu söylenebilir.

⁹⁶ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 80.

Tablo 37: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘imansız ölmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		İmansız ölmekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	6		1	7
	%	85,7		14,3	100
Biraz dini bilgim var	N	231	43	10	284
	%	81,3	15,1	3,5	100
Dini bilgim yeterlidir	N	99	9	1	109
	%	90,8	8,3	0,9	100
Toplam	N	336	52	12	400
	%	84	13	3	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘imansız ölmekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu 0,07 çıktığından anlamlı bulunmamıştır. ($p < 0,05$) ‘Dini bilgi düzeyi ile ölüm korkusu ve imansız ölme arasında anlamlı ilişki vardır’ şeklinde kurgulanan hipotez reddedilmiştir. Dini bilgi düzeyi ile imansız ölme arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. İnsanın dini bilgi seviyesi ne olursa olsun genel ortalamaya bakıldığında, kişiler imansız ölmekten korkmaktadır.

Dini bilgi düzeyleri yüksek olan insanların imansız ölümden korkuları fazla çıkmıştır. Çalışmamızda ‘ölmekten korkmuyorum’ sorusuna verilen cevaplar ile ‘imansız ölmekten korkuyorum’ sorusuna verilen cevaplar birbiriyle uyum içerisinde çıkmıştır. Katılımcıların dindarlık düzeyi yüksek olanlar, ölmekten korkmadıklarını ama imansız ölmekten korktuklarını ifade etmektedirler. Biz son nefesimizi verirken imanlı ölmeyi yani kelime-i şahadet getirmeyi isteyen bir ümmetizdir. Katılımcılar bu cevaplarıyla bunu ortaya koymuş bulunmaktadır.

Tablo 38: Katılımcıların ekonomik durumlarına göre ‘İmansız ölmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Ekonomik Durumları		İmansız ölmekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Çok iyi	N	7		2	9
	%	77,8		22,2	100
İyi	N	85	22	3	110
	%	77,3	20	2,7	100
Orta	N	181	35	6	222
	%	81,5	15,8	2,7	100
Düşük	N	39	8	1	48
	%	81,2	16,7	2,1	100
Çok düşük	N	10	1		11
	%	90,9	9,1		100
Toplam	N	322	66	12	400
	%	80,5	16,5	3	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ekonomik durumlarıyla ‘İmansız ölmekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloya baktığımızda imansız olarak ölmekten korkma, ekonomik durumu çok düşük olanlarda yüksek seviyede var olduğu görülmektedir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada, ekonomik durumu düşük olanlarda imansız ölmekten korku fazla çıkmıştır.⁹⁷ Bu sonuç kişilerin ekonomik düzeyi düşük olsa da, ahiret inancı sayesinde, sonsuz yaşayacağı hayatında kendisine güzel bir hayat vaat edilmesinden dolayı olabilir. Kişiler yaşayacakları bu hayatta sıkıntı yaşamak istememektedirler.

⁹⁷ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 82.

Tablo 39: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘imansız ölmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		İmansız ölmekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Okur-yazar değil	N	35	3	1	39
	%	89,7	7,7	2,6	100
Okur-yazar	N	32	4		36
	%	88,9	11,1		100
İlkokul	N	109	18	1	128
	%	85,2	14,1	0,8	100
İlköğretim	N	111	34	8	153
	%	72,5	22,2	5,2	100
Lise	N	24	5	1	30
	%	80	16,7	3,3	100
Üniversite	N	11	2	1	14
	%	78,6	14,3	7,1	100
Toplam	N	322	66	12	400
	%	80,5	16,5	3	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ekonomik durumlarıyla ‘imansız ölmekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloya baktığımızda okur-yazar olanların en fazla, ilköğretim mezunlarının en az oranda imansız olarak ölmekten korktukları görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmaya bakarsak, eğitim durumunun artmasına veya azalmasına göre, insanların imansız ölmekten korkularının artıp eksildiği görülmemektedir.⁹⁸ İman, kişinin eğitim durumuyla ilişkili değildir. Kişinin yaşadığı manevi hayatla ilişkilidir.

⁹⁸ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 83.

Tablo 40: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘imansız ölmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların İkamet Durumları		İmansız ölmekten korkuyorum.			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Köy	N	43	14	2	59
	%	72,9	23,7	3,4	100
Belde	N	58	13	7	78
	%	74,4	16,7	9	100
İlçe	N	217	37	3	257
	%	84,4	14,4	1,2	100
İl	N	4	2		6
	%	66,7	33,3		100
Toplam	N	322	66	12	400
	%	80,5	16,5	3	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ikamet durumlarıyla ‘imansız ölmekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde imansız olarak ölmekten korkma ilçede yaşayanlarda en fazla, ilde yaşayanlarda ise en az olduğu görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada ise, köyde en fazla, kentte en az olduğu görülmektedir.⁹⁹ Bizim çalışmada ilçedekilerin oranının fazla çıkmasının sebebi, Tarsus ilçesinin fazla göç almasıyla alakalıdır.

⁹⁹ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 84.

Tablo 41: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	5	2		7
	%	71,4	28,6		100
Biraz dini bilgim var	N	180	79	25	284
	%	63,4	27,8	8,8	100
Dini bilgim yeterlidir	N	56	47	6	109
	%	51,4	43,1	5,5	100
Toplam	N	241	128	31	400
	%	60,2	32	7,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde sevilen nesnelere ayrılmaktan korkusu dini bilgi düzeyi düşük olanlarda fazla olduğu görülmektedir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada da, az dindar olanlarda sevilen nesnelere ayrılmaktan korkusu düşük çıkmıştır.¹⁰⁰ Buna göre dini bilgi düzeyi azaldıkça sevilen şeylerden ve kişilerden ölümle ayrılmaktan korkusu artmaktadır. Sonuç olarak bakıldığında dini bilgi düzeyi düşük olanların, dünyayı biraz fazla sevdikleri söylenebilir.

¹⁰⁰ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 85.

Tablo 42: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ ifadesine katılımları

Cinsiyet		Ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Bay	N	50	13	5	68
	%	73,5	19,1	7,4	100
Bayan	N	191	115	26	332
	%	57,5	34,6	7,8	100
Toplam	N	241	128	31	400
	%	60,2	32	7,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların cinsiyetiyle ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloda görüldüğü üzere bayanların erkeklerden ölümle sevilen nesnelere ayrılmaktan korkmaları azdır.

Şerefli’nin yaptıkları çalışmaların sonuçlarında bayanlar daha duygusal çıkmışken,¹⁰¹ bizim çalışmamızda erkekler daha duygusal çıkmıştır.

¹⁰¹ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 86.

Tablo 43: Katılımcıların ekonomik durumlarına göre ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Ekonomik Durumları		Ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Çok iyi	N	6	2	1	9
	%	66,7	22,2	11,1	100
İyi	N	68	35	7	110
	%	61,8	31,8	6,4	100
Orta	N	133	70	19	222
	%	59,9	31,5	8,6	100
Düşük	N	27	18	3	48
	%	56,2	37,5	6,2	100
Çok düşük	N	7	3	1	11
	%	63,6	27,3	9,1	100
Toplam	N	241	128	31	400
	%	60,2	32	7,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ekonomik durumlarıyla ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde ekonomik durumu iyi düzeyde olanların sevilen nesnelere ayrılmaya korkularının fazla olduğu görülmektedir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada da, ekonomik durumu iyi düzeyde olanların sevilen nesnelere ayrılmaya korkuları fazla olduğu görülmektedir.¹⁰² Bu da gösteriyor ki insanlar ölümle sevdiklerinden ve sahip oldukları imkânlardan ayrılacak olmalarının onlara verdiği sıkıntı, kişileri korkutmaktadır.

¹⁰² Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 87.

Tablo 44: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		Ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Okur-yazar değil	N	28	8	3	39
	%	71,8	20,5	7,7	100
Okur-yazar	N	21	11	4	36
	%	58,3	30,6	11,1	100
İlkokul	N	69	52	7	128
	%	53,9	40,6	5,5	100
İlköğretim	N	108	32	13	153
	%	70,6	20,9	8,5	100
Lise	N	11	16	3	30
	%	36,7	53,3	10	100
Üniversite	N	4	9	1	14
	%	28,6	64,3	7,1	100
Toplam	N	241	128	31	400
	%	60,2	32	7,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların eğitim düzeyi ile ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloyu incelediğimizde sevilen nesnelere ayrılma üniversite mezunlarında en düşük, okur-yazar olmayanlarda en yüksek olduğu görülmektedir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada ise, lise mezunlarının oranı az, üniversite mezunlarının oranı ise en fazla görülmektedir.¹⁰³ Sevdiklerinden ayrılma korkusu eğitim durumunun artması veya azalmasıyla ilişkili değildir. Kişisel olduğu söylenebilir.

¹⁰³ Şerefli, *30-40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 88.

Tablo 45: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların İkamet Durumları		Ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum.			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Köy	N	40	13	6	59
	%	67,8	22	10,2	100
Belde	N	57	13	8	78
	%	73,1	16,7	10,3	100
İlçe	N	141	101	15	257
	%	54,9	39,3	5,8	100
İl	N	3	1	2	6
	%	50	16,7	33,3	100
Toplam	N	241	128	31	400
	%	60,2	32	7,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ikamet durumlarıyla ‘ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloyu incelediğimizde ölümle sevilen nesnelere ayrılmaktan korkusu beldede yaşayanlarda en fazla, ilde yaşayanlarda ise en az olduğu görülmektedir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada kentte yaşayanlar daha fazla korkmaktadırlar.¹⁰⁴ Çalışmamızda bulunan oranların değeri genel olarak birbirine yakındır.

¹⁰⁴ Şerefli, 30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi, s. 89.

2.3.2.1. Katılımcıların Ölüm Sonrası Korkusu

Tablo 46: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor’ ifadesine katılımları

Cinsiyet		Öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Bay	N	33	28	7	68
	%	48,5	41,2	10,3	100
Bayan	N	211	85	36	332
	%	63,6	25,6	10,8	100
Toplam	N	244	113	43	400
	%	61	28,2	10,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların cinsiyetiyle ‘öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloda baktığımızda ahiret hayatından kaygılanma bayanlarda daha fazla olduğu görülmektedir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada da, bayanların kaygılanma oranı, erkeklerden fazladır.¹⁰⁵ Son yıllarda D.İ.B.'nin çalışmalarının bunda etkili olduğu söylenebilir. Tarsus'ta ilçe müftülüğün açtığı bayan Kur'an kurslarının faydaları bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

¹⁰⁵ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 90.

Tablo 47: Katılımcıların ekonomik durumu ile ‘öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Ekonomik Durumları		Öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Çok iyi	N	6	2	1	9
	%	66,7	22,2	11,1	100
İyi	N	69	34	7	110
	%	62,7	30,9	6,4	100
Orta	N	135	57	30	222
	%	60,8	25,7	13,5	100
Düşük	N	26	18	4	48
	%	54,2	37,5	8,3	100
Çok düşük	N	8	2	1	11
	%	72,7	18,2	9,1	100
Toplam	N	244	113	43	400
	%	61	28,2	10,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların gelir düzeyleri ile ‘öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Gelir düzeyi düşük olanlarda diğer gruplara göre öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu hakkındaki tedirginliği fazla olduğu görülmektedir. Gelir düzeyi çok düşük şıkkını bir yana ayırırsak, diğer şıklar ekonomik durumun yüksekliği ile aynı oranda tedirginlik mevcut olduğu görülmektedir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada da, gelir durumu düşük olanların daha fazla kaygılandığı görülmektedir.¹⁰⁶ İnsanların maddi durumları yükseldikçe ahireti unutup, dünya hayatının telaşına fazla kapıldıkları görülmektedir.

¹⁰⁶ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 91.

Tablo 48: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		Öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Okur-yazar değil	N	25	8	6	39
	%	64,1	20,5	15,4	100
Okur-yazar	N	27	7	2	36
	%	75	19,4	5,6	100
İlkokul	N	88	28	12	128
	%	68,8	21,9	9,4	100
İlköğretim	N	79	53	21	153
	%	51,6	34,6	13,7	100
Lise	N	17	11	2	30
	%	56,7	36,7	6,7	100
Üniversite	N	8	6		14
	%	57,1	42,9		100
Toplam	N	244	113	43	400
	%	61	28,2	10,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların eğitim düzeyi ile ‘öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde okur-yazar olanların ahiret hayatının mahiyeti hakkındaki kaygıları yüksektir. O halde eğitim seviyesi arttıkça ahiret hayatından kaygılanmanın azaldığını söylemek mümkündür.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada eğitim düzeyi arttıkça ahiretten duyulan kaygılanma azalmaktadır.¹⁰⁷ Eğitim seviyesi yükseldikçe ahireti düşünmenin azaldığı görülmektedir. Tablo 47'de ekonomik düzeyi yüksek olanların kaygılanması azdır. Eğitim seviyesinin yüksekliği, iyi bir iş ve ücreti de getirmektedir. Birbirleriyle bağlantılı olduğu görülmektedir.

¹⁰⁷ Şerefli, *30-40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 92.

Tablo 49: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘ölümden sonraki hayat beni kaygılandırıyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Ölümden sonraki hayat beni kaygılandırıyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	6	1		7
	%	85,7	14,3		100
Biraz dini bilgim var	N	203	49	32	284
	%	71,5	17,3	11,3	100
Dini bilgim yeterlidir	N	64	26	19	109
	%	58,7	23,9	17,4	100
Toplam	N	273	76	51	400
	%	68,2	19	12,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dindarlık düzeyleriyle ‘ölümden sonraki hayat beni kaygılandırıyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu anlamlı bulunmamıştır. Tablo incelendiğinde ölümden sonraki hayattaki yaşantı ile ilgili olarak dini bilgi düzeyi azaldıkça kaygılanmada arttığı görülmektedir. Dini bilgi düzeyi düşük olanların, eksiklerinin fazla olduğunu düşünmelerinden kaynaklanmaktadır.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada da, dindarlık düzeyi arttıkça kaygılanmada artmıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 93.

Tablo 50: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘ölümden sonraki hayat beni kaygılandırıyor’ ifadesine katılımları

Cinsiyet		Ölümden sonraki hayat beni kaygılandırıyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Bay	N	34	22	12	68
	%	50	32,4	17,6	100
Bayan	N	239	54	9	332
	%	72	16,3	11,7	100
Toplam	N	273	76	51	400
	%	68,2	19	12,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların cinsiyetiyle ‘ölümden sonraki hayat beni kaygılandırıyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde bayanların erkeklere göre ahiret hayatından kaygılarının fazla olduğu görülmektedir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada da, bayanların oranı fazla çıkmıştır.¹⁰⁹ Tablo 46'da öbür dünya ile ilgili kaygılanma bayanlarda fazla çıkmıştır. Bayanların ahiret hayatı ile ilgili kaygıları, erkeklere göre daha fazladır.

¹⁰⁹ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 94.

Tablo 51: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		Ölümden sonraki hayat beni kaygılandırıyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Okur-yazar değil	N	35	2	2	39
	%	89,7	5,1	5,1	100
Okur-yazar	N	31	5		36
	%	86,1	13,9		100
İlkokul	N	98	22	8	128
	%	76,6	17,2	6,2	100
İlköğretim	N	88	34	31	153
	%	57,5	22,2	20,3	100
Lise	N	14	9	7	30
	%	46,7	30	23,3	100
Üniversite	N	7	4	3	14
	%	50	28,6	21,4	100
Toplam	N	273	76	51	400
	%	68,2	19	12,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların eğitim düzeyi ile ‘Ölümden sonraki hayat beni kaygılandırıyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde lise mezunlarında ahiret hayatından kaygılanma az, okur-yazar olmayanlarda ise ahiret hayatından kaygılanmanın fazla olduğu görülmektedir. Genel itibariyle eğitim seviyesi arttıkça katılımcıların ölümden sonraki hayattan kaygılanmaları azalmaktadır.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada da, eğitim düzeyi arttıkça ahiret hayatından duyulan kaygı azalmaktadır.¹¹⁰ Bunun sebebi ise, insanların eğitim düzeyleri arttıkça, okuma oranları ve diğer imkânlardan faydalanmaları artmaktadır. Bu konuda da daha fazla okuma yaptıkları ve bilgi sahibi oldukları için kaygılanmaları azalmaktadır.

¹¹⁰ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 95.

2.3.3. Katılımcıların Ahiret Korkusuna Yaklaşımları İle İlgili Bulgular

2.3.3.1. Katılımcıların Ahirette Hesap Korkusu İle Bulgular

Tablo 52: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘ahirette hesap verememekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Ahirette hesap verememekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	6	1		7
	%	85,7	14,3		100
Biraz dini bilgim var	N	247	24	13	284
	%	87	8,5	4,6	100
Dini bilgim yeterlidir	N	85	16	8	109
	%	78	14,7	7,3	100
Toplam	N	338	41	21	400
	%	84,5	10,2	5,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘ahirette hesap verememekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu 0,25 çıktığından anlamlı bulunmamıştır. ($p < 0,05$) ‘Dini bilgi düzeyi ile ahiret korkusu arasında anlamlı ilişki vardır’ hipotezimiz reddedilmiştir. Ahiret korkusu ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. Dini bilgi düzeyinin insanların ahiret korkusu ile aynı oranda yükselmesi veya azalması söz konusu değildir.

Tablo incelendiğinde katılımcıların dini bilgi düzeyleri açısından ahirette hesap verememekten dolayı duydukları korkuların oranı biraz dini bilgisi olanlarda fazla, dini bilgisi yeterli olanlarda ise en az olarak görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada ise, dindarlık düzeyleri düştükçe ahirette hesap verememekten korku oranı düşmektedir.¹¹¹ Buradan yola çıkarak, kişilerin dini bilgisi yeterli olmasa da, ahirette Allah’a hesap vermekten korktukları görülmektedir. Bizim ülkemizde geleneksel İslam anlayışı

¹¹¹ Şerefli, 30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi, s. 96.

mevcuttur. Kişilerin bilgisi az olsa da, Allah inancının mevcut olduğunu görülmekte ve insanlar bu hayatın sonunda hesaba çekileceğinin farkındadır.

Tablo 53: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘ahirette hesap verememekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Cinsiyet		Ahirette hesap verememekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Bay	N	51	10	7	68
	%	75	14,7	10,3	100
Bayan	N	287	31	14	332
	%	86,4	9,3	4,2	100
Toplam	N	338	41	21	400
	%	84,5	10,2	5,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların cinsiyetiyle ‘ahirette hesap verememekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde bayanların erkeklere göre ahirette hesap verememe korkularının fazla olduğu görülmektedir. Tablo 46 ve tablo 50’de ölümden sonraki hayattan duyulan endişede de bayanların oranı fazlaydı.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, bayanların hesap verememe korkusu fazladır.¹¹² Genel olarak bayanlar erkeklere nazaran daha fazla korku duymaktadırlar.

¹¹² Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 97.

Tablo 54: Katılımcıların kendilerini tanımlamalarına göre ‘ahirette hesap verememekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Kendilerini Tanımlamaları		Ahirette hesap verememekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
İçe kapanık	N	130	16	6	152
	%	85,5	10,5	3,9	100
Dışa açık	N	158	22	13	193
	%	81,9	11,4	6,7	100
Diğer	N	50	3	2	55
	%	90,9	5,5	3,6	100
Toplam	N	338	41	21	400
	%	84,5	10,2	5,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların kendilerini tanımlamaları ile ‘ahirette hesap verememekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloda görüldüğü üzere diğerleri olan katılımcıların ahirette hesap verememe korkusunun daha fazla olduğu söylenebilir. Sosyal olan, toplumla ilişki seviyesi yüksek olan insanların hesap verememe korkuları azdır. Bunun sebebi, sosyal hayatın verdiği meşguliyetler insanları, yapmaları gereken bazı şeyleri yapmaktan alıkoyabilir. İçe dönük insanlar biraz daha fazla korkmaktadır.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada da, içe dönükler daha fazla korkmaktadırlar.¹¹³

¹¹³ Şerefli, *30-40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 98.

Tablo 55: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘ahirette hesap verememekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		Ahirette hesap verememekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Okur-yazar değil	N	34	3	2	39
	%	87,2	7,7	5,1	100
Okur-yazar	N	32	4		36
	%	88,9	11,1		100
İlkokul	N	114	8	6	128
	%	89,1	6,2	4,7	100
İlköğretim	N	121	22	10	153
	%	79,1	14,4	6,5	100
Lise	N	26	1	3	30
	%	86,7	3,3	10	100
Üniversite	N	11	3		14
	%	78,6	21,4		100
Toplam	N	338	41	21	400
	%	84,5	10,2	5,2	100

Yukarıdaki tabloda Katılımcıların eğitim düzeyi ile ‘ahirette hesap verememekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde ahirette hesap verememe korkuları üniversite mezunlarında en az, ilkokul mezunlarında ise en fazla olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyine paralel, korkunun artması veya azalması yoktur.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, eğitim düzeyinin azalması veya artmasına paralel bir korku görülmemektedir.¹¹⁴ Kişiler eğitim durumları düşük veya yüksek olsa da, hesap verememe korkusu yaşamaktadırlar.

¹¹⁴ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 98.

Tablo 56: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘cehenneme gitmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Cehenneme gitmekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	7			7
	%	100			100
Biraz dini bilgim var	N	259	19	6	284
	%	91,2	6,7	2,1	100
Dini bilgim yeterlidir	N	91	11	7	109
	%	83,5	10,1	6,4	100
Toplam	N	357	30	13	400
	%	89,2	7,5	3,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘cehenneme gitmekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu 0,13 çıktığından anlamlı bulunmamıştır. ($p < 0,05$) ‘Dini bilgi düzeyi ile cehennem korkusu arasında anlamlı ilişki vardır’ hipotezimiz reddedilmiştir. Cehennem korkusu ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. Tablo incelendiğinde katılımcıların dini bilgi düzeyi düştükçe cehenneme gitme korkularının arttığı görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, dindarlık düzeyi düştükçe cehenneme gitme korkusunun azaldığı görülmektedir.¹¹⁵ Dindar insanlar cehenneme gitme korkusu içinde yaşarken, aynı zamanda Allah’tan da ümidini kesmemektedir. Dini bilgisi az olanlar ise, yeterli bilgiye sahip olamamanın sıkıntısını yaşamaktadırlar.

¹¹⁵ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 100.

Tablo 57: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘cehenneme gitmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Cinsiyet		Cehenneme gitmekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Bay	N	55	7	6	68
	%	80,9	10,3	8,8	100
Bayan	N	302	23	7	332
	%	91	6,9	2,1	100
Toplam	N	357	30	13	400
	%	89,2	7,5	3,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların eğitim düzeyi ile ‘cehenneme gitmekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde bayanlarda daha fazla cehenneme gitme korkuları olduğu görülmektedir. Tablo 46, tablo 50 ve tablo 53’te olduğu gibi bayanların oranı fazla çıkmıştır. Bayanlar, öbür dünya, ahiret ve cehennem konularında erkeklere göre daha fazla kaygı ve korku duymaktadırlar.

2.3.3.2. Katılımcıların Bağışlanmama Korkusu ile İlgili Bulgular

Tablo 58: Katılımcıların ekonomik durumu ile ‘bağışlanmama hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Ekonomik Durumları		Bağışlanmama hissi beni korkutuyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Çok iyi	N	9			9
	%	100			100
İyi	N	93	13	4	110
	%	84,5	11,8	3,6	100
Orta	N	199	16	7	222
	%	89,6	7,2	3,2	100
Düşük	N	46	1	1	48
	%	95,8	2,1	2,1	100
Çok düşük	N	10		1	11
	%	90,9		9,1	100
Toplam	N	357	30	13	400
	%	89,2	7,5	3,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dindarlık düzeyleriyle ‘bağışlanmama hissi beni korkutuyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde ekonomik durumu yüksek olanlarda bağışlanmama korkusunun yüksek olduğu görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, ekonomik durumu iyi olanlarda bağışlanmama korkusunun fazla olduğu görülmektedir.¹¹⁶ Durumu çok iyi olanlar bağışlanmama korkusunu en fazla yaşayanlardır. Kişilere verilen servet, insanların bu şekilde düşünmesine yol açmaktadır. Dinin emri, insanların sahip oldukları mallardan bir kısmını fakir insanlara dağıtmasıdır ki, bu zekât ibadetidir. Zekât ibadetini tam olarak yerine getirememeye bu korkuya yol açıyor denilebilir.

¹¹⁶ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 102.

Tablo 59: Katılımcıların İkamet durumlarına göre ‘bağışlanmama hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların İkamet Durumları		Bağışlanmama hissi beni korkutuyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Köy	N	53	3	3	59
	%	89,8	5,1	5,1	100
Belde	N	66	7	5	78
	%	84,6	9	6,4	100
İlçe	N	233	19	5	257
	%	90,7	7,4	1,9	100
İl	N	5	1		6
	%	83,3	16,7		100
Toplam	N	357	30	13	400
	%	89,2	7,5	3,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların cinsiyetiyle ‘bağışlanmama hissi beni korkutuyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloda görüldüğü üzere bağışlanmama korkularının dengeli olduğu görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada ise, en düşük değer köyde, en yüksek değer ilde yaşayanlara aittir.¹¹⁷ Çalışmamızda insanlar genel olarak yaptıklarının yeterli olmayacağını düşünmekte ve bundan dolayı bağışlanmama korkusu yaşamaktadırlar.

¹¹⁷ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 103.

Tablo 60: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘bağışlanmama hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		Bağışlanmama hissi beni korkutuyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Okur-yazar değil	N	35	4		39
	%	89,7	10,3		100
Okur-yazar	N	34	1	1	36
	%	94,4	2,8	2,8	100
İlkokul	N	119	9		128
	%	93	7		100
İlköğretim	N	130	14	9	153
	%	85	9,2	5,9	100
Lise	N	27	1	2	30
	%	90	3,3	6,7	100
Üniversite	N	12	1	1	14
	%	85,7	7,1	7,1	100
Toplam	N	357	30	13	400
	%	89,2	7,5	3,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların eğitim düzeyi ile ‘bağışlanmama hissi beni korkutuyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde okur-yazar olanların diğer mezunlara göre bağışlanmama korkularının fazla olduğu görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, üniversite mezunlarında en fazla oran çıkmıştır.¹¹⁸ Bizim çalışmamızda oranlar genel olarak birbirlerine yakındır. İnsanoğlu, eğitim durumu ne olursa olsun, doğuştan gelen korku ile bağışlanmayacağını düşünmektedir.

¹¹⁸ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 104.

Tablo 61: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	4	3		7
	%	57,1	42,9		100
Biraz dini bilgim var	N	210	52	22	284
	%	73,9	18,3	7,7	100
Dini bilgim yeterlidir	N	67	31	11	109
	%	61,5	28,4	10,1	100
Toplam	N	281	86	33	400
	%	70,2	21,5	8,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleri ile ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde katılımcıların dini bilgisi biraz olanlarda bağışlanmama korkularının fazla görülmektedir.

Tablo 62: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları

Cinsiyet		Allah’ın Ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Bay	N	40	20	8	68
	%	58,8	29,4	11,8	100
Bayan	N	241	66	25	332
	%	72,6	19,9	7,5	100
Toplam	N	281	86	33	400
	%	70,2	21,5	8,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ikamet durumlarıyla ‘Bağışlanmama hissi beni korkutuyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde bayanlarda erkeklere oranla daha fazla bağışlanmama korkularının olduğu görülmektedir. Tablo 46, tablo 50 ve tablo 53’te olduğu gibi burada da bayanların oranı fazladır. Endişelenme, kaygı ve korku bayanlarda daha fazladır.

Tablo 63: Katılımcıların ekonomik durumlarına göre ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Ekonomik Durumları		Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Çok iyi	N	7	2		9
	%	77,8	22,2		100
İyi	N	75	27	8	110
	%	68,2	24,5	7,3	100
Orta	N	154	50	18	222
	%	69,4	22,5	8,1	100
Düşük	N	35	7	6	48
	%	72,9	14,6	12,5	100
Çok düşük	N	10		1	11
	%	90,9		9,1	100
Toplam	N	281	86	33	400
	%	70,2	21,5	8,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ekonomik durum düzeyleriyle ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde katılımcıların ekonomik durumu çok düşük olanlarda en fazla ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ fikrine katılım gösterilmiştir. Ekonomik durum düştükçe insanlar ahireti ve Allah’ı daha fazla düşünmektedirler. Zenginleştikçe hırs ve mal sevgisi insanı sarıp, bu sevgi insana ahireti unutturmaktadır.

Tablo 64: Katılımcıların ikamet durumlarına göre ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların İkamet Durumları		Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Köy	N	28	21	10	59
	%	47,5	35,6	16,9	100
Belde	N	56	16	6	78
	%	71,8	20,5	7,7	100
İlçe	N	193	47	17	257
	%	75,1	18,3	6,6	100
İl	N	4	2		6
	%	66,7	33,3		100
Toplam	N	281	86	33	400
	%	70,2	21,5	8,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların cinsiyetiyle ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ kentte yaşayanlarda biraz daha fazla olduğu görülmektedir. Kentler insanların daha kalabalık olarak yaşadıkları yerlerdir. Buralarda insanların daha çabuk ve daha fazla günaha girme olasılıkları vardır. İnsanlar bundan dolayı endişelenmektedirler.

Tablo 65: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Okur-yazar değil	N	32	5	2	39
	%	82,1	12,8	5,1	100
Okur-yazar	N	27	8	1	36
	%	75	22,2	2,8	100
İlkokul	N	100	17	11	128
	%	78,1	13,3	8,6	100
İlköğretim	N	94	45	14	153
	%	61,4	29,4	9,2	100
Lise	N	18	7	5	30
	%	60	23,3	16,7	100
Üniversite	N	10	4		14
	%	71,4	28,6		100
Toplam	N	281	86	33	400
	%	70,2	21,5	8,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların eğitim düzeyleri ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde katılımcıların eğitim durumları azaldıkça ‘Allah’ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor ifadesi etkin olduğu bulunmuştur. Buna göre katılımcıların eğitim durumları arttıkça günaha girme olasılığının arttığı söylenilebilir. Bu bağlamda eğitim seviyesi düştükçe bağışlanmama korkusunun kişiye her istediğini yaptırmada etkin olduğu söylenebilir.

2.3.3.3. Katılımcıların Günah İşleme İle İlgili Korkuları

Tablo 66: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine ile ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	3	4		7
	%	42,9	57,1		100
Biraz dini bilgim var	N	160	91	33	284
	%	56,3	32	11,6	100
Dini bilgim yeterlidir	N	60	32	17	109
	%	55	29,4	15,6	100
Toplam	N	223	127	50	400
	%	55,8	31,8	12,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyi ile ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu 0,44 çıktığından anlamlı bulunmamıştır. ($p < 0,05$) ‘Dini bilgi düzeyi ile günah işleme korkusu arasında anlamlı ilişki vardır’ şeklinde kurgulanan hipotez reddedilmiştir. Günah işleme korkusu ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. İnsanların günah işlerken dini bilgi düzeylerinin etkili olmadığı görülmektedir.

Tablo incelendiğinde cezalandırılma korkularının her istediklerini yaptırma biraz dini bilgisi olanlarda en yüksek, dini bilgisi olmayanlarda en düşüktür. Bilgi azaldıkça cezalandırılma korkusunun azaldığı görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, az dindar olanlar cezalandırılmaktan en fazla korkmaktadırlar.¹¹⁹ Kişinin dindarlık seviyesi arttıkça, istediklerini yapmasına engel olan cezalandırma korkusu da artmaktadır.

¹¹⁹ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 107.

Tablo 67: Katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ifadesine katılımları

Cinsiyet		Cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Bay	N	29	29	10	68
	%	42,6	42,6	15,7	100
Bayan	N	194	98	40	332
	%	58,4	29,5	12	100
Toplam	N	223	127	50	400
	%	55,8	31,8	12,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların cinsiyetlerine göre ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ifadesine katılımları karşılaştırılmıştır. Bayanların erkeklere oranla ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ifadesine katılımları daha fazla olduğu görülmektedir. Önceki cinsiyet tablolarında olduğu gibi yine bayanların oranı fazladır.

Şerefli’nin çalışmasında erkeklerin daha fazla ceza alma korkusunda dolayı istediklerini yapamadıkları görülmektedir.¹²⁰

¹²⁰ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 108.

Tablo 68: Katılımcıların ekonomik durum düzeylerine ile ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Ekonomik Durumları		Cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Çok iyi	N	4	4	1	9
	%	44,4	44,4	11,1	100
İyi	N	54	44	12	110
	%	49,1	40	10,9	100
Orta	N	134	55	33	222
	%	60,4	24,8	14,9	100
Düşük	N	24	20	4	48
	%	50	41,7	8,3	100
Çok düşük	N	7	4		11
	%	63,6	36,4		100
Toplam	N	223	127	50	400
	%	55,8	31,8	12,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların ekonomik durum düzeyleriyle ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tabloyu İncelediğimizde ekonomik durumu arttıkça, ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ifadesine katılım oranının da azalmakta olduğu görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, kişiler gelir seviyesi düştükçe korku nedeniyle istediklerini yapamamaktadırlar.¹²¹ Tablo 47’de öbür dünyadan duyulan endişede de aynı sonuçlar çıkmıştır.

¹²¹ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 109.

Tablo 69: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Eğitim Düzeyleri		Cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Okur-yazar değil	N	20	14	5	39
	%	51,3	35,9	12,8	100
Okur-yazar	N	26	8	2	36
	%	72,2	22,2	5,6	100
İlkokul	N	83	30	15	128
	%	64,8	23,4	11,7	100
İlköğretim	N	72	59	22	153
	%	47,1	38,6	14,4	100
Lise	N	15	10	5	30
	%	50	33,3	16,7	100
Üniversite	N	7	6	1	14
	%	50	42,9	7,1	100
Toplam	N	223	127	50	400
	%	55,8	31,8	12,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların eğitim düzeyleriyle ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde eğitim düzeyi yüksek olanların yarısı katılıyor yarısı da katılım göstermemektedir. Okur-yazar olanlar ‘cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ifadesine en yüksek katılım göstermiştir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, eğitim arttıkça cezalandırılma korkusunun azaldığı görülmektedir.¹²² Tablo 55’te eğitim seviyesi düşük olanların, ahirette hesap vermeme korkusu yaşadıkları görülmektedir. İnsanların ahireti ve orada hesap veremeden dolayı, her istediklerini yapamadıkları görülmektedir.

¹²² Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 110.

2.4. KATILIMCILARIN DÜNYEVİ KORKULARI İLE İLGİLİ BULGULAR

2.4.1. Katılımcıların Gelecek Kaygısı İle İlgili Korkuların Bulguları

Tablo 70: Katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘gelecek hakkında endişe ve kaygılara sahibim’ fikrine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Gelecek hakkında endişe ve kaygılara sahibim			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	3	1	3	7
	%	42,9	14,3	42,9	100
Biraz dini bilgim var	N	189	47	48	284
	%	66,5	16,5	16,9	100
Dini bilgim yeterlidir	N	60	29	20	109
	%	55,0	26,6	18,3	100
Toplam	N	252	77	71	400
	%	63,0	19,2	17,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘gelecek hakkında endişe ve kaygılara sahibim’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu 0,06 çıktığından anlamlı bulunmamıştır. ($p < 0,05$) ‘Dini bilgi düzeyi ile gelecek kaygısı arasında anlamlı ilişki vardır’ şeklinde kurgulanan hipotez reddedilmiştir. Gelecek kaygısı ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. İnsanların gelecek kaygıları üzerinde dini bilgi düzeylerinin etkisi olmadığı görülmektedir.

Tabloya bakıldığında dini bilgi seviyesi düşükçe katılımcıların gelecek hakkında endişe ve kaygılara sahip olmalarına katılımı daha da azaldığı görülmektedir. Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, dindarlık düzeyi arttıkça gelecek kaygılarının azaldığı görülmektedir.¹²³ İnsanların, dini bilgi düzeyi azaldıkça, gelecek kaygıları da azalmaktadır.

¹²³ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 111-112.

Tablo 71: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘Kur’an insanı doğru ve sağlıklı bir hayata yönlendirmek için korkutmaktadır’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Kur’an insanı doğru ve sağlıklı bir hayata yönlendirmek için korkutmaktadır			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	4	3		7
	%	57,1	42,9		100
Biraz dini bilgim var	N	49	217	18	284
	%	17,3	76,4	6,3	100
Dini bilgim yeterlidir	N	25	79	5	109
	%	22,9	72,5	4,6	100
Toplam	N	78	299	23	400
	%	19,5	74,8	5,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘Kur’an insanı doğru ve sağlıklı bir hayata yönlendirmek için korkutmaktadır’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde katılımcıların dini bilgisi arttıkça, Kur’an’a daha fazla güvendikleri görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, dini bilgi düzeyi azaldıkça, Kur’an’ın insanı doğru bir hayata yönlendirme korkusu artmaktadır.¹²⁴ Dini bilgisi yüksek olanlar ise, Kur’an’ın bir uyarı ve müjdeleyici olduğu ayetini doğrulamaktadırlar.

¹²⁴ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 112

Tablo 72: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘çocuklarımın benden daha kötü bir yaşam geçireceğini düşünüyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Çocuklarımın benden daha kötü bir yaşam geçireceğini düşünüyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	2	2	3	7
	%	28,6	28,6	42,9	100
Biraz dini bilgim var	N	99	116	69	284
	%	34,9	40,8	24,3	100
Dini bilgim yeterlidir	N	23	61	25	109
	%	21	56	22,9	100
Toplam	N	124	179	97	400
	%	31	44,8	24,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘çocuklarımın benden daha kötü bir yaşam geçireceğini düşünüyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde dini bilgi seviyesi yükseldikçe katılımcıların ‘çocuklarımın benden daha kötü bir yaşam geçireceğini düşünüyorum’ ifadesine katılım azalmakta olduğu görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, dindar insanlar çocuklarının geleceği konusunda iyimserdirler.¹²⁵ İnanan insanların Allah’tan ümit kesilmez düsturu ile hareket ettiği görülmektedir.

¹²⁵ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 113.

2.4.2. Katılımcıların Kendi Varlığını Tehdit Eden Korkuları İle Bulgular

Tablo 73: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘günümüz hayat şartlarında insanlara güvенеilmekte zorlanıyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Günümüz hayat şartlarında insanlara güveneilmekte zorlanıyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	7			7
	%	100			100
Biraz dini bilgim var	N	217	41	26	284
	%	76,4	14,4	9,2	100
Dini bilgim yeterlidir	N	72	29	8	109
	%	66,1	26,6	7,3	100
Toplam	N	296	70	34	400
	%	74,0	17,5	8,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘günümüz hayat şartlarında insanlara güveneilmekte zorlanıyorum’ ifadesine katılımları karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu 0,03 çıktığından anlamlı bulunmuştur. ($p < 0,05$) ‘Dini bilgi düzeyi ile insanlara güven duymaları arasında anlamlı ilişki vardır’ şeklinde kurgulanan hipotez kabul edilmiştir. Katılımcılar insanlara güven duyma hususunda dini bilgi düzeyi ile bir bağ olduğunu ortaya kaymaktadırlar. Tabloda görüldüğü üzere dini bilgi düzeyi arttıkça katılımcıların insanlara olan güven sorunu azalmaktadır. Bu durumda dini bilgi düzeyi yüksek olanların dini bilgi düzeyi az olanlara göre insanlara güvende daha az zorlandıkları söylenebilir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, dindarlık seviyesi azaldıkça insanlara güvenin de azaldığı görülmektedir.¹²⁶ Rastlantısal olmadığı açıktır. İki sonuçta da ortaya çıkmıştır ki, inananlar, diğer insanlara daha fazla güvenmektedirler.

¹²⁶ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 114.

Tablo 74: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘insanların öldürülmesinden ve kan dökülmesinden korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		İnsanların öldürülmesinden ve kan dökülmesinden korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	7			7
	%	100			100
Biraz dini bilgim var	N	257	21	6	284
	%	90,5	7,4	2,1	100
Dini bilgim yeterlidir	N	90	15	4	109
	%	82,6	13,8	3,7	100
Toplam	N	354	36	10	400
	%	88,5	9	2,5	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘insanların öldürülmesinden ve kan dökülmesinden korkuyorum’ ifadesine katılımları karşılaştırılmıştır. İnsanların öldürülmesinden ve kan dökülmesinden korkuyorum’ ifadesine dini bilgisi hiç olmayanlar insan öldürülmesinden ve kan dökülmesinden en yüksek oranla korktuğunu ifade ettikleri söylenebilir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada dindarlar daha fazla korkmaktadırlar.¹²⁷ Bizim çalışmamızda insanlar genel anlamda kan dökülmesinden ve insanların öldürülmesinden korkmaktadırlar.

¹²⁷ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 115.

Tablo 75: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘toplumun içerisinde beğenilmemek beni endişelendiriyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Toplumun içerisinde beğenilmemek beni endişelendiriyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	4	3		7
	%	57,1	42,9		100
Biraz dini bilgim var	N	75	166	43	284
	%	26,4	58,5	15,1	100
Dini bilgim yeterlidir	N	31	69	9	109
	%	28,4	63,3	8,3	100
Toplam	N	110	238	52	400
	%	27,5	59,5	13	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘toplumun içerisinde beğenilmemek beni endişelendiriyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu 0,14 çıktığından anlamlı bulunmamıştır. ($p < 0,05$) ‘Dini bilgi düzeyi ile sosyal hayatla ilgili korkular arasında anlamlı ilişki vardır’ şeklinde kurgulanan hipotez reddedilmiştir. İnsanların sosyal hayatla ilgili korkuları ile dini bilgi düzeyleri ile anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. Dini bilgi düzeylerinin insanların sosyal hayattaki endişeleri üzerinde çok fazla etkisinin olmadığı görülmektedir. Ayrıca tablo incelendiğinde toplum içinde beğenilmemek en fazla dini bilgisi olmayanlarda etkili olduğu söylenebilir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, dindarlık seviyesi yükseldikçe katılımcıların toplumun içerisindeki beğenilmeme endişeleri yaşamadıkları görülmektedir.¹²⁸ Dini bilgi seviyesi yüksek olanlar beğenilmeme endişesi taşımamaktadırlar. İnanan insanın iç dünya güzelliğinin önemini kavradığı görülmektedir.

¹²⁸ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 116.

Tablo 76: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘şimdilik sıhhatli olmama rağmen sağlığım konusunda gelecekte endişeliyim’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Şimdilik sıhhatli olmama rağmen sağlığım konusunda gelecekte endişeliyim			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	5		2	7
	%	71,4		28,6	100
Biraz dini bilgim var	N	157	64	63	284
	%	55,3	22,5	22,2	100
Dini bilgim yeterlidir	N	49	33	27	109
	%	45	30,3	24,8	100
Toplam	N	211	97	92	400
	%	52,8	24,2	23	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘şimdilik sıhhatli olmama rağmen sağlığım konusunda gelecekte endişeliyim’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu 0,19 çıktığından anlamlı bulunmamıştır. ($p < 0,05$) ‘Dini bilgi düzeyi ile sağlıktan endişe duyma arasında anlamlı ilişki vardır’ şeklinde kurgulanan hipotez reddedilmiştir. Sağlıktan endişe duyulması ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. Tablo incelendiğinde dini bilgi düzeyi düştükçe katılımcıların şimdilik sıhhatli olmalarına rağmen sağlıkları konusunda gelecekte duydukları endişelerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, dindarlık düzeyi arttıkça katılımcıların sağlık konusundaki endişesi azalmaktadır.¹²⁹ İnanan insanların Allah’ın ‘Şafii’ (şifa veren) ismine güvendiği ortaya çıkmaktadır. İnanç arttığında insanların sağlık konusunda endişeleri azalmaktadır.

¹²⁹ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 117.

Tablo 77: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘geceleyin mezarlığın yanından geçmekten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Geceleyin mezarlığın yanından geçmekten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	2	4	1	7
	%	28,6	57,1	14,3	100
Biraz dini bilgim var	N	182	85	17	284
	%	64,1	29,9	6	100
Dini bilgim yeterlidir	N	62	36	11	109
	%	56,9	3	10,1	100
Toplam	N	246	125	29	400
	%	61,5	31,2	7,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘geceleyin mezarlığın yanından geçmekten korkuyorum’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde katılımcıların dini bilgi seviyesi arttıkça geceleyin mezarlığın yanından geçerken korku oranının arttığı söylenebilir.

Şerefli’nin çalışmasında dindarların geceleri mezarlığın yanından geçerken daha fazla korktukları görülmektedir.¹³⁰ Dini bilgisi olan insanlar mezarlıktan daha fazla korkmaktadırlar. Kabir hayatı insanları endişelendirmektedir.

¹³⁰ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 118.

2.4.3. Katılımcıların Ekonomik Korkuları İle İlgili Bulguları

Tablo 78: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘fakirlikten korkuyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Fakirlikten korkuyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	3	2	2	7
	%	42,9	28,6	28,6	100
Biraz dini bilgim var	N	87	155	42	284
	%	30,6	54,6	14,8	100
Dini bilgim yeterlidir	N	27	67	15	109
	%	24,8	61,5	13,8	100
Toplam	N	117	224	59	400
	%	29,2	56	14,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘fakirlikten korkuyorum’ ifadesine katılımları karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu 0,4 çıktığından anlamlı bulunmamıştır. ($p < 0,05$) ‘Dini bilgi düzeyi ile fakirlik korkusu arasında anlamlı ilişki vardır’ şeklinde kurgulanan hipotez reddedilmiştir. Fakirlik korkusu ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. İnsanların fakirlikten korkmaları ile dini bilgi düzeyleri arasında bir bağ olmadığını ortaya koymaktadır. Dini bilgisi yeterli olmayan insanlarda fakirlikten korkma oranı, dini bilgisi olanlara oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada en fazla dindarlar fakirlikten korkmaktadırlar.¹³¹ Genel olarak da insanların yarısından daha azı bu korkuyu yaşamaktadır.

¹³¹ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 119.

Tablo 79: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘gelir durumum azalması beni endişelendiriyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Gelir durumum azalması beni endişelendiriyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	4	2	1	7
	%	57,1	28,6	14,3	100
Biraz dini bilgim var	N	154	81	49	284
	%	54,2	28,5	17,3	100
Dini bilgim yeterlidir	N	50	44	15	109
	%	45,9	40,4	13,8	100
Toplam	N	208	127	65	400
	%	52	31,8	16,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle gelir durumunun azalması beni endişelendiriyor’ ifadesine katılımları karşılaştırılmıştır. Tablo incelendiğinde katılımcıların dini bilgi düzeyi arttıkça gelir durumunun azalmasından, dini bilgisi olmayan insana oranla dindarların daha az endişe duyduğu söylenebilir. Bu sonuç tablo 78’deki sonuçlarla aynı yöndedir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, dindarlık düştükçe gelir durumunun azalmasından endişe duyma artmaktadır.¹³² İnanan insan daha az endişe duymaktadır. Çünkü rızık veren Allah’tır. Kur’an’da, Kaf suresi 11. ayet, Zariyat suresi 22 ve 58. ayetler, Ankebut suresi 60 ve 62. ayetler, Taha suresi 81. ayet, İsra suresi 31. ayet ve diğer birçok ayette Allah rızık kendisinin verdiğini buyurmaktadır.

¹³² Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 120.

2.4.4. Katılımcıların İş Kaybı Korkuları İle İlgili Bulgular

Tablo 80: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘işimi kaybetme korkusu beni bazen inancımın onaylamadığı davranışları yapmama sevk ediyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		İşimi kaybetme korkusu beni bazen inancımın onaylamadığı davranışları yapmama sevk ediyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	3	4		7
	%	42,9	57,1		100
Biraz dini bilgim var	N	95	146	43	284
	%	33,5	51,4	15,1	100
Dini bilgim yeterlidir	N	30	58	21	109
	%	27,5	53,2	19,3	100
Toplam	N	128	208	64	400
	%	32	52	16	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘işimi kaybetme korkusu beni bazen inancımın onaylamadığı davranışları yapmama sevk ediyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu 0,52 çıktığından anlamlı bulunmamıştır. ($p < 0,05$) ‘Dini bilgi düzeyi ile işini kaybetme korkusu arasında anlamlı ilişki vardır’ şeklinde kurgulanan hipotez reddedilmiştir. İşini kaybetme ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. Tablo incelendiğinde dini bilgi seviyesi azaldıkça ‘işimi kaybetme korkusu beni bazen inancımın onaylamadığı davranışları yapmama sevk ediyor’ ifadesine katılımın arttığı söylenebilir.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, aynı dindarlık seviyesi arttıkça işlerini kaybetmekten korkarak inançlarının izin vermediği davranışlara sevk etmediği görülmektedir.¹³³ Dindar insanlar işini kaybetme tehlikesi olsa da, inancının onaylamadığı, zararlı davranışlardan kaçınacağını belirtmektedir.

¹³³ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 121.

2.4.5. Katılımcıların Modernleşme Korkuları İle İlgili Bulgular

Tablo 81: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘yaşantımızda ki hızlı değişimler ve teknolojik ilerlemeler beni endişelendiriyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Yaşantımızda ki hızlı değişimler ve teknolojik ilerlemeler beni endişelendiriyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	5	1	1	7
	%	71,4	14,3	14,3	100
Biraz dini bilgim var	N	150	94	40	284
	%	52,8	33,1	14,1	100
Dini bilgim yeterlidir	N	48	43	18	109
	%	44	39,4	16,5	100
Toplam	N	203	138	59	400
	%	50,8	34,5	14,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleri ile ‘yaşantımızdaki hızlı değişimler ve teknolojik ilerlemeler beni endişelendiriyor’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Bu düşünceye sahip en yüksek oran, dini bilgisi hiç olmayanlardadır.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada dindar insanlar daha fazla kaygı yaşamaktadırlar.¹³⁴ Dini bilgisi az olanlar, bu kadar hızlı değişimler kıyametin habercisi olduğunu düşündüklerinden dolayı böyle bir endişe duymuş olabilirler.

¹³⁴ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 123.

2.4.6. Katılımcıların Doğal Afet ve Tabii Çevrenin Kirilenmesi Korkuları İle İlgili Bulgular

Tablo 82: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘doğal afetler (deprem, sel, yıldırım düşmesi vb.) beni korkutuyor’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Doğal afetler (deprem, sel, yıldırım düşmesi vb.) beni korkutuyor			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	5	1	1	7
	%	71,4	14,3	14,3	100
Biraz dini bilgim var	N	230	43	11	284
	%	81	15,1	3,9	100
Dini bilgim yeterlidir	N	69	29	11	109
	%	63,3	26,6	10,1	100
Toplam	N	304	73	23	400
	%	76	18,2	5,8	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘doğal afetler (deprem, sel, yıldırım düşmesi vb.) beni korkutur’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. İki değişken arasındaki ilişki ki-kare testi sonucu 0,004 çıktığından anlamlı bulunmuştur. ($p < 0,05$) ‘Dini bilgi düzeyi ile doğal afetler korkusu arasında anlamlı ilişki vardır’ şeklinde kurgulanan hipotez kabul edilmiştir. Biraz dini bilgisi olanlar en fazla oranda doğal afetlerin (deprem, sel, yıldırım düşmesi vb.) kendilerini korkuttuklarını ifade etmektedirler.

Şerefli’nin yaptığı çalışmada da, dindarlar doğal afetlerden daha fazla korkmaktadırlar. 17 Ağustos 1999 depreminin yaşanmış olmasının bu kararda etkili olduğu ifade edilmiştir.¹³⁵ Deprem, sel ve yıldırım düşmesi gibi doğal afetler, bir yıkım olduğu için insanları her zaman korkutmaktadır. Akdeniz bölgesinde de 27 Haziran 1998’de 6,3 büyüklüğünde Ceyhan depremi meydana gelmiş ve 84 vatandaşımız vefat etmiştir. Bu deprem, insanların korkularını daha da arttırmıştır.

¹³⁵ Şerefli, 30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi, s. 126.

Tablo 83: Katılımcıların dini bilgi düzeylerine göre ‘tabiatı ve doğal çevremizi yeterince korumadığımızı düşünüyorum’ ifadesine katılımları

Katılımcıların Dini Bilgi Düzeyi		Tabiatı ve doğal çevremizi yeterince korumadığımızı düşünüyorum			
		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Toplam
Dini bilgim hiç yok	N	4	1	2	7
	%	57,1	14,3	28,6	100,0
Biraz dini bilgim var	N	217	47	20	284
	%	76,4	16,5	7	100,0
Dini bilgim yeterlidir	N	79	23	7	109
	%	72,5	21,1	6,4	100
Toplam	N	300	71	29	400
	%	75	17,8	7,2	100

Yukarıdaki tabloda katılımcıların dini bilgi düzeyleriyle ‘doğal afetler (deprem, sel, yıldırım düşmesi vb.) beni korkutur’ fikrine katılımları karşılaştırılmıştır. Biraz dini bilgisi olanlar en fazla oranda tabiatı ve doğal çevreyi korumadığımızı düşündüğünü ifade etmişlerdir.

Şerefli'nin yaptığı çalışmada da, dindarların daha fazla çevreci oldukları görülmektedir.¹³⁶ Dindar insanların çevreye ve yeşile düşkün olmalarını Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in şu hadisiyle açıklanabilir: ‘Birinizin elinde bir fidan olduğu sırada kıyamet kopacak olsa, onu dikmeye gücü yeterse, diksin’.¹³⁷ Bu hadis-i şerif insanlara istikamet vermektedir.

¹³⁶ Şerefli, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi*, s. 128.

¹³⁷ İbn Hanbel, *el-Müsned*, c. III, 191.

2.5. KATILIMCILARIN KENDİLERİ İÇİN ATFETTİKLERİ KORKULAR İLE İLGİLİ BULGULAR

2.5.1. Katılımcıların Kendilerine Atfettikleri Dini Korkularla İlgili Bulgular

Tablo 84: Katılımcıların ‘dini yaşantınızla ilgili korkunuzu yazar mısınız?’ sorusuna verdikleri yanıtın frekans ve yüzde dağılımı

No		N:222	%
1	İbadetleri yapamama korkusu	60	27
2	Allah korkusu	52	23,5
3	Ölüm korkusu	30	13,5
4	Cehennem azabı korkusu	30	13,5
5	Günah işleme korkusu	28	12,6
6	Şeytana uyma	7	3,15
7	Toplumun dinden uzaklaşması	3	1,35
8	Kabir azabı	3	1,35
9	Mezarlık korkusu	2	0,90
10	Dini bilgi eksikliği	2	0,90
11	Dinin bozulması	2	0,90
12	Güzel ümmet olamamak korkusu	2	0,90
13	Çocukların dini öğrenememesi	1	0,45
	Toplam	222	100

Katılımcıların anketimizin bu sorusuna verdikleri yanıtları üç grupta toplamak mümkündür. Bunlar:

1. İnanç İle İlgili Korkular: Katılımcılar bu boyutta en çok korkuları olarak ; ‘Allah korkusu’ (N:52) olduğunu belirtmişlerdir. Ölüm korkusu (N:30), katılımcıların hayatında inancının etkili olduğunu bize göstermektedir. Katılımcılar ahiret ile ilgili korkularını , ‘ahirette hesap verememe korkusu’ (N:10), ‘kabir azabı’ (N:3), ‘cehennem azabı’ (N:30), ‘mezarlık korkusu’ (N:2) şeklinde ifade etmektedirler.

2. İbadet İle İlgili Korkular: Katılımcılar ibadet konusunda en çok ‘İbadetleri yapamama korkusu’ (N:60), ‘günah işleme korkusu’ (N:28) oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra ‘şeytana uyma korkusu’ (N:7), olduğu görülmektedir.

3. Ahlak İle İlgili Korkular: ‘Toplumun dinden uzaklaşması’ (N:3) katılımcıların ahlaki toplumsal korkularının en önemlisini oluşturmaktadır.

‘Dinin bozulması’ (N:2), ‘dini bilgi eksikliği (N:2) ‘güzel bir ümmet olamama korkusu’ (N:2), ‘çocukların dini öğrenememesi’ (N:1) da katılımcıların sosyal içerikli ahlaki korkularındandır.

2.5.2. Katılımcıların Kendilerine Atfettikleri Dini Olmayan Korkularla İlgili Bulgular

Tablo 85: Katılımcıların ‘dini yaşantınızla ilgili olmayan korkunuzu yazar mısınız?’ sorusuna verdikleri yanıtın frekans ve yüzde dağılımı

No		N:191	%
1	Gelecek korkusu	44	23
2	Çocuk korkusu	35	18,3
3	Sınav korkusu	33	17,3
4	Hayvanlardan korkma	17	8,9
5	Hastalık, hastalığa yakalanma	17	8,9
6	Başına kaza gelmesi korkusu	7	3,7
7	Toplumun ahlaki bozulması	7	3,7
8	Yükseklik	7	3,7
9	Yalnızlık	4	2,2
10	Komşunun hakkına girme	3	1,5
11	Deprem, doğal afetler	3	1,5
12	Her an bir şey olacak korkusu	3	1,5
13	İşsizlik	2	1,1
14	Hayatın günahlara açık olması	2	1,1
15	Kötü haber alma	2	1,1
16	Karanlık korkusu	1	0,5
17	Geleneklerin unutulması	1	0,5
18	Fakirlik korkusu	1	0,5
19	Hata yapma korkusu	1	0,5
20	Sevdikleri tarafından terk edilme korkusu	1	0,5
	Toplam	191	100

1. Toplumsal Korkular: Katılımcıların kendilerini tehdit eden korkular; ‘hastalık korkusu’ (N:17), ‘yükseklik korkusu’ (N:7), ‘yalnızlık’ (N:4), ‘karanlık korkusu’ (N:1) şeklinde sıralanabilir. Bunların yanında kendilerinin ‘gelecek korkusu’ (N:44), ‘çocuklarının geleceği’ (N:35), ‘sınav korkusu’ (N:33) ‘sevdiklerinin kendisini terk etmesi ’ (N:1), katılımcılarda endişe oluşturmaktadır. Bunun dışında ‘hayvanlardan korkma’ (N:17), ‘başına kaza gelmesi korkusu’ (N:7), ‘toplumun ahlaki bozulması’ (N:7), ‘geleneklerin

unutulması' (N:1) olarak sıralandığı söylenebilir. Ayrıca 'işsizlik' (N:2) katılımcıları korkutmaktadır. Katılımcılarda 'komşunun hakkına girme' (N:3), 'deprem, doğal afetler (N:3), 'her an bir şey olacak korkusu' (N:3), 'hayatın günahlara açık olması ' (N:2), 'kötü haber alma ' (N:2), 'fakirlik korkusu' (N:1), 'hata yapma korkusu' (N:1) bulunmaktadır.

III. BÖLÜM

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

3.1. GENEL DEĞERLENDİRME

Korku, tüm insani duygular gibi en temel heyecanlar arasındadır. Korku, bir tehlike tehdidiyle, tehlikenin tanınmasıyla ilgilidir. Korku, insanın yok edilme endişesinden kaynaklanır. Bazı korkular insanların doğuşundan beri vardır. Kişiler, Allah'tan, ölümden, cehennemden, işsiz kalmaktan ve aç kalmaktan korkarlar. Korku, insanoğlunun sevgi ve üzüntü gibi doğuştan sahip olduğu özelliklerindedir. Dini inanç bağlamında meseleyi ele aldığımızda, bütün inanç biçimlerinde korku kavramının önemli bir yer kapladığı görmektediriz. Örneğin, Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde olduğu gibi, Tevrat ve İncil'inde birçok yerinde korku geçmektedir.

Tarsus ilçesi ve köylerinde Kur'an kursu öğrencileri arasından 400 katılımcı üzerinde dini bilgi düzeyleri ile dini ve dünyevi korkuları arasındaki ilişkiyi araştırdık. Bu araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır: İbadetleri yapamama korkusu, Allah korkusu, ölüm korkusu, cehennem azabı korkusu, günah işleme korkusu dini korkulardan en çok duyulan korkulardır. Gündelik korkulardan en fazla çıkan ise, gelecek korkusu, çocuk korkusu, sınav korkusu, hayvanlardan korkma, hastalık ve hastalığa yakalanma korkularıdır.

Kur'an'da Tevbe Suresi 9/13'te "Eğer inanıyorsanız biliniz ki korkulmaya en layık olan Allah'tır", Al-i İmran Suresi 3/175'te "Onlardan değil, benden korkun" buyrulur. Kişi Allahtan korkmalı ve onun emrettiklerini yerine getirmelidir. Çevresindekilerden değil, Allah korkusu ile günahlardan kaçmalıdır. Haşr Suresi 59/18'de "Ey İman Edenler! Allah'tan korkun ve herkes, yarın için göndermiş olduğuna baksın. Hem Allah'tan korkun; çünkü bütün yaptıklarınızdan haberdardır." buyurulmaktadır. İnsanlar kıyamet için güzel şeyler yapmalılar. Çünkü Allah herkesin yaptığı ne varsa hepsinden haberdardır.

Bazı korkular insanı ondan uzaklaştırırken, bazı korkular sayesinde korkulana daha fazla yakınlaşma gerçekleşir. Allah korkusu da kendisine yakınlaştıran bir korkudur.

Katılımcılar tarafından 'Dini bilgi düzeyi ile Allah korkusu arasında anlamlı ilişki vardır' hipotezimiz kabul edilmiştir. Allah korkusu, ibadetleri

yapamama korkusundan sonra katılımcıların sahip olduğu korkuların ikinci sırasında gelmektedir. Katılımcılara sorulan ‘Dini yaşantınızla ilgili korku ve endişeleriniz var mı? Varsa ne tür bir korku hissediyorsunuz?’ sorusuna evet diyenler arasından 52 adet Allah korkusu cevabı verilmiştir. Katılımcıların dini bilgi düzeyleri yükseldikçe Allah’tan daha fazla korktukları tespit edilmiştir. Allah korkusunun katılımcıları diğer korkularından uzaklaştırması bayanlarda daha fazla görülmektedir. Yine Allah korkusunun, katılımcıları diğer korkulardan uzaklaştırmada eğitim seviyesinin yükselmesiyle, aynı oranda yüksek bir korku meydana gelmemiştir. En çok diğer korkulardan uzaklaşma da, okur-yazar olmayanlarda tespit edilmiştir. Katılımcıların ikamet yerlerine göre incelendiğinde, en çok diğer korkulardan uzaklaşma ilçede oturanlarda görülmektedir. Katılımcıların nafile ibadetleri yapmaları ile Allah korkusunun onları diğer korkularından uzaklaştırması arasında anlamlı ilişki tespit edilmemiştir. Hatta biraz nafile ibadet edenlerin, her zaman ve çoğu zaman nafile ibadet edenlere göre Allah korkusu dışındaki diğer korkulardan uzaklaşma oranının daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcılardan özellikle bayanların, içindeki Allah korkusunun onları Allah’a daha fazla yaklaştırdığı görülmektedir. Katılımcıların Allah’a karşı sorumluluklarını yerine getirememeye ile dini bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sorumlulukları yerine getirememeye oranı bayanlarda daha fazla olduğu görülmüştür. Gelir durumları düşük olanların bu sorumluluk bilincine daha fazla sahip olduğu görülmektedir. Eğitim düzeyi olarak lise mezunlarında ve ikamet olarak köyde oturanlarda da sorumluluk bilinci daha fazladır. Katılımcılara göre zor ve sıkıntılı zamanlarda Allah’ın onları terk edeceği düşüncesi, en fazla dini bilgisi olmayanlardadır.

Korku, genel anlamda olumsuz bir çağrışım yapabilir ama Allah korkusu sayesinde diğer korkularından uzak olması, insanların kalplerinde bir rahatlama meydana getirebilir. Ayrıca inancın insanlar üzerinde ne kadar etkili olduğu görülmektedir.

İmansız ölme ve ölüm korkusu ile ilgili bulgularla dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dini bilgi düzeyi ile ölüm korkusu ve imansız ölme arasında anlamlı ilişki vardır hipotezimiz reddedilmiştir. Ölüm korkusu ve imansız ölme ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. “Konuyla ilgili olarak A.B.D.’deki araştırmaların sonuçlarının ele alındığı bir yazıda, bunların çelişkili ve bazılarının da çok yönlü bir ilişkiyi ortaya koyduklarına dikkat çekilerek, şu değerlendirme yapıl-

maktadır. Üniversite öğrencilerinde ölüm korkusu, dinî davranışlarla ilgili ne olumlu ne olumsuz hiçbir ilişkiyi açığa vurmamaktadır. Buna karşılık, ileri yaştaki insanlarda dinî bağlanma ile ölüm korkularında azalma olduğu görülmektedir.”¹³⁸

Ölümün anlamı ve kişilerde uyandırdığı tepkilerin insan tabiatına bağlı ortak bir yönü olsa bile, genelde çok farklı ve karmaşık ifade şekilleri altında ortaya çıktığı da bir gerçektir. Ölüm korkusu ve ölümsüzlük arzusunun bütün insanlar için değişmez bir psikolojik gerçek olduğu kabul edilebilir. Ancak bunların yol açtığı davranış tarzlarının ortak tek bir şeklinin varlığını tespit etmek kolay değildir. Çünkü, ölüm karşısındaki tepkiyi herkes hayata karşı kendi tavrına göre gösterir. Bu kişisel tavrın şekillenmesinde de dinî, tıbbî, ekonomik ve ideolojik değişik etkiler altında sosyal ve kültürel çevrenin ölümü ele aldığı kavramların, tenkitçi hükümler ve duygusal değerlendirmelerin büyük rolü bulunmaktadır.¹³⁹

Ölüm korkusunun dini bilgisi yeterli olanlarda, diğer gruptakilere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bayanların, erkeklere oranla ölümden daha fazla korktukları görülmektedir. Katılımcıların gelir seviyesi düştükçe ölüm korkusunun düzenli olmasa da biraz azaldığı görülmektedir. Okur-yazar olanların en az, lise mezunlarının ise en çok oranda ölümden korktukları görülmektedir. Köyde yaşayanların kentte yaşayanlara göre ölümden daha az korktukları görülmektedir. Araştırma bağlamında köyde yaşayanların korkularını daha çok geleneksel sebeplere bağladıkları görülmüştür. Şehirde yaşayanların ise, bu konuda geleneksellikten biraz da uzak oldukları ortaya çıkmıştır.

Dini bilgi düzeyleri azaldıkça insanların imansız ölümden korkuları artmaktadır. Katılımcıların son nefesinde imansız olarak ölmekten korkma eğilimi, gelir düzeyi düşük olanlarda daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca okur-yazar olanların en çok, ilköğretim mezunlarının en az oranda imansız olarak ölmekten korktukları görülmektedir. “Dinî inanç düzeyi yüksek olan bireye göre yaşadığı bu hayat, bir imtihan sürecidir. Bu dünyada birey, yaratıcısı tarafından bir takım sıkıntılarla imtihan edilebilir. İnanan kimse bilinçli olarak mevcut şartlar çerçevesinde bu imtihanı lâyıkıyla vermeye çalışır. Bireyin bu motivasyonunun temel sebebi ise, ölüm ötesine olan inancıdır.”¹⁴⁰ ‘Ölümlle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan korkuyorum’ seçeneği ile ilgili bulgularla dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir

¹³⁸ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 99.

¹³⁹ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 98.

¹⁴⁰ Mustafa Koç, ‘Yaşlılık Döneminde Ölüm Ötesi Psikolojisi Üzerine Bir Alan Araştırması’, *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 2004, VIII, s. 204.

ilişki vardır. Ölümle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmakta dini bilgi düzeyi düşük olanların dünya sevgisinin fazla olduğunu söyleyebiliriz. Dini bilgi düzeyi yüksek olanlarda dünya sevgisinin azaldığını görmekteyiz. Aynı soruda katılımcılardan bayanların erkeklere oranla ölümle sevilen nesnelere ayrılma korkuları daha azdır. “Ölüm korkusu” dini bilgisi olanlarda daha çok ön plana çıkmaktadır. Bayanlar, erkeklere göre daha çok ölümden korkmaktadır. Ölüm korkusunun mantıklı bir düzeye çekilmesi ve azaltılması, orada olduğunun bilinmesi ama diğer korkuların da önüne geçmemesinde kişinin dini bilgi düzeyi etkili olmaktadır.

Ahret korkusu ile ilgili bulgular ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. ‘Dini bilgi düzeyi ile ahret korkusu arasında anlamlı ilişki vardır’ hipotezimiz reddedilmiştir. Ahret korkusu ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. “Ahret, ölümden sonra başlayan ve mahşerdeki sonra ebediyen devam edecek olan bir hayattır.”¹⁴¹ “Ahirete iman, semavi dinlerin, diğer bir ifade ile Allah inancına sahip dinlerin kabul ettiği bir akidedir. Çünkü peygamberler, özü bakımından aynı haberi getirmiş ve ahret hayatını kendi toplumuna anlatmaya çalışmıştır. Ancak Kur'an-ı Kerim'den önceki semavi kitaplar ahret inancına yer vermekle beraber, bu konu hiçbir zaman Kur'an'da yer aldığı şekliyle etkileyici ve kapsayıcı değildir.”¹⁴²

Ölüm sonrasındaki hayat ile ilgili dini bilgi düzeyi azaldıkça kaygılanmanın da arttığı görülmektedir. Ahret hayatından kaygılanmanın, bayanlarda erkeklere oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Genel itibariyle eğitim seviyesi arttıkça katılımcıların ölümden sonraki hayattan kaygılanma düzeyleri azalmaktadır. ‘Ahirette hesap verememekten korkuyorum.’ sorusuna verilen cevaplarda, bayanların erkeklere oranla ahirette hesap verememe korkularının daha fazla olduğu görülmektedir.

Cehennem korkusu ile ilgili bulgularla dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dini bilgi düzeyi ile cehennem korkusu arasında anlamlı ilişki vardır’ hipotezimiz reddedilmiştir. Cehennem korkusu ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. Cehennem, insanın dünyada yaptığı kötü davranışların ölüm sonrası hayatta karşılığıdır. Cehennem bütün semavi dinlerde mevcuttur. İnsanların dini bilgi düzeyi ne olursa olsun, cehennem bir ceza yeri olduğundan dolayı büyük oranda

¹⁴¹ Şerafettin Gölcük & Süleyman Toprak, *Kelam*, Konya: Tekin Kitabevi, 1998, s. 391

¹⁴² Ahmet Çelik, “Kur'an'a Göre Ahret İnancının Bireysel ve Toplumsal Yönü”, *A. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 2001, s. 177.

insanlara korku vermektedir. Bütün insanlar cehenneme gitmekten korkmaktadır. “Cehennem kelimesinin Kur’an’da geçtiği ayetlerin 51’i mekkî 26’sı ise, medenîdir.”¹⁴³ Cehenneme gitme korkusunun bayanlarda, erkeklere oranla daha fazla olduğu görülmektedir.

‘Cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ile ilgili bulgularla dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. ‘Dini bilgi düzeyi ile günah işleme korkusu arasında anlamlı ilişki vardır’ hipotezimiz reddedilmiştir. Günah işleme korkusu ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. “Psikolojik bir gerçeklik olan suçluluk duygusu, insanların büyük çoğunluğunun tecrübe ettiği evrensel insanî bir olaydır. Bu sebeple o, dinî eğilimden önce gelebilir ve onu güdüleyebilir. Fakat din ona yeni bir boyut, Allah huzurunda hata olan “günah” boyutunu ilave eder.”¹⁴⁴ “İnsanların kurtuluş ümidi, suçluluk duygusundan kurtulma ve günahların bağışlanacağı ümidi insanı rahatlatır ve onda güdüleyici bir etki meydana getirir.”¹⁴⁵ “Ayrıca bu duygu dini hayatı olumlu yönde etkileyebileceği gibi olumsuz yönde de etkileyebilir. Kişi bu duygunun etkisiyle tevbe edip, günahlarını telafi ederek Rabbi ile barışmak üzere ibadet ve uygulamalara daha sıkı sarılabileceği gibi, bu duyguya sebep olan dini ve ahlaki değerleri inkar edip bunlara saldıracaktır.”¹⁴⁶ Cezalandırılma korkularının her istediklerini yapmada biraz dini bilgisi olanlarda en yüksek, dini bilgisi olmayanlarda ise en düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Bilgi azaldıkça cezalandırılma korkusunun da azaldığı görülmektedir. Bayanların erkeklere oranla ‘Cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor.’ ifadesine katılımları daha fazladır. Katılımcıların gelir seviyesi arttıkça ‘Cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor’ ifadesine katılım oranının da azalmakta olduğu görülmektedir.

Katılımcıların işimi kaybetme korkusu ile ilgili bulgularla dini bilgi düzeyleriyle anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Dini bilgi düzeyi ile işini kaybetme korkusu arasında anlamlı ilişki vardır’ hipotezimiz reddedilmiştir. işini kaybetme ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. Buradan dini bilgi düzeyi yüksek olanlarda işini kaybetme yüksektir veya düşüktür denilemez. Dini bilgi düzeyi azaldıkça ‘işimi kaybetme korkusu beni bazen inancımın onaylamadığı davranışlara sevk ediyor’ ifadesine olan katılımın arttığını söylenebilir.

¹⁴³ Bekir Topaloğlu, “Cehennem”, *DİA*, 1993, c. VII, s. 227.

¹⁴⁴ Hökelekli, *Din Psikolojisi*, s. 103-104.

¹⁴⁵ Peker, *Din Psikolojisi*, s. 84.

¹⁴⁶ Certel, *Din Psikolojisi*, s. 91.

Katılımcıların doğal afetler (deprem, sel, yıldırım düşmesi vb.) ile ilgili bulgularla dini bilgi düzeyleri arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. ‘Dini bilgi düzeyi ile doğal afetler korkusu arasında anlamlı ilişki vardır’ hipotezimiz kabul edilmiştir. İnanan insanların daha fazla çevre duyarlılığı içindedir denilebilir. Biraz dini bilgisi olanlar en fazla oranda (% 81) doğal afetlerin (deprem, sel, yıldırım düşmesi vb.) kendilerini korkuttuklarını ifade etmektedirler. Ayrıca biraz dini bilgisi olanlar en fazla oranda tabiatı ve doğal çevreyi korumadığımızı düşündüğünü ifade etmektedirler.

Katılımcıların ‘gelecek hakkında endişe ve kaygılara sahibim.’ ile ilgili bulgularla dini bilgi düzeyleri arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır. Dini bilgi düzeyi ile gelecek kaygısı arasında anlamlı ilişki vardır’ hipotezimiz reddedilmiştir. Gelecek kaygısı ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. Dini bilgi seviyesi düştükçe gelecek hakkında endişe ve kaygılara sahip olmalarına katılımı, daha da azaldığı görülmektedir.

Katılımcıların ‘insanlara güvenebilmekte zorlanıyorum.’ ile ilgili bulgularla arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. ‘Dini bilgi düzeyi ile insanlara güven duymaları arasında anlamlı ilişki vardır’ hipotezimiz kabul edilmiştir. İnanç, insanları toplumda yaşayan diğer insanlara güvenmede yardımcı olmaktadır. Dini bilgi düzeyi arttıkça katılımcıların insanlara olan güven sorunu azalmaktadır. Bu durumda dini bilgi düzeyi yüksek olanların dini bilgi düzeyi az olanlara göre insanlara güvenme konusunda daha az zorlandıklarını söyleyebiliriz.

Katılımcıların ‘şimdilik sıhhatli olmama rağmen sağlığım konusunda endişeliyim.’ ile ilgili bulgularla dini bilgi düzeyleri arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır. ‘Dini bilgi düzeyi ile sağlıktan endişe duyma arasında anlamlı ilişki vardır’ hipotezimiz reddedilmiştir. Sağlıktan endişe duyulması ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. Sağlık problemleri tıp ilmi ile neticeye varıldığından dolayıdır ki, insanların dini bilgi seviyesi ile aralarında bir bağ bulunmamaktadır. Dini bilgi düzeyi düştükçe katılımcıların şimdilik sıhhatli olmalarına rağmen, sağlıkları konusunda gelecekte endişelerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Katılımcıların ‘fakirlikten korkuyorum.’ ile ilgili bulgularla dini bilgi düzeyleri arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır. ‘Dini bilgi düzeyi ile

fakirlik korkusu arasında anlamlı ilişki vardır’ hipotezimiz reddedilmiştir. Fakirlik korkusu ile dini bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. Dini bilgisi yeterli olmayan insanlarda fakirlikten korkma oranı, dini bilgisi olanlara oranla daha fazla olduğu söylenebilir. Ayrıca katılımcılardan dini bilgi düzeyi yüksek olanların gelir durumunun azalmasından, dini bilgisi olmayan insanlara oranla daha az endişe duydukları görülmektedir.

Katılımcıların ‘toplumda beğenilmemek beni endişelendiriyor.’ ile ilgili bulgularla dini bilgi düzeyleri arasındaki ilişki anlamlı bulunmamıştır. ‘Dini bilgi düzeyi ile sosyal hayatla ilgili korkular arasında anlamlı ilişki vardır’ hipotezimiz reddedilmiştir. İnsanların sosyal hayatla ilgili korkuları ile dini bilgi düzeyleri ile anlamlı bir ilişki yoktur hipotezi kabul edilmiştir. toplumda insanların beğenilmemesi veya hızlı değişimler dini bilgi düzeyi ile bağlantılı olarak insanları endişeye sevk etmemektedir. Bu düşünceye sahip en yüksek oran, dini bilgisi hiç olmayanlarda olduğu görülmektedir.

Bu alanda yapılmış çalışmalara bakacak olursak Sakarya’da ‘30-40 yaş arası kişilerde inanç-korku ilişkisi’ adlı yüksek lisan tezi, Kayseri’de ‘18-50 yaş arası bayanların Kur’an kurslarına devam motivasyonları’ adlı yüksek lisans tezi, Kur’an kurslarının öğrenci profili, öğreticileri, öğrencilerin kişilik gelişimleri ve ekonomik durumları üzerine yapılmış yüzlerce tez çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmalara Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın ulusal tez merkezinden ulaşılabilir. Bu çalışma Kur’an kursu öğrencileri üzerinde inanç-korku üzerine yapılmış ilk çalışmadır.

3.2. SONUÇ

Dini bilgi düzeyi ile korku arasında doğrudan bir ilişki vardır ve bu ilişki kişinin davranışlarını, hayata bakış açısını etkilemektedir. İnsanların dini bilgileri arttıkça korkuları da artmaktadır. Bu korkular, gündelik hayattan, dış şartlardan, başka insanlardan ve insanın kendisinden, ruhsal ve psikolojik alt yapısından daha fazla ön plana çıkmaktadır. Söz konusu aynı ilişki Allah’a karşı sorumluluklarını yerine getirememe ile dini bilgi düzeyi arasında da vardır.

İnanan insanın ruhunun derinliklerinde cennet beklentisi ve cehennem korkusu mevcuttur. Bu korku insanı dinin istediği çizgideki çevrede yaşamaya

ve tövbeye yöneltmektedir. Korku, insanı iyiyi yapmaya sevk etmektedir. İslam dininin evrensel mesajları, insanlara yüklediği sorumluluklar, cennet, cehennem ve ahiretten bahseden ayetler bağlamında önem kazanmaktadır.

Dini bilgi düzey arttıkça, ilahi mesajlar özüksendikçe, öğrenildikçe, insanların “güven” duygusunda bir artış tespit edilmektedir. Bu duygunun insanın hem dünyevi hayatta olumlu bir yaşam sürdürmesinde, hem de ilişkilerinin sağlıklı olmasında etkisi olacağı açıktır.

Sonuç olarak korkular hep oldu ve olacaktır. Korkulardan insanların kaçması mümkün değildir. Bu yüzden korkuların dini temelde ele alınması, insana sağlıklı bir katkısı olacağı bir gerçektir. Korku insana “sorumluluk” yüklediği gibi hayatın belli sınırlar dâhilinde yaşanmasına da etki etmektedir. Bu ise özlenen bir toplum için gereklidir.

KAYNAKÇA

- Abdulgani, Muhammed Fuat, *El-Mu'cemül Müfehres Li El-Fazil Kur'an'ül Kerim*, Kahire: Darul Hadis Yayınları, 2001.
- Adler, Alfred, “*İnsanı Tanıma Sanatı*”, Çev.: Şelale Başar, İstanbul: Dergah Yayınları, , 1985
- Alak, Vezife, “*Hastaneye Ameliyat Olmak Üzere Gelen 7-14 Yaş Grubu Çocukların Korkuları ve Hemşirelik Uygulamaları*”, Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Armaner, Neda, *Din Psikolojisine Giriş I*, Ankara: Ayyıldız Matbaa, 1980.
- Arkan, Gamze Nil, *Korku Sinemasında Çocuk İmgesi ve “The Ring”,Halka Filminin Çözümlemesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Atasağun, Galip, *Hristiyanlık'ta Dünyanın Sonu ve Ahiret Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- Ayten, Ali, “Üniversite Öğrencilerinde Ölüm Kaygısı: Türk ve Ürdünlü Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4, Samsun, 2009, IX, ss. 85-108.
- Baymur, Feriha, *Genel Psikoloji*, İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2004.
- Binbaşoğlu, Cavit, *Ruh Sağlığı Bilgisi, Kişilik Gelişimi ve Eğitimi*, Ankara: Gazi Kitabevi, 1992.
- Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2000.
- Bulut, Zahide, *18–50 Yaş Arası Bayanların Kur'an Kurslarına Devam Motivasyonları (Ankara-Keçiören Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 75.
- Certel, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, İstanbul: Andaç Yayınları, 2003.
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2011.
- Çelik, Ahmet, “Kur'an'a Göre Ahiret İnancının Bireysel Ve Toplumsal Yönü”, *A. Ü. İlahiyat fakültesi Dergisi*, 16, 2001, ss. 173-195.
- D.İ.B., *Kur'an Kursları Öğretim Programları (Pilot Uygulama)*, Ankara, 2012.

- _____, *Kuran Kursları İle Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği*, Ankara, 2000.
- _____, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Ankara, 2010.
- Erol, N, Şahin, N. ve Özcebe, H. “Çocukluk Korkuları-Korku Tarama Ölçeğinin Psikometri Özellikleri Ve Gecekondu Kesimine İlişkin Norm Çalışması”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 1, 1990, I, ss. 31-38.
- Genç, Muhammet Fatih, *Yaygın Din Eğitiminde Gençliğin Eğitimi (Hollanda’da Havra, Kilise ve Camilerde Gençliğe Yönelik Eğitsel Faaliyet ve Hizmetler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Alan Araştırması)*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Gençöz, Tülin, “Korku: Sebepleri, Sonuçları ve Baş Etme Yolları”, *Kriz Dergisi*, 2, 1998, VI, ss. 9-16.
- Gölcük, Şerafettin & Süleyman Toprak, *Kelam*, Konya: Tekin Kitabevi, 1998.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed Bin Muhammed, *Müsned*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982.
- Kara, Mustafa, “Havf”, *DİA*, 1997, XVI, ss. 528-531.
- Karaca, Faruk, *Ölüm Psikolojisi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2000.
- Karaçoşkun, M. Doğan, “Dini İnanç-Dini Davranış İlişkinine Sosyal-Psikolojik Yaklaşımlar”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2, 2004, IV, ss. 23-36.
- Keşfet Kendini, “Korkunun Duygusal Belirtileri”, Erişim Tarihi: 10.09.2012, <http://www.Kesfetkendini.Com/Makaleler/Kisiselgelisim/Korkunun-Duygusal-Belirtileri-4503.Html>.
- Kılıç, Elif, *Kur'an Okumanın Ergenlik Dönemi Bireyleri Üzerindeki Etkileri (Sakarya ve İzmit Kur'an Kursları Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Koç, Mustafa, “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 2004, ss. 231-238.

- _____, “Yaşlılık Döneminde Ölüm Ötesi Psikolojisi Üzerine Bir Alan Araştırması”, *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 2004, VIII, ss. 203-228.
- Köknel, Özcan, *Korkular Takıntılar Saplantılar*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1995.
- _____, *Zorlanan İnsan*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1988.
- Mannoni, Pierre, *Korku*, Çev.: Işın Gürbüz, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.
- Necati, M. Osman, *Kur'an ve Psikoloji*, Çev. Dr. Hayati Aydın, Ankara, 2004.
- Onur, Bekir, *Gelişim Psikolojisi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995.
- Öztürk, Z. Ahmet, *İlköğretim Öğrencilerinde (4., 5., 6., 7. ve 8. Sınıflar) Dindarlık İle Kaygı Arasındaki İlişki*, Yüksek Lisans Tezi Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Peck, M. Scott, *Az Seçilen Yol, Sevginin, Geleneksel Değerlerin ve Ruhsal Tekâmülün Psikolojisine Yeni Bir Bakış*, Çev. Rengin Özer, İstanbul: Akaşa Yayınları, 1992.
- Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003.
- Sarı, Mevlüt, *El-Mevarid*, İstanbul: Bahar Yayınları, 1982.
- Sevimli, Cevat, *Kur'an'da Haşr Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Sezen, Abdulvahid, “Dindarlık ve Bilişsel Süreçler”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3, 2010, X, ss. 273-287.
- Şentürk, Habil, *Din Psikolojisine Giriş*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.
- Şerefli, İsmail, *30–40 Yaşlar Arası Kişilerde İnanç-Korku İlişkisi (Sakarya Örneği)*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- TDK, *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları, 2011.
- Tirmîzi, Ebû İsa Muhammed Bin İsa, *Sünen*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Topaloğlu, Bekir, “Cehennem”, *DİA*, 1993, c. VII, ss. 226-232.

Topçu, Nurettin, *Ruhbilim*, İstanbul: Üçler Basımevi, 1949.

Vikipedi, “Ölüm”, Erişim Tarihi: 27.12.2013, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ölüm>.

Yapıcı, Asım, *İslam'da Tövbe ve Dini Yaşayıştaki Rolü*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1997.

Yenilmez, Kürşat- Özbey, Nüket “Özel Okul ve Devlet Okulu Öğrencilerinin Matematik Kaygı Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, *UÜEFĐ*, 2, 2006, XIX, ss. 431-448.

Yoğurtçu, Fatma, *Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

EKLER

ANKET FORMU

Elinizdeki anket formu, bilimsel bir araştırmada kullanılmak üzere dzenlenmiştir. Sizden, ankette bulunan maddeleri dikkatlice okuyup, her birinde belirtilen dűřüncelere ne kadar katıldığınızı işaretlemeniz istenmektedir. Araştırma güvenilir ve geçerli sonuçlar ortaya koyabilmesi için cevaplarınızın samimi bir şekilde verilmesinin bűyűk önemi vardır. Anket sorularını rahat cevaplayabilmeniz amacıyla, sizden kimliğinizle ilgili bilgi istenmemektedir.

Vereceğiniz samimi cevaplar için řimdiden teřekkűrler...

Sacid MELTEM

1.Yaşınız : () 12-20 yař arası () 20-30 yař arası () 30-40 yař arası () 40 yař ve űzeri		
2. Cinsiyetiniz: Bay () Bayan ()	3. Medeni Haliniz: Evli () Bekar () Dul ()	
4. Eđitim Dűzeyiniz: Okur-yazar deđil () Okur-yazar () İlkokul () İlkretim () Lise () űniversite()		
5. Mesleğiniz: () Memur () Esnaf () ifti () Ev Hanımı () İşçi () Serbest Meslek () Emekli () ğrenci () Diğer		
6. Gelir Durumunuz: () ok İyi () İyi () Orta () Dűřűk () ok Dűřűk		
7. İkamet ettiğiniz yer: () Köy () Belde () İlçe () İl		
8. Kendinizi nasıl tanımlarsınız: İçe Kapanık () Dışa Açık () Diğer		

	Her Zaman	oğu Zaman	Bazen	Hiçbir zaman	
1. Dinin toplum hayatı açısından önemli olduđunu dűřűnűyorum.					1
2. Dini inancın gerekli olmadıđını dűřűnűyorum.					2
3. Dinin yasak ettiği şeyleri yaptığım oluyor.					3
4. Dini kuralları sıkıcı buluyorum.					4
5. Toplum huzurunun sađlanmasında dinin önemli bir katkısının olduđunu dűřűnűyorum.					5
6. Kiřinin din uđruna birtakım gűclűklere katlanmasını anlamsız buluyorum.					6

7. Evlilik dışı ilişkileri normal karşılarım.					7
8. Dini kuralların toplumun geri kalmasına neden olduğunu düşünüyorum.					8
9. Namaz ibadetimi yapıyorum.					9
10. Komşuluk, misafirlilik ve cenazelere katılma gibi dinin sosyal hayatla ilgili kurallarını yerine getirmeye özen gösteriyorum.					10
11. İncanımaya göre hareket etmezsem içimde bir huzursuzluk duyuyorum.					11
12. Kendimi dini emirleri yerine getirmeye mecbur hissedirim.					12
13. Teheccüd namazı, Pazartesi ve Perşembe oruçları gibi nafile ibadetleri yaparım.					13
14. Dinimi başkalarına da anlatmaya çalışıyorum.					14
15. Bir günah işlediğim zaman hemen ardından Tevbe-istiğfar ediyorum.					15
16. Allah herkesi kendi niyetine göre değerlendirir diye düşünüyorum.					16
17. Allah'ın ahirette bana merhamet edip, beni bağışlayacağını umuyorum.					17
18. Dua ederim.					18
19. Oruç ibadetimi yapıyorum.					19

20. Dini yaşantınızla ilgili korku ve endişeleriniz var mı? Varsa ne tür bir korku hissediyorsunuz?

.....

21. Günlük yaşantınızla ilgili korku ve endişeleriniz var mı? Varsa ne tür bir korku hissediyorsunuz?

.....

22. Size göre insanlar dine niçin inanırlar?	23. Dini ne kadar bilginizdir?
1) () Cehennemden korkup cennete gitmek istedikleri için	1) () Dini bilgim hiç yok
2) () Bu dünyada huzur ve mutluluk içinde yaşamak için	2) () Biraz dini bilgim var
3) () Bir dine inanmalarının gerekli olduğunu düşündükleri için	3) () Dini bilgim yeterlidir
4) () Ailesi ve çevresinde bulunan insanlar tarafından kabul ve takdir edilmek için	
5) Başka	

24. Kur'an Kursu'na gelmeden önce

25. Size göre Allah'ın

dini bilgilerinizi ilk kimden öğrendiniz?	nimetlerinden en çok kimler nasibini alırlar?
1) () Ailemden	1) () Müslümanlar
2) () Okuldan	2) () Başka dine inananlar
3) () Çevremden	3) () Hiçbir dine İnanmayanlar
3) () Eşimden	4) () Herkes
4) () Televizyondan	
5) () Okuduğum kitaplardan	
6) Başka	
26. Ahiret inancı size huzur veriyor mu?	27. Sizin ya da tanıdıklarınızın başına bir felaket geldiğinde Allah'a yakındığınız olur mu?
1) () Evet	1) () Evet
2) () Hayır	2) () Hayır
3) () Kararsızım	3) () Bazen

28. Eğer cevabınız “Evet” ya da “Bazen” ise ne tür ifadeler kullanırsınız?	29. Başınıza gelen olumsuzlukları nasıl değerlendirirsiniz?
1) () Allah beni sevmiyor	1) () Allah'tan gelmiştir derim
2) () Kadersizmişim	2) () Kaderimde varmış derim
3) () Ben bunları hak etmiyorum	3) () İnsanların yüzünden derim
4) () Bu dünyada hep kötüler mi kazanacak	4) () Çok şanssız olduğumdan derim
5) Başka.....	5) Başka..... ...

30. Ahiret inancı size en çok hangi yönden huzur veriyor?	31. Dini vecibelerinizi tam olarak yaşadığınıza inanıyor musunuz?
1) () Allah'ın adaletinin gerçekleşeceği yer olduğu için	1) () Yaşıyorum
2) () Sevdiklerimizle beraber olacağımız için	2) () Yaşamaya çalışıyorum
3) () Kötülerin cezasını çecekleri yer olduğu için	3) () Bazılarını yaşarken bazılarını yaşamıyorum
4) () Allah'a ulaşacağımız yer olduğu için	4) () Yaşamıyorum
5) () İnananların inançlarının ve ibadetlerinin karşılığını alacakları yer olduğu için	

		Katılıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım
32	İşimi kaybetme korkusu beni bazen inancımın onaylamadığı davranışlara yapmaya sevk ediyor.			
33	Tabiatı ve doğal çevremizi yeterince korumadığımızı düşünüyorum.			
34	Günümüz hayat şartlarında insanlara güvenebilmekte zorlanıyorum.			
35	Gelecek hakkında endişe ve kaygılara sahibim.			
36	Çocuklarımın benden daha kötü bir yaşam geçireceğini düşünüyorum.			
37	Şimdilik sıhhatli olmama rağmen sağlığım konusunda gelecekte endişeliyim.			
38	Fakirlikten korkuyorum.			
39	Kur'an insanı doğru ve sağlıklı bir hayata yönlendirmek için korkutmaktadır.			
40	Doğal afetler (deprem, sel, yıldırım düşmesi vb.) beni korkutuyor.			
41	İnsanların öldürülmesinden ve kan dökülmesinden korkuyorum.			
42	Allah'a karşı sorumluluğumu gerektiği gibi yerine getirememekten korkuyorum.			
43	Gelir durumum azalması beni endişelendiriyor.			
44	Ahirette hesap verememekten korkuyorum.			
45	Cehenneme gitmekten korkuyorum.			
46	Allah'ın ahirette beni bağışlamayacağı hissi beni korkutuyor.			
47	Cezalandırılma korkusu istediğimi yapmama engel oluyor.			
48	Zor ve sıkıntılı zamanlarımda Allah'ın beni terk etmesinden korkuyorum.			
49	İmansız ölmekten korkuyorum.			
50	Toplumun içerisinde beğenilmemek beni endişelendiriyor.			
51	Yaşantımızda ki hızlı değişimler ve teknolojik ilerlemeler beni endişelendiriyor.			
52	Cehenneme gitmekten ziyade Allah'ın sevgisini kaybetmekten korkuyorum.			
53	Ölümünden sonraki hayat beni kaygılandırıyor.			
54	Ölümlerle sevdiğim şeylerden ve kişilerden ayrılmaktan			

	korkuyorum.			
55	Öbür dünyanın nasıl bir yer olduğu beni tedirgin ediyor.			
56	Geceleyin mezarlığın yanından geçmekten korkuyorum.			
57	İçimdeki Allah korkusu beni O'na daha çok yaklaştırıyor.			
58	Allah korkusu beni diğer korkularımdan uzaklaştırıyor.			
59	Ölmekten korkmuyorum.			